

Аце Миленковски
Дејан Наковски
Санела Тренова

ГЕОГРАФИЈА

за VIII разред
основног образовања

ARS
studio

ГЕОГРАФИЈА за VIII разред основног образовања

Автори:

проф. др Аце Миленковски
проф. др Дејан Наковски
Санела Тренова

Рецензенти:

проф. др Марија Љакоска
проф. др Ресуљ Хамити
Невенка Стоева

Наслов оригинала

ГЕОГРАФИЈА за VIII одделение во основно образование
проф. д-р Аце Миленковски
проф. д-р Дејан Наковски
Санела Тренова

Превод са македонског језика на српски језик: Изета Бабачић

Лектор: Аида Зуковић

Стручна редакција: Алма Шукурица

Уредник: Изета Бабачић

Компјутерска обрада, илустрације, корица и дизајн: мр Марина Стојмирова,
Весна Депиновска – АРС СТУДИО

Графичко и техничко уређење: Весна Депиновска – АРС СТУДИО

Штампа: Полиестердеј, Ул. Сефедин Нуредини бр. 10, Индустриска зона Визбегово, 1000 Скопје

Тираж: 30

Место и година издања: Скопје, 2026. година

Издавач: АРС СТУДИО, Ул. Максим Горки бр. 31а-2, 1000 Скопје

© АРС СТУДИО Скопје, 2026.

Сва права су задржана. Ниједан део ове књиге не сме бити прештампан, умножен или коришћен у било ком облику или на било који електронски, механички или други начин који је сада познат или ће бити познат у будућности, укључујући фотокопирање и снимање, нити похрањен у било ком систему за чување и преузимање информација, без писмене дозволе издавача.

На основу Одлуке о одобравању и употреби уџбеника за наставни предмет Географија за VIII разред основног образовања, бр. 26-707/1 од 5. 6. 2026. године, коју је донела Национална комисија за уџбенике.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:91(075.2)–163.41

МИЛЕНКОВСКИ, Аце

Географија за VIII разред основног образовања / [аутори Аце Миленковски, Дејан Наковски, Санела Тренова; превод са македонског језика на српски језик Изета Бабачић]. - Скопје : Арс студио, 2026. - 169, [1] стр. : илустр. ; 29 см

Превод на делото: Географија за VIII одделение во основно образование. -
Библиографија: стр. [170]

ISBN 978-608-239-543-2

1. Наковски, Дејан [автор] 2. Тренова, Санела [автор]

COBISS.MK-ID 69198597

ПРЕДГОВОР

Пред тобом је уџбеник из географије за VIII разред, који ће те повести на занимљиво путовање кроз различите делове света. Заједно ћемо упознати Африку, Америку, Аустралију с Океанијом и поларна подручја – њихову природу, становништво, државе, градове и културе. Кроз овај уџбеник открићеш колико је свет разнолик и колико је важно разумети простор у којем живимо.

У уџбенику ћеш пронаћи садржаје који на јасан и разумљив начин објашњавају природне и друштвене карактеристике континената. Учићеш о рељефу, клими, рекама и језерима, о становништву и начину живота, али и о туристичким знаменитостима и природним богатствима. Свака лекција припремљена је тако да те постепено води од основних појмова ка ширем разумевању географских процеса и појава.

Ради лакшег и занимљивијег учења, уџбеник је обogaћен географским картама, фотографијама, илустрацијама, табелама и примерима. Они ће ти помоћи да се боље оријентишеш у простору и лакше запамтиш нове информације. Кроз питања и задатке бићеш подстакнут да размишљаш, упоређујеш различите регије и откриваш како природа и човек међусобно утичу једно на друго.

Док будеш користио уџбеник, развијаћеш важне вештине – учићеш да читаш и користиш географске карте и атласе, претражујеш информације из различитих извора и повезујеш географска знања са свакодневним животом. Имаћеш прилику да истражујеш, радиш у тиму и развијаш поштовање према различитостима међу народима и културама света. Надамо се да ће ти овај уџбеник бити добар водич кроз географију, пробудити твоју радозналост и помоћи ти да са задовољством откриваш свет који те окружује.

Од аутора

ВОДИЧ КРОЗ УЏБЕНИК

Добро дошао на ово географско путовање!

Овај уџбеник није само обична књига – он је твој водич кроз планине, мора, реке и континенте! Припреми се да истражујеш, постављаш питања и откриваш невероватне чињенице о свету који нас окружује.

Како да користиш уџбеник?

Поглавља и теме:

- Уџбеник је подељен на целине, а свака је посвећена одређеној теми (континентима, рекама, климатским појасевима и слично).

Уводне активности:

- Свака лекција почиње уводном активношћу чији је циљ да те на интерактиван начин упозна с градивом које ће се обрађивати у тој наставној јединици.

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА АФРИКЕ

На шта те асоцирају појмови: пирамиде, савана, сафари, жирафе, слона, гепарди, дијаманти, племена, Хакуна Матата.

Африка представља континент с природним, културним и демографским богатством. Постоји више претпоставки о пореклу имена „Африка“. Према њима, име може потицати од латинске речи *Afer* („земља Афера“), берберске речи *afri* („пећина – пребивалиште“) или од древноегипатског тумачења „земља плодности“. Северна Африка је кроз столећа била под утицајем различитих цивилизација, остављајући трагове у развоју писмености, уметности и интензивне земљорадње. Истраживачи новог доба, као што је Дејвид Ливингстон, допринели су истраживању и упознавању природних чуда континента, укључујући и величанствене водопаде који носе његово име, откривајући и његову непрочењиву природну лепоту. Данашња Африка развија се као континент с младиом становнишвом, богатом културном разноликошћу и све већим утицајем у глобалној економији.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ АФРИКЕ

Африка је други по величини континент на Земљи, обухватајући око 30% површине Земље. Она има довољан и јасно одређен географски положај. Континент се простире између Атлантског Океана на западу и Индијског Океана на истоку, док је на северу ограничен Средоземним Морем. Африка се налази с обје стране Екватора, па се зато делови континента налазе и на северној и на јужној хемисфери. Додатно, нулти меридијан дели континент на источни и западни део. У односу на друге континенте, Африка се налази:

- јужно од Европе и југозападно од Азије,
- источни од Јужне Америке,
- северни од Антарктика.

Африка је лако препознатљива и значајна, не само као други по величини континент, већ и због свог централног положаја, јер се делови континента налазе на све четири Земљине хемисфере.

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ

Географски положај Африке

Истражи зашто Африка има централни положај! Одреди и њене координате!

ГРАНИЦЕ АФРИКЕ

Најсевернија тачка континента је **рт Бен Сака** у Тунису, а најјужнија је **рт Игоени** (порт. Cabo das Agulhas) у Јужноафричкој Републици, који представља границу између Атлантског и Индијског Океана. **Република Зеленоортска Острва** је најзападнија тачка, док је најисточнија тачка **рт Хафун** у Сомалији.

На северу се Африка граничи са Средоземним морем, а од Европе је одвојена Гибралтарским мореузом, где је растојање између два континента најмање.

На североистоку, Суецки канал повезује Средоземно и Црвено море, а преко мореуза Баб ел-Мандеб остварује се поморска веза са Индијским океаном и Азијом. Овај поморски пут има велики значај за међународну трговину.

На западу се граничи с Атлантским Океаном, а на југу са водама Атлантског и Индијског Океана.

Крајња тачка	Локација	Координате
Северна		37°20'49" С.Г.Ш.
Јужна		34°49'58" Ј.Г.Ш.
Источна		51°16' И.Г.Д.
Западна		17°31' З.Г.Д.

Пронађи на географској карти наведене ртове и унеси их у табелу!

Кључни географски појмови

- У свакој лекцији пронаћи ћеш речи и појмове који су најважнији за тему. Запамти их, јер ће ти помоћи у учењу и бољем разумевању наставног садржаја.

Истражи!

- Ови делови помоћи ће ти да размишљаш као прави истраживач!
- Покушај одговорити на постављена питања или пронаћи додатне информације у свом географском атласу и на географским интернетским страницама.

Кодови за скенирање

- Помоћу свог паметног телефона скенирај код. Ту се крију занимљиви видеозаписи који ће проширити твоје знање.

Практични задаци и експерименти

- Неки делови ће те подстаћи да урадиш задатак или мали експеримент. Испробај их – тако се најбоље учи!

Град Сиднеј

Највећи градови у Аустралији и Новом Зеланду препознатљиви су по својој урбаној енергији, културним знаменитостима и економском значају. **Сиднеј** је најпознатији град Аустралије, познат по својој луци и Сиднејској опери, симболу модерне Аустралије. **Мелбурн** је центар уметности, спорта и културних фестивала, док је **Бризбејн** важан технолошки и образовни центар.

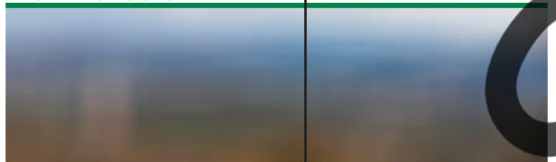
Перт, иако удаљен на западној обали, представља снажан економски центар захваљујући рударству и трговини. **Аделајда** је познат по мирном начину живота, културним догађајима и винским ретијма у околини. **Окленд**, највећи град Новог Зеланда, космополитски је центар у којем се европска, маорска и друге културе спајају у јединствену урбану средину.

Најдубља тачка на Земљи налази се у јужном делу Маријанског Рова, у западном делу Тихог Океана. Дубина досеже око 10.935–11.000 метара испод нивоа мора, што га чини најдубљим делом светских океана. Маријанска Острва, која припадају Микронезији, налазе се уз овај ров. Маријански Ров настао је као последица сударања и подвлачења Пацифичке плоче под Филипинску плочу, што је довело до формирања веома дубоког океанског рова.

Мапа Маријанског Рова, најдубљег океанског рова на Земљи.

Канбера, главни град Аустралије

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

ТУРИСТИЧКЕ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКЕ ЗНАМЕНИТОСТИ

Аустралија се одликује бројним природним и културно-историским знаменитостима, међу којима се издвајају нека од најпрепознатљивијих обележја овог континента. **Сиднејска опера (Sydney Opera House)** представља светски познат архитектонски симбол и препознатљиво обележје града Сиднеја. **Велики Корални Гребен** највећи је корални екосистем на Земљи, познат по изузетној биолошкој разноврсности. **Улуру (Uluru Rock)** исто је место домородних народа и једна од најимпресивнијих природних формација у земљи. **Канбери** се налази Парламент Аустралије, док је **Мелбурн** познат по Тргу Федерације, Краљевским ботаничким баштама и бројним културним институцијама.

На карти Океаније испланирај своје „путовање“ линијом која почиње у Аустралији и пролази кроз једну државу Меланезије, једну државу Микронезије, једну државу Полинезије, и завршава на Новом Зеланду.

ЗАПАМТИ

Океанија је регија у Тихом Океану коју чине Аустралија, Нови Зеланд и три велике острвске групе: Меланезија, Микронезија и Полинезија. Аустралија је највећа држава Океаније, са површином од око 7,7 милиона км², а главни град јој је Канбера. Назив Аустралија потиче од латинског израза Terra Australis „Јужна земља“.

Питања за проверу знања:

1. Која је највећа држава Океаније и који је њен главни град?
2. Објасни уkratko које три острвске групе чине Океанију.
3. У коју острвску групу спадају Фиџи и Самоа?
4. Упореди Меланезију и Микронезију према величини острва и броју становника!

Забавне чињенице и занимљивости

- Пронађи ћеш занимљиве чињенице из географије које ће ти помоћи да боље разумеш свет око себе.

Илустрације и карте

- Користи карте како би боље разумео/ла локације.
- Пажљиво посматрај илустрације – оне ће ти помоћи да визуелно запамтиш градиво.

Твоја улога као истраживача!

- Буди радознао/знала! Никада се немој плашити поставити питање: „ЗАШТО?“ или „КАКО?“
- Повезуј оно што учиш са стварним животом – посматрај временске прилике, карте и путовања.
- Користи атлас, интернет и друге изворе информација како би сазнао/ла још више.

Запамти: Географија је свуда око тебе! Прати своју радозналост и уживај у овом путовању кроз свет.

САДРЖАЈ

ГЕОГРАФИЈА АФРИКЕ

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ	10
ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА АФРИКЕ	10
РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛА АФРИКЕ	13
РЕЉЕФ АФРИКЕ	16
КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ	19
ХИДРОГРАФИЈА АФРИКЕ	22
ПРИРОДНА БОГАТСТВА АФРИКЕ	26
СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ	30
СТАНОВНИШТВО АФРИКЕ	30
РЕЛИГИЈЕ, ЕТНИЧКЕ ГРУПЕ И КУЛТУРНОИСТОРИЈСКЕ ОСОБЕНОСТИ АФРИЧКОГ СТАНОВНИШТВА	33
НАЈОЗБИЉНИЈИ ПРОБЛЕМИ АФРИЧКОГ СТАНОВНИШТВА	35
НАЈВЕЋИ ГРАДОВИ У АФРИЦИ	38
РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА И ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У АФРИЦИ	41
ЕГИПАТ	46
ЈУЖНОАФРИЧКА РЕПУБЛИКА (ЈАР)	50

ГЕОГРАФИЈА АМЕРИКЕ

54

АМЕРИКА – ПОДЕЛА НА СЕВЕРНУ И ЈУЖНУ АМЕРИКУ	56
ПРИРОДНО ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ	59
РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛЕ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ	59
РЕЉЕФ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ	62
КЛИМА СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ	67
РЕКЕ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ	69
ЈЕЗЕРА СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ	72
ПРИРОДНА БОГАТСТВА СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ И ЊИХОВА ГЕОГРАФСКА РАСПОРЕЂЕНОСТ	75
ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ	80
ПОЛОЖАЈ И РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛА ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ	80
РЕЉЕФ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ	83
КЛИМА У ЈУЖНОЈ АМЕРИЦИ	88
РЕКЕ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ	90

ЈЕЗЕРА У ЈУЖНОЈ АМЕРИЦИ

93

ПРИРОДНА БОГАТСТВА ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ И ЊИХОВА ГЕОГРАФСКА РАСПОРЕЂЕНОСТ

96

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АМЕРИКЕ СЕВЕРНЕ И ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

101

СТАНОВНИШТВО АМЕРИКЕ: РАСПОРЕЂЕНОСТ, ГУСТИНА И ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ

101

НАРОДИ, ЈЕЗИЦИ И РЕЛИГИЈЕ У АМЕРИЦИ

104

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА АМЕРИКЕ: СЕВЕРНА, СРЕДЊА И ЈУЖНА АМЕРИКА

108

УРБАНИЗАЦИЈА У АМЕРИЦИ: РАЗВОЈ ВЕЛИКИХ ГРАДОВА

112

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ СЕВЕРНЕ И ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

117

СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ (САД)

120

КАНАДА

126

БРАЗИЛ

131

ГЕОГРАФИЈА АУСТРАЛИЈЕ СА ОКЕАНИЈОМ

136

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ СА ОКЕАНИЈОМ

138

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛА АУСТРАЛИЈЕ СА ОКЕАНИЈОМ

138

РЕЉЕФНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

142

КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

145

ХИДРОГРАФИЈА АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

148

ПРИРОДНА БОГАТСТВА АУСТРАЛИЈЕ

150

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

152

ДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

152

РЕГИОНАЛНИ ПРЕГЛЕД АУСТРАЛИЈЕ –

ВЕЛИКИ ГРАДОВИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ ЦЕНТРИ

155

ГЕОГРАФИЈА ПОЛАРНИХ ОБЛАСТИ

160

ПОЛАРНЕ ОБЛАСТИ

162

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ

162

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ

166

ГЕОГРАФИЈА АФРИКЕ

Африка је други по величини континент на Земљи, смештен у централном делу планете, с границама према Атлантском Океану, Индијском Океану и Средоземном Мору. Континент карактерише разноврстан рељеф – пустиње попут Сахаре, зелене саване, тропске шуме и планине као што је Килиманџаро, те велике реке, међу којима се издвајају Нил и Конго, које чине богату хидрографску мрежу. Африка обилује природним ресурсима, укључујући дијаманте, злато, со, кафу и какао, и дом је бројном и етнички разноликом становништву. Велики градови, као што су Каиро, Лагос и Јоханесбург, као и бројни туристички центри, одражавају културну и економску разноликост континента. Ипак, Африка се суочава са озбиљним изазовима, попут недостатка хране и воде, који утичу на социоекономски развој, посебно у руралним подручјима.

САДРЖАЈ:

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ

Географски положај, границе и величина Африке

Разуђеност обала Африке

Рељеф Африке

Клима и климатске карактеристике Африке

Хидрографија Африке

Природна богатства Африке

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ

Становништво Африке

Религије, етничке групе и културноисториске особености афричког становништва

Најозбиљнији проблеми афричког становништва

Највећи градови у Африци

Регионална подела и туристички центри у Африци

Египат

Јужноафричка република (ЈАР)

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА АФРИКЕ

Кључни
географски
појмови:

Географска
ширина
Границе
Величина
Африке

На шта те асоцирају појмови: пирамиде, савана, сафари, жирафе, слоновии, гепарди, дијаманти, племена, Хакуна Матата.

Африка представља континент с природним, културним и демографским богатством. Постоји више претпоставки о пореклу имена „Африка“. Према њима, име може потицати од латинске речи *Afer* („земља Афра“), берберске речи *ifri* („пећина – пребивалиште“) или од древноегипатског тумачења „земља плодности“. Северна Африка је кроз векове била под утицајем различитих цивилизација, остављајући трагове у развоју писмености, уметности и интензивне земљорадње. Истраживачи новог доба, као што је Дејвид Ливингстон, допринели су истраживању и упознавању природних чуда континента, укључујући и величанствене водопаде који носе његово име, откривајући и његову непроцењиву природну лепоту. Данашња Африка развија се као континент с младим становништвом, богатом културном разноликошћу и све већим утицајем у глобалној економији.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ АФРИКЕ

Африка је други по величини **континент** на Земљи, одмах после Азије.

Она има повољан и јасно одређен географски положај.

Континент се простира између **Атлантског Океана** на западу и **Индијског Океана** на истоку, док је на северу ограничен **Средоземним Морем**.

Африка се налази са обе стране Екватора, па се зато делови континента налазе и на северној и на јужној хемисфери. Додатно, нулти меридијан дели континент на источни и западни део.

У односу на друге континенте, Африка се налази:

- јужно од Европе и југозападно од Азије,
- источно од Јужне Америке,
- северно од Антарктика.

Африка је лако препознатљива и значајна, не само као други по величини континент, већ и због свог централног положаја, јер се делови континента налазе на све четири Земљине хемисфере.

Карта Африке

Географски положај Африке

Истражи зашто Африка има централни положај! Одреди и њене координате!

ГРАНИЦЕ АФРИКЕ

Најсевернија тачка континента је **рт Бен Сака** у Тунису, а најјужнија је **рт Иглени** (порт. Cabo das Agulhas) у Јужноафричкој Републици, који представља границу између Атлантског и Индијског Океана. **Република Зеленортска Острва** је најзападнија тачка, док је најисточнија тачка **рт Хафун** у Сомалији.

На северу се Африка граничи са Средоземним Морем, а од Европе је одвојена Гибралтарским Мореузом, где је растојање између два континента најмање.

На североистоку, Суецки Канал повезује Средоземно и Црвено Море, а преко мореуза Баб ел-Мандеб остварује се поморска веза са Индијским Океаном и Азијом. Овај поморски пут има велики значај за међународну трговину.

На западу се граничи с Атлантским Океаном, а на југу са водама Атлантског и Индијског Океана.

Истражи која мора се налазе око континента Африка!

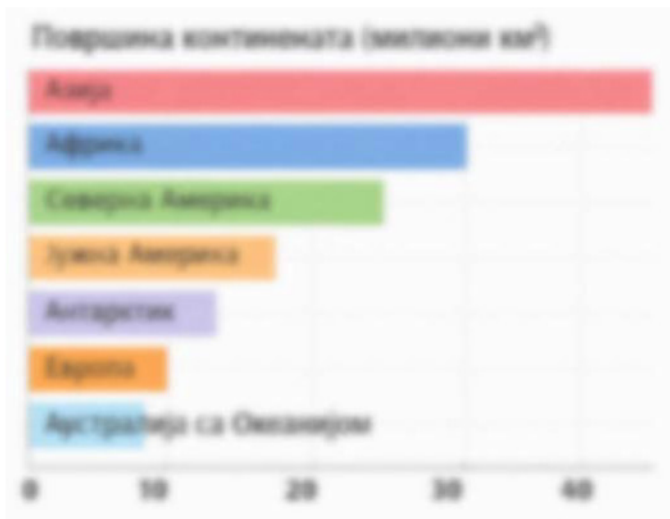

Крајња тачка	Локација	Координате
Северна		37°20'49" С.Г.Ш.
Јужна		34°49'58" Ј.Г.Ш.
Источна		51°16' И.Г.Д.
Западна		17°31' З.Г.Д.

Пронађи на географској карти наведене ртове и унеси их у табелу!

Крајње североисточне делове континента вода издваја у Аденски Залив и Црвено Море.

ВЕЛИЧИНА АФРИКЕ

Африка је **други по величини континент** на Земљи, одмах иза Азије, са **површином** од око 30,37 милиона км².

Она је скоро три пута већа од Европе, око четири пута већа од Аустралије.

Континент се простире:

- приближно 72° по правцу север-југ, од рта Бен Сака до рта Игелни (око 8.000 км),
- око 69° по правцу запад-исток, од Сенегала до Сомалије (приближно 7.400 км).

Име „Баб ел-Мандеб“ значи „Врата плача“ или „Врата суза“, према легенди да су многи морепловци погинули покушавајући прећи овај уски мореуз. У овом мореузу сусрећу се слана вода Црвеног Мора и мање слана вода Аденског Залива, што ствара приметне морске струје и упечатљиве разлике у боји воде, које се могу видети чак и издалека. Баб ел-Мандеб богат је рибама и коралним гребенима који стварају подводне екосистеме и важни су за биолошку разноликост, а мореуз је такођер кључан за миграцију различитих морских врста.

ЗАПАМТИ

- Африка је други по величини континент на Земљи, са површином од око 30,37 милиона км².
- Простире се с обе стране Екватора и Гринича, па делови континента леже на све четири хемисфере.
- Континент је ограничен Атлантским и Индиским Океаном и Средоземним Морем.
- Крајње тачке су: рт Бен Сака, рт Иглени, Зелени рт и рт Хафун, што Африку чини лако препознатљивом и важном за међународну трговину.

Питања за проверу знања:

1. Где се налази Африка у односу на Екватор?
2. Ка којим хемисферама припадају делови Африке?
3. Који океан се налази источно од Африке?
4. Који океан се налази западно од Африке?
5. По величини, на којем месту се налази Африка међу континентима?

РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛА АФРИКЕ

Зашто се путовање Васка де Гаме сматра једним од најважнијих географских открића? Која мора и океане је прешао да би стигао до Индије?

Експедиција Васко да Гама (1497–1499) представља епохални географски подвиг који је повезао европска и азиска тржишта преко океана, трајно мењајући светску трговинску мапу.

Путовање је започело пловидбом кроз Атлантски Океан, дуж Западноафричке обале и Гвинејског залива. Кључна прекретница било је опловљавање Рта Добре Наде на јужној обали Африке, чиме је отворен директан пут према Индијском Океану. Пролаз је био веома опасан. Судар великих Океанских Струја стварао је снажне вртлоге, што оправдава његов првобитни назив – Рт Олуја.

У Индијском Океану флота је пловила дуж источноафричке обале (Свахилијске Обале), крећући се у близини Рог Африке (Сомалијски Полуострв). Да би препловио Арапско Море, Васко де Гама морао је користити Монсунске ветрове као природни навигацијски систем, те је на крају упловио у воде Индије и трајно успоставио поморски пут према тој земљи.

Африка има слабо разуђену обалу, што значи да је њен облик релативно компактан, без много дубоких залива и изражених полуострва. Са дужином од око 30.500 километара, континент има једну од најкраћих обалних линија међу континентима, односно најмању разуђеност обале.

На северу Африке излази на Средоземно Море, које је одвоја од Европе. Ту се налази Залив Сидра у Либији и Туниски Полуострв.

На северозападу, у близини обала Марока и Западне Сахаре, налазе се Канарска Острва – архипелаг под управом Шпаније, познат по свом географском, туристичком и саобраћајном значају у Атлантском Океану.

Јужно од њих се налазе Зеленоортска Острва (Cabo Verde) – независна острвска држава. Даље ка северозападу простиру се и Азорска Острва, која политички припадају Португалији.

На североистоку Африка излази на Црвено Море, а преко Суецког Канала у Египту је повезана са Средоземним Морем. Суецки Канал, дужине око 193 км, представља вештачки али и један од најважнијих стратешких и кључних поморских путева. Омогућава директну везу између Европе и Азије и има велики значај за светску трговину.

Кључни географски појмови:

Разуђеност обале

Острва

Азорска острва

Зеленоортска

Острва

Канарска

острва

Острво

Мадагаскар

Сејшели

Полуострво

Тунис

Синајско

Полуострво

Сомалијско

Полуострво

Средоземно

Море

Црвено Море

Гвинејски

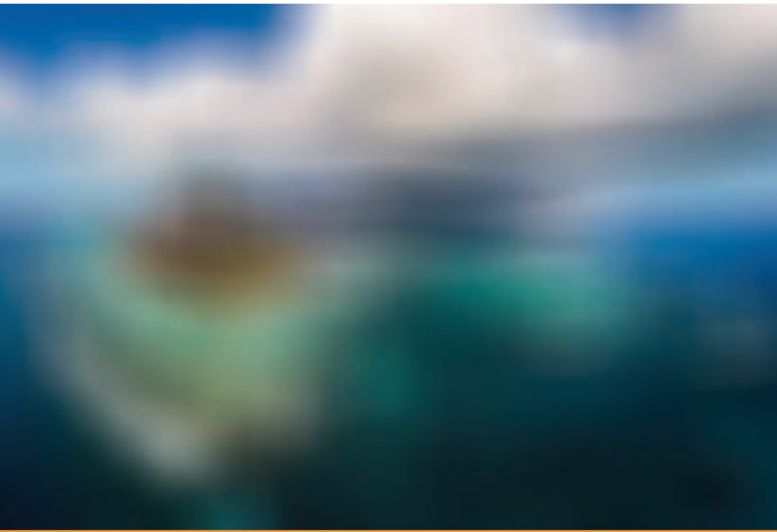
Залив

Мореузи

Суецки Канал

Суецки канал

Истражи за подводне водопаде на острву Маурицијус!

Синајски полуострв

У овом делу континента налази се **Синајски Полуострв** – највећи и најзначајнији полуострв у региону, који представља природну везу између Африке и Азије. Иако Синајско Полуострво административно припада Египту, географски се налази у Азији.

Источни део Африке излази на воде Индиског Океана. У овом делу налазе се **Мозамбички канал** – који се протеже између Мозамбика и Мадагаскара, и **Аденски Залив** – један од кључних и већих залива у региону, смештен између **Сомалије** и **Јемена**.

Према истоку се простире Сомалијско Полуострво – највеће полуострво на источној обали Африке, познато као „Рог Африке“. Простире се углавном на територији Сомалије, а обухвата и делове Џибутија, Етиопије и Еритреје.

Западна обала Африке излази на Атлантски Океан и одликује се са неколико већих залива. Најзначајнији међу њима је **Гвинејски Залив**, који заплускује обале **Нигерије**, **Гане**, **Тога** и бројних других држава.

Острво Сокотра, највеће у Сокотринском Архипелагу, административно припада Јемену и познато је по својој јединственој, богатој ендемској флори и фауни. Најкарактеристичнија биљка је дрво „крв змаја“ (*Dracaena cinnabari*), препознатљиво по својој необичној, кишобранастој крошњи. Поред њега, на острву расте и ретка пустињска ружа (*Adenium obesum socotranum*) и многобројне сукуленте које се не могу пронаћи нигде на другом месту на Земљи. Фауна укључује велики број ендемских врста птица, гмизаваца и инсеката, док су копнене врсте сисара малобројне због изолованог положаја. Сокотра је због своје јединствености често називана „Галапагосом Индиског Океана“.

Сомалијски Полуострв

Међу **мореузима** који повезују афрички континент с другим деловима света је **Гибралтарски Мореуз (14 км)**, који повезује Средоземно Море с Атлантским Океаном и раздваја **Африку (Мароко)** од **Европе (Шпанија)**.

Баб ел Мандеб (ширине око 26 km у најужем делу) веома је важан мореуз који повезује **Црвено Море** с **Аденским Заливом** и раздваја **Африку (Џибути и Еритреју)** од **Азије (Јемен)**.

ЗАПАМТИ

Мореузи и заливи:
Гибралтарски Мореуз, Баб ел-Мандеб, Мозамбички Залив

Полуострва: Тунис, Сомалијски Полуострв

Мора: Средоземно, Црвено

Острва: Мадагаскар, Канарска Острва

Разуђеност обале

Заливи: Гвинејски, Сидра, Аденски

Питања за проверу знања:

1. Којим океанима и морима је окружена Африка?
2. Које је највеће острво Африке и у којем океану се налази?
3. Које полуострво се назива „Рог Африке“ и које државе га чине?
4. Који су највећи заливи на западној и источној обали Африке?
5. Који су најважнији мореузи и канал који повезују Африку с остатком света и који је њихов значај?

Кључни
географски
појмови:

Рељеф

Низије

Планине:

Атлас

Ахагар

Тибести

Дарфур

Етиопске

Планине

Килиманџаро

Кенија

Руензори

Висоравни:

Језерска Висо-

раван

Јужноафрикан-

ска Висораван

Пустиније:

Сахара

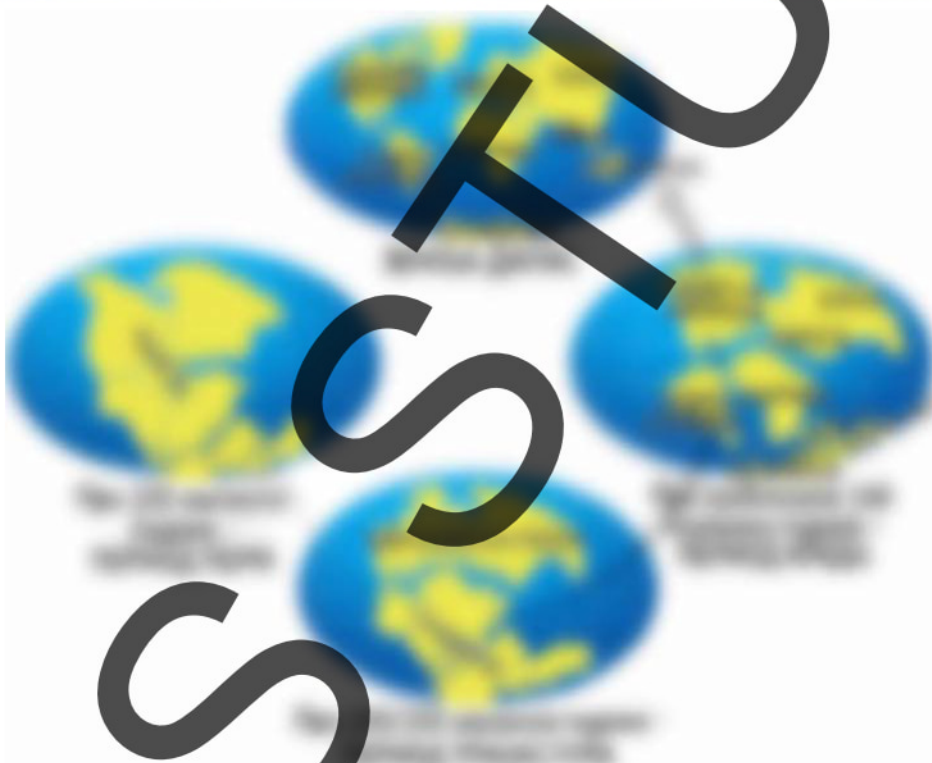
Калахари

Намиб

РЕЉЕФ АФРИКЕ

Анализирај боје на физичко-географској карти Африке.

Африка је била један од главних делова древног суперконтинента Гондване. Данашњи кристални афрички штит (African Craton) представља најстабилнији део ове масивне копнене формације, састављен од стена старих више милијарди година. При распаду Гондване пре око 180 милиона година, Африка је остала релативно стабилна, док су Јужна Америка, Индија и Аустралија почеле да се удаљавају од ње. Данашњи високи платои Африке и планински масиви, као што су Ахагар, Тибести и Дарфур у Сахари, директни су остаци што указује да пустиња није само песак, него и област са облицима стена које осликавају постојање Гондване.

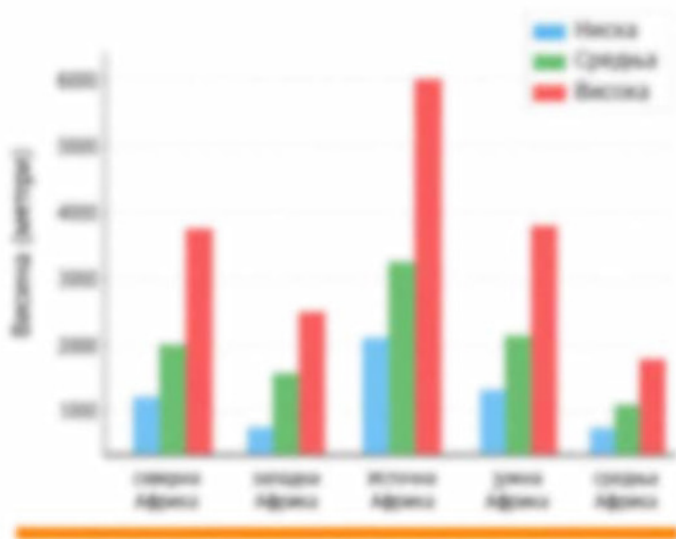
Илустрација
теорије о
померању
континента

Африка се одликује разноврсним и тектонски стабилним рељефом, састављеним од пространних висоравни, ниских разуђених низина, планинских масива и великих пустиња. Просечна надморска висина на континенту износи око 750 метара, што је сврстава међу „високе“ континенте. Највиша тачка је **Килиманџаро** (5.895 м), а најниже је обала језера су **Асал** (–155 м) у Џибутију.

Ниске области у Африци су заступљене у северном и западном делу континента и формиране су током распада суперконтинента Гондване. То су простране широке низине и равничарске површине.

Ниска Африка обухвата и велике пустињске просторе, од којих је најзначајнија **Сахара**. Она се простире кроз **Либију, Алжир, Судан, Нигер, Мали, Чад, Египат, Мауританија и Тунис** и представља највећу врелу пустињу на свету са израженим температурним разликама између дана и ноћи.

Рељеф Сахаре је разноврстан и састоји се од различитих пустињских облика: **пешчаних дина, камених платоа, камених масива и сланих равница**, а на неким местима постоје и **оазе**. Ови облици су настали под утицајем ветра и дуготрајних тектонских кретања. У њеној унутрашњости

Графикон Африке по надморској висини по регионима

Рељефна карта Африке.

налазе се планинске и висораванске области, као што су Ахагар у Алжиру, Тибести у северном Чаду и јужној Либији, као и планински масив Мара у регији Дарфур у Судану, који представљају старе геолошке структуре. Сахара је у геолошкој прошлости била промењива, при чему је у одређеним периодима имала више влаге и вегетације, а данас је једна од најсушнијих и највећих пустиња на Земљи.

Висока Африка се налази у источном и јужном делу континента и карактерише се **висоравнима, планинама, вулканима и раседним долинама**. Планине и висоравни имају корене још из геолошког периода Гондване, а касније су обликоване тектонским кретањима и вулканском активношћу, што ствара карактеристичан рељеф овог региона. Са севера се истиче планински венац Атлас, који се протеже кроз **Мароко, Алжир и Тунис**. Ове планине су саставни део младих планина, насталих током тектонских кретања, и значајно утичу на рељеф региона.

У источном делу Африке налазе се **Етиопске планине** у Етиопији и **Руензори** на граници између Уганде и Демократске Републике Конго. Ту се налазе и највиши вулкански врхови, као **Килиманџаро** у Танзанији (5.895 м) и **Кенија** у Кенији (5.199 м), који су формирани као резултат расједне долине и кретања тектонских плоча.

Планина Атлас

Пустиња Сахара

Истражи – Један дан у Сахари

Рувензори су планински ланац источне Африке назива се „Планине Месеца“ због честих магли и њиховог мистичног изгледа, који нарочито долази до изражаја у вечерњим сатима. Интересантан је по томе што су врхови покривени снегом и ледењацима чак и у подручјима близу Екватора. Планина је подељена на неколико високих масива са стрмим падинама и дубоким долинама, а рељеф је веома разуђен. Са повећањем надморске висине мењају се климатски услови, као и вегетација — од тропских шума у подножју до ледених предела на врховима. Рувензори су важан извор река и имају велико значење за водени систем у Источној Африци. Иако нису толико познати као Килиманџаро, сматрају се једним од најтежих планинских ланаца за успон и представљају велики изазов за планинарске експедиције због неприступачног терена и променљивих временских услова.

НУБИЈСКА ПЛОЧА

— СОМАЛИЈСКА ПЛОЧА

У источном делу **Језерска Висораван** обухвата Кенију, Танзанију, Уганду и Руанду. Настала је од старих гондванских стена, које су касније, под утицајем тектонских покрета, допринеле формирању великог броја језера. Тангањика и Њаса налазе се у долини Источноафричког раседа (рифта).

У јужном делу налази се **Јужноафричка Висораван**, која се простире кроз **ЈАР**, **Боцвана** и **Намибију**, где су формиране пустиње и полупустиње **Калахари** и **Намиб** као резултат климатских промена и ерозионих процеса.

Цео рељеф Високе Африке формиран је као резултат комбинације старих континенталних блокова, раседања, вулканске активности и ерозионих процеса.

Источноафрички раседни ров

ЗАПАМТИ

- Планине су концентрисане у источном и у северном делу (Ахагар, Тибести, Дарфур, Етиопске Планине).
- Највише планине: Килиманџаро, Кенија и Рувензори.
- У Африци се налазе Језерска и Јужноафричка Висораван.
- Познате пустиње су Сахара, Калахари и Намиб.

Питања за проверу знања:

1. Како се дели рељеф Африке?
2. Који су највиши планински врхови у Африци?
3. Које планине у Африци имају вулканско порекло?
4. Које две висоравни се налазе у Африци?
5. Како рељефни облици Језерске и Јужноафричке Висоравни утичу на просторни распоред пустиња Сахаре, Калахарија и Намиба у Африци?

КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ

Одреди и топлотне појасеве на географској карти Африке.

Кишне шуме се налазе у централној Африци, посебно у басену реке Конго, и имају екваторску климу и географску распрострањеност. Оне апсорбују угљен-диоксид из атмосфере и ослобађају кисеоник, због чега се често називају највећим складиштем угљеника.

Шуме стварају властиту микроклиму. Путем испаравања и транспирације воде из тла и листова, у ваздуху се ослобађа велика количина водене паре. Она доприноси формирању облака и честих падавина. На овај начин кишне шуме доприносе одржавању влажне климе, плодног тла и богате разноликости биљног и животињског света.

КЛИМА И КЛИМАТСКИ ТИПОВИ

Највећи утицај на разноврсност климе у Африци има њен географски положај у односу на **екватор**. Африка се простира кроз три топлотна појаса: **вreo, северни и јужни умерени**. То доприноси да буде један од најтоплијих континената на Земљи, са разноврсним климатским типовима. На климу утичу и надморска висина, близина **Атлантског и Индиског Океана** и њихових **мoра, морске струје** попут Бенгуелске струје, **пасате** у северним и јужним тропским областима, као и рељеф који ствара баријере за ветрове и падавине. Океани и мора утичу на регулацију климе, посебно на температуре и влажност у приобалним и унутрашњим деловима континента.

У сваком топлотном појасу јављају се различити климатски типови.

Климатски типови се одређују према географском положају у климатским (топлотним) појасевима, као и према количини сунчевог зрачења које прима одређено подручје на Земљи, те према температури и количини падавина.

У **жарком топлотном појасу** заступљени су: **екваторски климатски тип, тропски и суптропски**.

Екваторски климатски тип простира се у централном делу Африке, око реке Конго, те деловима Камеруна и Габона. Температуре су високе, а падавине обилне и равномерно распоређене током целе године. Ветровити пасати, који дувају ка екваторским пределима, често пролазе изнад Атлантског Океана, доносећи влагу ка овим пределима и потичу сталне падавине. Пасати су стални

Кључни
географски
појмови:

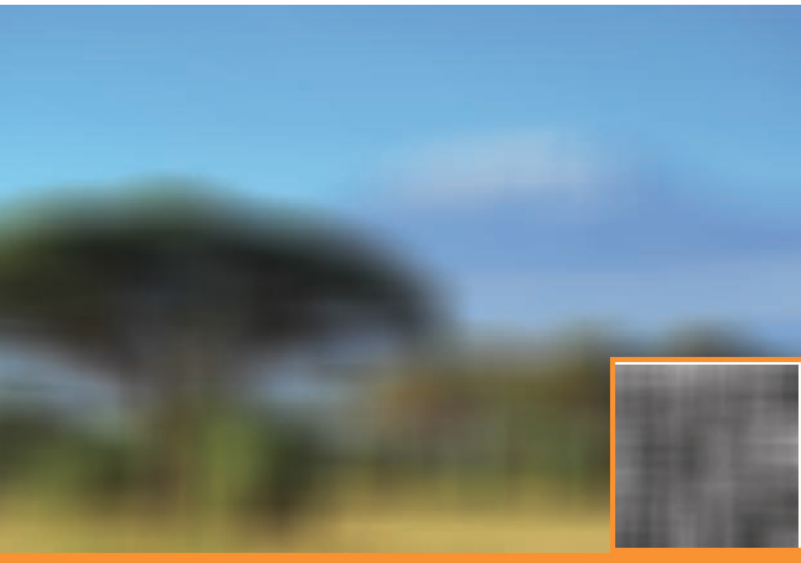

Клима
Екваторска
Тројска
Степска
Пустинска
Субтропска
Умерена

- Екваторски климатски тип
- Тропски климатски тип
- Полупустински климатски тип (Сахел)
- Пустински климатски тип
- Суптропски климатски тип (Медитерански)
- Планински климатски тип

Климатска карта Африке

Савана у Африци са Килиманџаром

ријалне области Африке, као што су **Судан, северна Нигерија, Мозамбик** и делови ЈАР, простире се **тропски тип климе**. Температуре су високе, а годишња доба подељена су на **летно-влажни** и **зимски-сушни**. Пасати током сушног периода доносе сув ваздух према пустињским и полупустињским областима. У **Кенији** и **Танзанији** јављају се **степска и саванска клима**. Падавине су умерене, а температуре високе, уз велике дневне и сезонске варијације. Биљни свет чине високе саванске траве које током влажног периода могу нарасти и до 3 метра висине. У сушном периоду, због високих температура, вегетација се суши, често долази до пожара, што узрокује миграције животиња. Шумска вегетација у саванама ретко је заступљена. На неким местима изнад високе траве уздижу се усамљена стабла, попут **Баобаба**, која могу бити стара и више хиљада година. Уз реке и језера, где има више влаге, шуме су гушће и ту се могу наћи каучуково и махагонијево дрво, као и различите врсте грмља. Обиље биљне хране омогућава разноврстан животињски свет. Типичне животиње су: лавови, жирафе, зебре, антилопе, слоновии, хијене... *Размисли које још!*

Степска област се простире у северном и јужном делу савана. Она обухвата северне делове **Суданске Висоравни**, јужне области **Сахаре** и северни део пустиње **Калахари**. Одликује се краћим кишним и дуго врућим и сувим периодом. Биљни свет је заступљен ниским травама – степама.

Истражи за каучуково и махагонијево дрво!

Екваторске кишне шуме – џунгле

Ел Нињо је природна климатска појава. У Африци Ел Нињо најчешће узрокује повећане падавине и поплаве у Источној Африци, док у Јужној Африци често доводи до сушних периода, виших температура и недостатка воде.

Током кратког кишног периода степа зазелени и у њој се окупљају велика стада антилопа, газела, зебри и предатора.

Између тропске области и Сахаре налази се **Сахел**, прелазна зона између Сахаре на северу и савана на југу. Сахел има **полупустињску** климу са дугим, сушним, и кратким кишним периодима. Пасати носе сув ваздух са севера, што ограничава количину падавина. Биљни свет чине оскудни травњаци и грмље, а у животињском свету присутни су камиле, говеда, антилопе и птице.

Пустински тропски тип климе карактеристичан је за **Сахара** на северу и **Намибијска Пустинја** на југозападу. Влажност је веома ниска, падавине су ретке због утицаја хладних морских струја из Атлантског Океана, које хладе ваздух и смањују количину влаге, а дневне температурне разлике су велике (од 60 °C до 0 °C). Вегетацију чине кактуси, трновити грмови и пустињске траве, од животиње заступљене су (гуштери, змије, скакавци, шкорпије, пустињске лисице, камиле и др. Пасати појачавају сушу због деловања хладних морских струја и утичу на климатске услове.

Пустинја Калахари

У **северном умереном појасу**, уз обале **Средоземног Мора** у Мароку, Алжиру и Тунис, као и на јужном делу континента у Јужноафричкој Републици, заступљен је суптропски климатски тип. Лета су топла и сува, док су зиме благе. Западни ветрови појачавају сушу у лету а носе кише зими. Биљни свет чине медитеранске биљке (маслине, цитруси, лаванда), као и зимзелени грмови и траве. А животињски свет чине птице, змије, разни гмизавци, глодари и др.

Умерени климатски тип у Африци јавља се у планинским и вишим пределима јужних делова континента, где су температуре ниже, падавине умерене, а биљни свет обухвата шуме, траве и зимзелено грмље.

Планински климатски тип јавља се на планинским масивима као што су Килиманџаро и Дракенске Планине. Температуре су ниже, а влажност већа.

ЗАПАМТИ

Клима Африке је изузетно разнолика због њеног географског положаја у односу на екватор, велике површине и различитих природних фактора, као што су надморска висина, океани, морске струје, ветрови и рељеф. У врелом појасу развијају се екваторске кишне шуме, саване, полупустињске степе и пустиње. Тропске области карактеришу јасно изражени влажни и сушни периоди, док су пустињске регије изразито суве, с великим температурним разликама. На северу и југу суптропска клима погодује развоју медитеранске вегетације и доноси блаже зиме. Планински масиви, попут Килиманџара, стварају посебне климатске услове, са знатно нижим температурама и већом влажношћу.

Питања за проверу знања:

1. Који фактор највише утичу на разноврсност климе у Африци и зашто?
2. Објасни који климатски типови се налазе у врелом климатском појасу и где су заступљени.
3. Како пасатни ветрови утичу на падавине у екваторској и пустињској области?

Кључни
географски
појмови:

Реке

Слив Средозем-
ног Мора

Нил

Слив
Атлантског
Океана

Сенегал

Нигер

Конго

Орање

Слив Индског
Океана

Замбези

Лимпопо

Језера:

Чад

Викторија

Тангањика

Малави/Наса

ХИДРОГРАФИЈА АФРИКЕ

Разгледај слике од једне афричке реке. Шта мислиш, која река је?
Да ли је ова област влажна или сува? Како знаш?

У централној Африци, на северном рубу региона Сахел, налази се Језеро Чад, које се простире кроз Чад, Нигерију и Камерун, и у њега се улива река Шари. Оно представља затворено сливно подручје без излаза према океану. Од 1960-их до данас, смањило се за око 90%, што је последица климатских промена и повећане употребе воде. Због ових промена, у језеру се често појављују и нестају мала острва, што га чини једним од најдинамичнијих језера на свету. И поред смањења, околина језера је важна за око 30 милиона људи и представља богат екосистем са рибама, птицама и мочварном вегетацијом.

РЕКЕ, РЕЧНИ СЛИВОВИ, МОРА И ОКЕАН

Африка има развијену хидрографску мрежу формирану под утицајем њеног географског положаја и климатских услова. Континент на западу излази на Атлантски Океан, а на истоку и југоистоку окружен је водама Индског Океана. Северни део излази на Средоземно Море, док се североисточни део природно отвара према Црвеном Мору.

Клима и рељеф имају велики утицај на распоред водних токова. У екваторским пределима, због обилних падавина и густе шумске вегетације, реке су бројне и имају сталан водостај. На супрот томе, у сушним пределима водни токови су ретки и повремени.

Најважније афричке реке извиру углавном из планинских области, где већа надморска висина и обилне падавине стварају повољне услове за њихово настајање. Одатле се издвајају четири најдуже реке на континенту: **Нил, Конго, Нигер и Замбези.**

Африка има сложену хидрографску мрежу са бројним речним сливовима и значајним рекама које обликују живот на континенту.

На северу се налази **слив Средоземног Мора**, где је најважнија река **Нил (6.650 км)**. То је најдужа река у Африци и једна од најдужих река на свету извири из два главна извора: **Бели**

Хидрографска карта Африке

Нил (језера Викторија) и Плави Нил (језера Тана), који се спајају код Картума, Судан. Река тече кроз **Судан** и **Египат**, градећи плодне долине и на крају формира широку делту на обали **Средоземног Мора**. Позната је као „**Река дар од Бога**“, јер Нил обезбеђује воду за наводњавање, транспорт, риболов и хидроенергетику, и историски је омогућио развој једне од најстаријих цивилизација на свету. Откриј зашто је називају „**Река која поклања живот**“!

У западном делу континента налази се **слив Атлантског Океана**. Ту спадају реке као што су **Сенегал** (1.790 км), која тече кроз **Гвинеју, Мали, Мауританију и Сенегал**. Река **Нигер** (4.180 км), који пролази кроз **Гвинеју, Мали, Нигер и Нигерију** и река **Конго** (4.700 км), која тече кроз **Демократску Републику Конго** и најводоноснија је река у Африци, а друга у свету после Амазона. На југу се налази река **Орање** (2.200 км), која пролази кроз **ЈАР, Боцвану и Намибију** и користи се за наводњавање и као природна граница. **Сазнај која од ових река сече два пута екватор својим речним током!**

Источни и југоисточни део Африке припада **сливу Индиског Океана**. Ту је најзначајнија река **Замбези** (2.574 км), која протиче кроз **Замбију, Зимбабве, Мозамбик и Малави**, позната по **Викторијиним водопадима**. Река **Лимпопо** (1.750 км) тече кроз **ЈАР, Боцвану, Зимбабве и Мозамбик** и ствара плодне долине. *Који истраживач је открио Викторијине водопаде?*

Слив реке Конго

Викторијини водопади

ЈЕЗЕРА У АФРИЦИ

Африка има бројна језера која су, као и реке, део хидрографске мреже континента, условљене његовом специфичном географском грађом. У централној Африци, на северном рубу региона Сахел, налази се **Језеро Чад**, које деле државе **Чад, Нигер, Нигерија и Камерун**, а у њега се улива река Шари. То представља затворено сливно подручје јер нема отицања према океану. У Источној Африци налазе се значајна језера:

Језеро Викторија Налази се између **Танзаније, Уганде и Кеније**. Оно је највеће језеро у Африци и друго по величини слатководно језеро на свету. Дом је стотинама врста риба. Многе од њих су ендемске и представљају важан извор питке воде, риболова и локалне економије.

Језеро Викторија

Истражи које еколошке проблеме данас има ово језеро!

Језеро Тангањика налази се у **Танзанији, Конгу, Бурундију и Замбији** и једно је од најдубљих и најдужих језера на свету, смештено у долинама Источноафричког Раседа. Пружа значајне природне ресурсе и могућности за транспорт, те је дом богате биолошке разноврсности са бројним ендемским врстама риба.

Језеро Тангањика – сателитска слика

Језеро Малави (Њаса) припада **Малавију, Мозамбику и Танзанији**. То је језеро са кристално чистом водом, смештено између висоравни и савана, богато рибом. Представља центар за локалну исхрану, туризам и очување биодиверзитета.

Пустињске и полупустињске области Африке ограничене су недостатком воде и суровим климатским условима. Присуство великих језера омогућава повољније услове за живот, развој пољопривреде и наглашава њихову кључну улогу у развоју и одрживости континента.

Језеро Малави

Табела с подацима за језера у Африци

Језеро	Површина (км ²)	Државе
Чад	1.350*	Чад, Нигер, Нигерија, Камерун
Викторија	68.800	Танзанија, Уганда, Кенија
Тангањика	32.900	Танзанија, Конго, Бурунди, Замбија
Малави / Њаса	29.600	Малави, Мозамбик, Танзанија

* површина језера се мења

Река Окаванго

Река Окаванго, која протиче кроз Анголу и Намибију, јединствена је по томе што се не улива у море, већ формира унутрашњу делту у северозападном делу Боцване. Ова плодна мочварна област се ствара када кишне воде у високопланинским пределима путују током реке и поплаве низиски терен, стварајући сезонске канале, лагуне и водене оазе у сушном регион. Ток воде трансформише делту у праву екосистемску оазу, где живе хипопотами, крокодили, птице, грабљивице, прилагођене на променљиве услове на реци. Овај феномен има посебан значај реке за формирање мочвара, одржавање биодиверзитета и стварање водних система, чак и у регионима где је природа углавном сува.

ЗАПАМТИ

Африка има разгранату хидрографску мрежу, прилагођену њеном рељефу и климатским условима. Екваторске области богате су бројним рекама и језерима са сталним водотоковима, док су сушне регије сиромашне и имају ретке и повремене водне токове. Велике реке, као Нил, Конго, Нигер и Замбези, као и језера Викторија, Тангањика и Малави, обликују сливове и долине који утичу на пољопривреду, насељавање и транспорт, наглашавајући значај водних ресурса за географску и економску структуру континента.

Питања за проверу знања:

1. Које су четири најдуже реке у Африци и који су главни извори Нила?
2. Које је највеће језеро слатке воде у Африци и у којим државама се налази?
3. Објасни како климатски и географски услови утичу на распоред река и језера у различитим деловима Африке?

Кључни
географски
појмови:

Природна
богаћства
Нафта
Природни гас
Платина
Дијаманти
Кобалт
Манган
Злато
Уранијум

ПРИРОДНА БОГАТСТВА АФРИКЕ

Мини квиз:

1. Која природна богатства познајеш?
2. Који метал се користи за производњу батерија за телефоне, лаптопа и електричних аутомобила?
3. Да ли знаш где је пронађен највећи дијамант?
4. У којој држави има највише злата?
5. Зашто су нафта и природни гас важни?

У ЈАР налази се рудник Мпоненг, један од најдубљих рудника злата на свету, са дубином од око 4 км испод површине Земље. Због високих температура (изнад 60 °C), рад у таквим условима је изузетно тежак.

Рад у Мпоненгу представља велики технолошки и људски изазов, јер се одвија у дубоким слојевима Земљине коре где су притисак и температура знатно повећани. Овај рудник је пример савремене и напредне рударске технологије која омогућава експлоатацију злата у екстремним подземним условима.

Африка је континент са огромним природним богатством, које има велики значај за економски развој држава и региона.

На северу, посебно у **Либији, Алжиру и Египту**, налазе се велике резерве **нафте и природног гаса**, који снабдевају домаћу индустрију и стварају значајне приходе од извоза.

У Нигерији нафта је најважнији ресурс. Она обезбеђује више од половине прихода од извоза и ствара хиљаде радних места у рударству, транспорту и нафтепрерађивачка индустрији. Ангола, Либија, Алжир и Египат користе нафту за развој инфраструктуре, као што су путеви, пристаништа и индустријски капацитети, што директно утиче на економски раст и стабилност државе.

У јужном делу Африке, посебно у Јужноафричкој ЈАР, налазе се велике резерве **латине**. Знаш ли за шта се користи платина? Она се користи у аутомобилској индустрији, електроници и накиту. Платина чини ЈАР једним од водећих произвођача у свету и обезбеђује значајне приходе од извоза.

Направи листу најпознатијих индустрија које користе платину и дијаманте!

Платформа за бушење нафте у пустињи

Истражи о Кулинану, највећем дијаманту који је до сада пронађен, тежине 3.106,75 карата или 621,35 грама.

„Звезда Африке“ је највећи део од пронађеног Кулинан дијаманта – толико велики и сјајан да делује као да је пао с неба. Откривен је у руднику Премиер код Кулинан, у ЈАР, а касније је поклоњен британском краљу Едварду VII као знак лојалности. Од огромног драгог камена исечени су мањи делови: највећи међу њима, тежине око 530 карата, данас краси врх скептару (жезол) британске круне. Толико је редак да му никада није одређена тачна цена – зато га називају „непроцењива звезда“.

Дијаманти су заступљени у Боцвани, ЈАР, Анголи и Демократској Републици Конго.

Боцвана је један од највећих извозника дијаманата, а индустрија обезбеђује хиљаде радних места и значајне приходе за државну економију. Дијаманти из ЈАР су познати по квалитету и величини, док Ангола и Демократска Република Конго имају велике резерве, важне за привлачење страних инвестиција и развој рударске инфраструктуре.

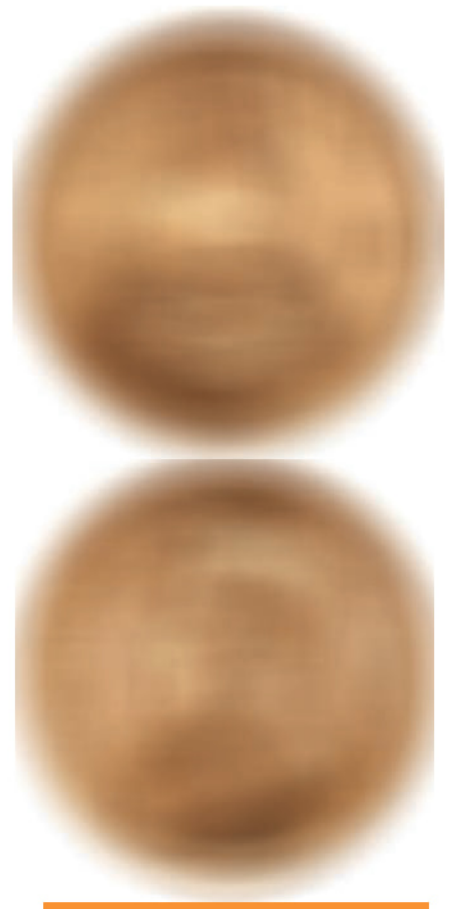
У централном и источном делу Африке, посебно у Демократској Републици Конго, налазе се велике резерве **кобалта и мангана**. Ови метали користе се за производњу батерија, електронике и челика. Ови минерали доприносе индустријском развоју и извозној економији државе.

Злато је широко заступљено у ЈАР, Гани и Малију и важан је извор прихода, подржава финансиску стабилност и подстиче развој рударске и прерађивачке индустрије.

Африка располаже и резервама **уранијума**, посебно у Намибији, Нигери и ЈАР, који се користи за производњу нуклеарне енергије и извозу високо вредних минерала.

Поред тога, у различитим деловима континента налазе се и железо, бакар, хром, цинк и фосфати, који су значајни за металургију, пољопривреду и хемиску индустрију.

Африка је значајан произвођач стратешких пољопривредних производа као што су какао, кафа, чај, памук и палмино уље.

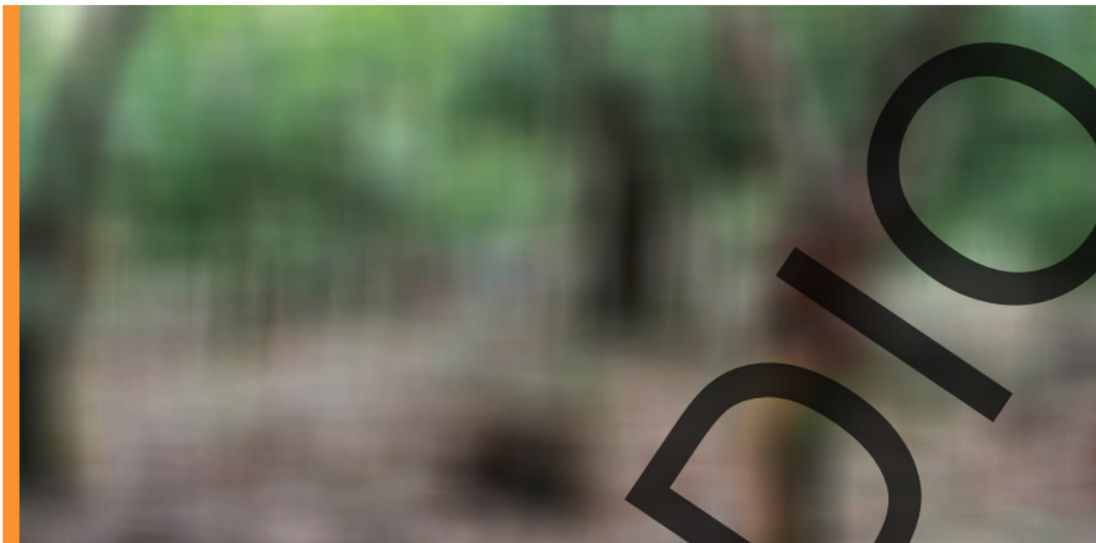

Јужноафричка златна новчица Кругеранд

Какао
биљка

У Западној Африци, посебно Обала Слоноваче и Гана доминирају у производњи какаа. Они су **главни светски снабдевачи сировина** за светску индустрију чоколаде. Ово је кључни извор прихода за милионе пољопривредника и њихове државе.

Источна Африка је позната по квалитетној кафи. Државе као Етиопија (позната по арабика кафом) и Уганда су значајни извозници. Производња кафе игра централну улогу у економијама ових држава, које контролишу групе заједница и извозну трговину.

Африка има велики потенцијал за хидроенергију, посебно на великим рекама као што су Конго, Нил и Замбези. Искориштавање хидроенергије може обезбедити чисту и обновљиву енергију, што је погодно за индустријализацију, развој рударства и побољшање животног стандарда становништва.

Кафа

Прочитај најмање 2–3 чланка повезана с Африком и државом Џибути како би добио јаснију слику о томе како функционира ова земља. Током читања обрати пажњу на следеће перспективе: Економска, Социјална те Етичка и еколошка перспектива. Након што прочиташ чланке, направи поређење између Џибутија и Северне Македоније.

У поређењу укључи:

- економске сличности и разлике
- социјалне слојеве и квалитет живота
- еколошке и етичке изазови
- примере из Македоније за лакше разумевање разлика

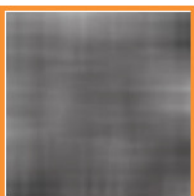

Улаз у брани Есна на реци Нил

И поред богатства природних ресурса, многе афричке државе суочавају се са „Парадоксом ресурса“. Лоше управљање, корупција и недостатак инвестиција у индустрију често успоравају развој. Да би се постигао истински напредак, приходи од ресурса требају се користити за развој економије, образовања и инфраструктуре.

Богатство постаје стварна снага само када се користи паметно.

Користећи географску карту Африке, означи области где се производи нафта (Нигерија, Либија) и богате резерве минерала (Демократска Република Конго, Јужноафричка Република)!

Напиши есеј: **Како може Африка да искористи своје природно богатство за бољи живот свих људи?**

ЗАПАМТИ

Африка је богат континент са природним ресурсима као што су нафта, природни гас, кобалт, манган, злато, платина и дијаманти. Ови ресурси су кључни за индустрију, енергетику и глобалну економију. Правилна експлоатација и инвестирање у ове ресурсе доприноси развоју економије, инфраструктуре и побољшању животног стандарда становништва.

Питања за проверу знања:

1. Зашто су нафта и природни гас важни за Северну и Западну Африку?
2. Како дијаманти и платина утичу на економију Јужне Африке?
3. Зашто су кобалт и манган важни за модерну индустрију?
4. Шта би се догодило ако ови ресурси нестану или постану недоступни?

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АФРИКЕ

СТАНОВНИШТВО АФРИКЕ

Кључни
географски
појмови:

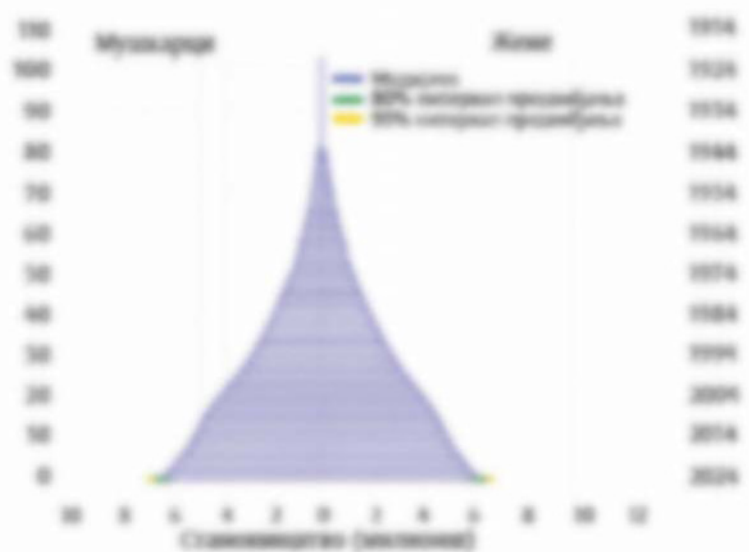

Број становника
Густина
становништва
Природни
јираси

Зашто се Африка сматра колевком човечанства?
Како климатске и географске промене утичу на развој човека?

Пре милион година кретања литосферних плоча створила су планине, долине и језера у источној Африци, а шуме су се постепено претварале у саване. Према легенди, из ових простора потекли су први људи, а свака породица носила је свој дар — мудрост, храброст или радост. У новом окружењу појавили су се аустралопитеци... а касније и врсте из рода Хомо. Човек је научио ходати на две ноге, израђивати једноставна оруђа и живети у заједницама. Африка се сматра колевком човечанства, јер се одавде савремени човек (Хомо сапиенс) проширио широм света.

Према проценама Уједињених нација (UN), Африка је дом за више од 1,5 милијарди становника, што је чини **други најнасељенији континент на свету**. Континент је ређе насељен од Азије и Европе, али је гушће насељен од обе Америке. Међу 54 независне афричке државе постоје велике разлике у броју становника, при чему су демографски гиганти Нигерија, Етиопија, Египат и Демократска Република Конго.

Карта насељености Африке

ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ У АФРИЦИ

Становништво Африке је неравномерно распоређено, јер природно-географски услови, посебно климатски фактори и водни ресурси, одређују просторну концентрацију.

Најгушће насељене су **долине и делте Нила и Нигера, делови Етиопске Висоравни и Јужноафричке Висоравни**, као и северне и југоисточне обале. Велика густина становништва јавља се и у областима са повољном климом и могућностима за наводњавање, док су ниске, плодне области традиционално привлачиле становништво.

Најгушће насељене државе у Африци су: Маурицијус, Руанда и Бурунди, са више од 450–600 становника по km^2 . Гамбија и Уганда такође имају релативно високу густину насељености. Нигерија има око 240 становника по km^2 (према најновијим проценама УН-а). Најређе насељене државе су Намибија, Боцвана, Либија и Мауританија, са око 3–5 становника по km^2 .

Историја насељености показује да се још од 1600. године број становника на континенту повећавао од око 25 до 95 милиона, али је демографски развој био успорен због колонијалних освајања и трговине робљем, када су присилно пресељени милиони људи. У периоду деколонизације (XX век), побољшани животни услови, здравствена заштита, смањена смртност и висок наталитет довели су до наглог повећања броја становника.

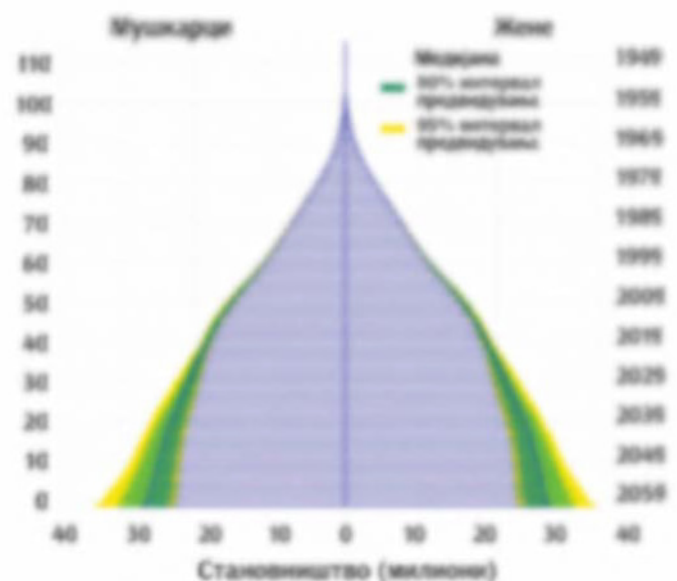

Карта густине насељености Африке

ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ СТАНОВНИШТВА У АФРИЦИ

Природни прираштај је један од главних фактора демографског раста. Ниску стопу имају само острвске државе Маурицијус и Сејшели, док се у већини држава наталитет креће од 15 до 25 промила, што их карактерише као економски стабилне са високим приходима по становнику. **Висок наталитет** у великом делу Африке објашњава се верским и културним факторима, као и потребом да се надомести историски висока смртност. Африка је континент са веома високом стопом природног прираштаја, што значи да број новорођених знатно премашује број умрлих. Разлози за овакво стање су висока плодност жена, традиционално породично уређивање, као и млада старосна структура становништва.

Иако у последњим деценијама постоји побољшање здравствених услова и смањење смртности, у многим државама и даље недостаје одговарајућа здравствена и социјална инфраструктура.

Морталитет се креће од 5 до 13 промила, са највишим вредностима у политички нестабилним државама и регионима погођеним епидемијама, глађу или неухрањености. У средње развијенијим државама Северне Африке, је најнижи. **Висок наталитет** и ниска смртност у неким државама резултирају високим природним прираштајем, нарочито јужно од Сахаре, док је у другим регијама природни прираштај низак или негативан. Умерено природни прираштај има у државама Сејшела, ЈАР, Туниса, Либије, Марока и Џибутија, а низак низак само у Маурицијус. *Зашто је у Маурицијусу низак природни прираштај?*

Посматрано према старосној структури, Африка је најмлађи континент на планети. У многим државама више од половине становништва чине особе млађе од 20 година. Ово становништво има велики потенцијал за развој, али истовремено представља и изазов, јер захтева стварање нових могућности за образовање, запошљавање и економски раст.

Природни прираштај и демографска промена у Африци:

- Зашто природни прираштај расте у већини афричких држава, а низак је у острвским државама?
- Повежи раст становништва са културним, друштвеним и економским факторима.
- Направи статистичку анализу користећи податке UN-а и World Bank-е.

Африка данас је континент са демографским контрастима – од области са ретким насељем до густо насељених региона, као и подручја са великим економским потенцијалом и простора где природа влада у својој безграничној тишини.

Више од 40% становништва је млађе од 15 година, посебно у средњој, западној и источној Африци. У земљама као **Мали, Нигер и Чад**, сваки други становник је млађи од 15 година, што чини популацију веома младом и динамичном и са огромним потенцијалом за будуће радно становништво, носећи велики демографски капитал за економски развој континента.

Азија и Африка су два континента са огромним становништвом, али са различитим демографским и географским карактеристикама. Азија, највише насељени континент, има најгушће насељене земље као Кина, Индија и Индонезија, посебно у источном и јужном делу. Африка је по броју становника други континент, има брз пораст становништва и веома младу популацију, нарочито у Западној и Централној Африци, док су северни и јужни делови ређе насељени.

ЗАПАМТИ

Африка има око 1,5 милијарди становника и други је континент по броју становника. Становништво је неравномерно распоређено – густо је уз реке и плодне долине, а ретко у пустињским и сушним областима. Најгушће насељене државе су Нигерија, Руанда, Бурунди, Уганда и Маурицијус, док су најређе насељене Намибија, Либија, Боцвана и Мауританија. Наталитет је висок, посебно у острвским државама Маврицијус и Сејшели. Младо становништво, више 40% чине млади испод 15 година, што ствара потенцијал за будући економски развој.

Питања за проверу знања:

1. Које области су најгушће насељене и зашто?
2. Зашто неке државе имају низак природни прираштај?
3. Како младо становништво може помоћи економском развоју Африке?

РЕЛИГИЈЕ, ЕТНИЧКЕ ГРУПЕ И КУЛТУРНОИСТОРИЈСКЕ ОСОБЕНОСТИ АФРИЧКОГ СТАНОВНИШТВА

Погледај њихове облике живота, тетоваже и бодиарт.
Шта мислиш да значе ови обичаји?

Кључни
географски
појмови:

Замисли континент где сваки народ живи са својим језиком, својом музиком и обичајима. Африка је управо такво место – дом је за стотине народа и више од 2000 језика. Сваки од њих носи део историје и богату културну баштину. Традиционални начини живота, кориштење природних материјала и телесно украшавање (бодиарт и тетоваже) имају важно значење – означавају племенску припадност, друштвени статус и животне фазе. Религија, од хришћанства и ислама до традиционалних веровања, додатно обликује духовни живот континента. Младост, енергија и креативност људи оживљавају сваки део Африке, чинећи је местом пуним живота, боја и значења – континентом на којем се прошлост, садашњост и будућност испреплићу у једну велику, шарену причу.

Религија
Хришћанска
религија
Исламска
религија
Хиндуизам
Јудаизам
Будизам
Групе народа

Африка је континент велике религијске, етничке и културне разноликости. Сваки регион има свој јединствени идентитет. Најзаступљеније религије су **хришћанство** и **ислам**, док мањи број људи практикује **хиндуизам**, **јудаизам** и **будизам**, посебно у урбаним центрима и островским државама.

Хришћанство доминира у централној, јужној и источној Африци, у земљама као што су Етиопија, Нигерија, Ангола, Зимбабве и ЈАР. Ислам је најзаступљенији у Северној и Западној Африци, у државама као што су Мали, Нигер, Сенегал и Либија.

Африка је дом и различитих етничких група које негују своју традицију и културу. **Бушмани** (Сан народ) живе у Јужној Африци, **Пигмеји** у централној Африци (посебно у кишним шумама), а **Туарежи** и **Бербери** у Сахари и Северној Африци. Ове заједнице чувају свој културни идентитет кроз обичаје, ритуале и традиционалну уметност. Украшавање тела (бојама, тетоважама и орнаментима) користи се за означавање припадности, статуса, ритуала и лепоте. Бојење коже користи се за означавање припадности, учешће у ритуалима, прославама те истицање зрелости и лепоте. За то се користе природни пигменти попут охра и глине. Народи као што су **Химба** из Намибије и **Масаи** из Кеније и Танзаније познати су по својим карактеристичним обичајима, који јасно показују припадност заједници.

Традиционално украшавање лица тачкама

Други упечатљив облик телесне уметности у Африци је тетовирање. Тетовирање и скарификација ствара украсне ожилке који симболизују храброст, духовност и статус у заједници. Народи **Динка, Нуер и Фулани** посебно су познати по овим традиционалним украсима, који се преносе с генерације на генерацију.

Бојање коже и тетовирање у Африци нису само декорација, већ често представљају начин изражавања културног идентитета, повезивање са прецима и очување традиције. Ове праксе показују како афрички народи одржавају обичаје, уметност и духовност у свакодневном животу, стварајући обичаје који надилазе време и чувају културне вредности.

Како традиционална одећа, тетовирање и телесна уметност преносе историју и вредности заједнице?

У Намибији млади припадници племена Химба украшавају кожу помоћу смесе од црвене охре пред церемоније зрелости. Охра је природни прах од глине и минерала, који се меша са маслом за бојење коже. Ова боја се користи за украс, заштиту од сунца и за обреде али и означава припадност заједници. Свака боја и облик на кожи имају своје значење – симболизују храброст, заштиту, повезаност са природом. Бојење није само украс, него начин да тело постане живо платно традиције и да пренесе културну и духовну причу заједнице.

ЗАПАМТИ

Африка је континент са великом културном и религиском разноликошћу. Најзаступљеније религије су хришћанство (посебно у централној, јужној и источној Африци) и ислам (најзаступљенији у Северној и Западној Африци), док мањи број људи практикује хиндуизам, јудаизам и будизам, посебно у урбаним центрима и острвским државама. Етничке групе које негују традиционалну културу су: Бушмани (Сан народ) у Јужној Африци, Пигмеји у централној Африци, Туарежи и Бербери у Сахари и Северној Африци, као и Химба из Намибије и Масаи из Кеније и Танзаније.

Питања за проверу знања:

1. Које су најзаступљеније религије у Африци?
2. Зашто су бојење коже и тетовирање важни за афричке народе?
3. Како религија и традиционална култура заједно обликују јединствену „мозаик“ културну слику Африке?

НАЈОЗБИЉНИЈИ ПРОБЛЕМИ АФРИЧКОГ СТАНОВНИШТВА

Асоцијације: суша, пустиња, глад, жеђ, болести, образовање.

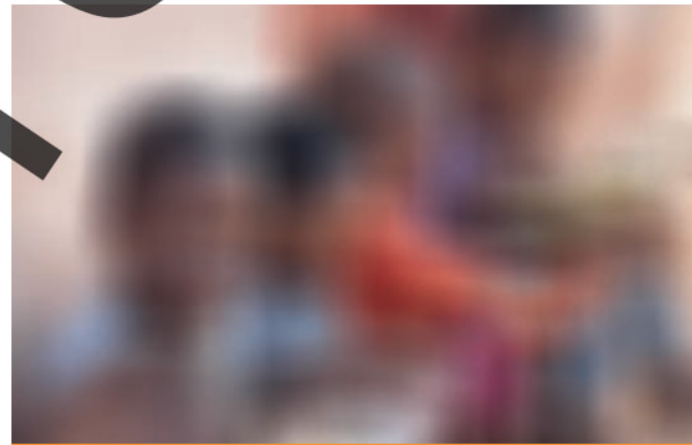
Кључни
географски
појмови:

Недостатак
воде
Недостатак
хране
Здравствена
заштита
Недовољно
образовање

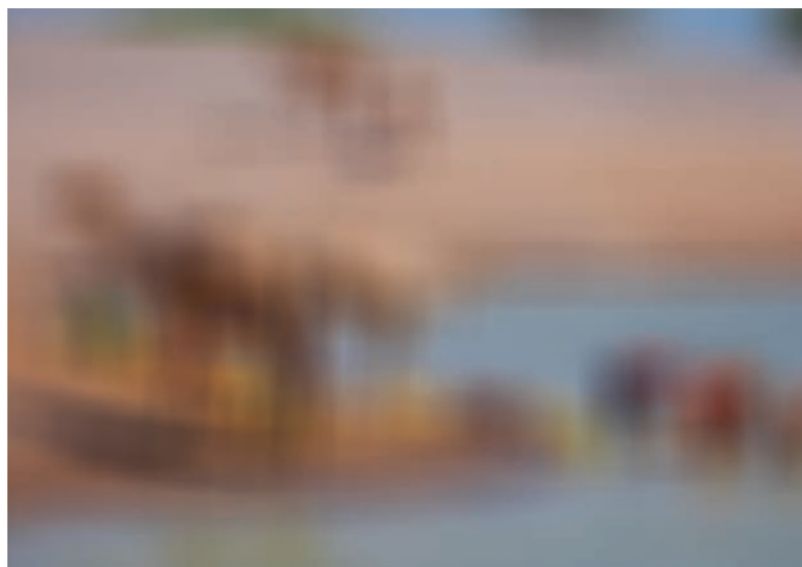
Маларија је озбиљна болест узрокована паразитом (Пласмодиум), који се преноси убомом комарца (Анопхелес). Најраспрострањенија је у Субсахарској Африци, посебно у земљама као што су Нигерија, ДР Конго, Уганда, Танзанија и Мозамбик. Симптоми укључују високу температуру, грозницу, слабост и понекад анемију, а без одговарајуће медицинске помоћи може бити смртоносна, посебно код деце и трудница. Ширење болести подстичу топла клима и влага, као и недостатак здравствених услуга и сиромаштва. Превентивне мере су кључне и укључују: мреже против комараца, инсектициде, лекове и вакцине, као и едукацију становништва за заштиту од убода.

Афричко становништво суочава се са бројним озбиљним проблемима који отежавају свакодневни живот и успоравају развој континента. **Недостатак хране** је један од највећих проблема, који изазива глад и потхрањеност, посебно међу децом. Многе породице немају довољно хране због суше, поплава, недостатка плодне земље и слабе пољопривредне инфраструктуре. Најпогођенији региони су Источна Африка (као Сомалија, Јужни Судан и Етиопија), Сахел у Западној Африци (као Нигер и Мали) и делови Јужне Африке где се повремено јављају екстремни временски услови. Ови проблеми доводе до смањења производње хране и угрожавају здравље и развој младих генерација.

Други велики проблем је **недостатак чисте воде**, који утиче на здравље и хигијену становништва. Милиони људи користе непрочишћену воду из река, језера или плитких бунара, што доводи до болести као што су дијареја, колера и друге инфекције. Недостатак воде отежава пољопривреду и узгој стоке, што додатно смањује производњу хране и утиче на економију. Најпогођенији су региони Источне Африке (Сомалија, Етиопија, Кенија), Северне Африке (делови Судана и Либије) и Западне Африке (Нигер, Мали), где су водни ресурси ограничени и често недовољни за потребе становништва.

Афричка деца

Афричка сцена са женама која носе воду

Истражи недостатке и изазове у Африци и предложи мере за побољшање услова живота.

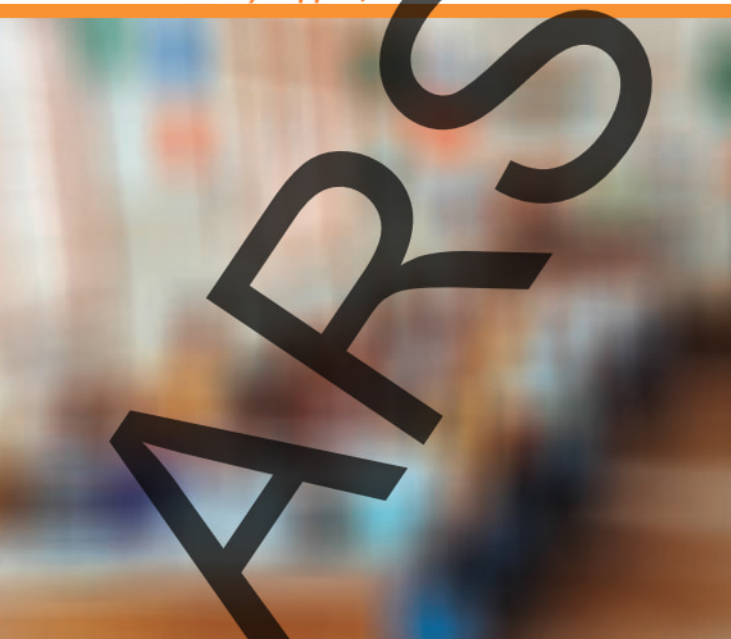

Систематски преглед деце у Африци

Низак ниво образовања становништва још је један фактор који ограничава могућност за бољи живот. Многе породице немају приступ основном и средњем образовању, а жене и деца су највише погођени. Недостатак образовања отежава приступ запослењу, новим технологијама и могућностима за економски напредак.

Ипак, упркос овим изазовима, Африка данас развија савремене образовне центре и универзитете који постају препознатљиви и на светском нивоу. У главном граду Кеније налази се Универзитет у Најробију (University of Nairobi), један од најпознатијих и најмодернијих универзитета у Источној Африци. Основан је 1970. године, а данас на њему студирају десетине хиљада студената из области као што су медицина, инжењерство, информатика и савремене технологије. Најроби се често назива „афричком силиконском саваном“ због брзог развоја технолошких компанија, истраживачких центара и младих иноватора. То показује да образовање и технологија све више постају покретачи развоја афричког континента. У ЈАР, Универзитет у Кејптауну (University of Cape Town) спада међу најугледније универзитете на континенту и има значајан допринос научним истраживањима. У Египту, Универзитет у Каиру (Cairo University) представља један од најстаријих и најважнијих образовних центара у Африци.

Школа у Африци

Као одговор на овај проблем, у Либији је 1984. године започет један од највећих водоопскрбних пројеката на свету – Велика вештачка река (Греат Ман-Маде Ривер), који је покренуо Муамер Гадафи. Овим пројектом подземна вода из пустиње Сахаре преноси се до градова, насеља и пољопривредних површина. До 2011. године изграђено је више од 4.000 километара цевоводне мреже, преко које се обезбеђивала готово половина укупне воде потребне становништву. Овај пример показује да и у подручјима с озбиљним недостатком воде савремена технологија може значајно допринијети побољшању услова живота. Велика вештачка река и даље функционише, али ограничено и нестабилно, те зависи од одржавања и заштите у појединим регијама.

Здравствена заштита представља још један озбиљан проблем. У многим регијама постоји недостатак болница, лекара и медицинских средстава, а велики део становништва нема приступ ни основној медицинској њези. То доводи до високе смртности, нарочито међу децом, трудницама и старијим особама. Честе болести попут маларије, туберкулозе, морбила и колере, као и ширење ХИВ вируса, додатно угрожавају здравствено стање и друштвену стабилност.

Ови примери показују да се, иако се велики део становништва још увек суочава с недостатком образовања, на континенту истовремено развијају модерни универзитети и центри знања који стварају нове могућности за младе генерације и доприносе дугорочном развоју Африке.

Поред тога, економски и социјални проблеми у Африци су озбиљни. Висока стопа незапослености значи да многи људи немају редован извор прихода, што смањује животни стандард и повећава сиромаштво. Неравномерна распоређеност богатства ствара велике разлике између богатих и сиромашних, што утиче на друштвену стабилност и подстиче сукобе. Многи људи су присиљени да се селе или мигрирају у потрази за бољим условима живота, стварајући додатни притисак на суседне регије и државе.

Ипак, постоје напори за побољшање животних услова. Уводе се програми за обезбеђивање чисте воде, унапређење пољопривреде и плодности земљишта, изградњу школа и болница, као и међународна помоћ у борби против болести и глади. Ове активности су кључне за остваривање дугорочног развоја, јачање заједница и побољшање квалитета живота афричког становништва.

Сиромашно становништво у Африци

Поред проблема с глађу и недостатком воде, Африка је континент с једним од најбогатијих природних богатстава на свету и значајном пољопривредном производњом – од манга и авокада до егзотичних врста банана и папаје. Природа сама по себи даје плодно тло, али оно често остаје неискориштено због слабе пољопривредне инфраструктуре, недостатка воде за наводњавање и неравномерне расподеле ресурса. Иронично је да се континент с тако великом природном плодношћу истовремено суочава с глађу, што показује колико су важни савремена технологија и праведна за побољшање живота становништва.

ЗАПАМТИ

Афричко становништво суочава се с озбиљним изазовима као што су глад, недостатак чисте воде, здравствени проблеми, низак ниво образовања и економска нестабилност, који отежавају свакодневни живот и ограничавају развој континента. Најугроженије регије су Источна Африка, Сахелска зона те Северна и Западна Африка. Ипак, кроз пројекте за обезбеђивање воде, унапређење пољопривреде, изградњу школа и болница, као и међународну помоћ, улажу се значајни напори за побољшање животних услова и подстицање дугорочног развоја.

Питања за проверу знања:

1. Који су главни узроци глади у Африци?
2. Који су главни узроци миграције становништва?
3. Објасни зашто су у неким деловима Африке заразне болести чешће.

Кључни
географски
појмови:

Највећи
градови
Лагос
Киншаса
Каиро
Александрија
Јоханесбург
Казабланка

НАЈВЕЋИ ГРАДОВИ У АФРИЦИ

Упоредна питања:

Који је највећи град у Македонији? Који је највећи град у Европи, а који у Азији? Како знамо да је неки град највећи?

Киншаса, главни град Демократске Републике Конго, један је од највећих франкофоних градова на свету. Данас француски језик у Киншаси говори више од милион људи. Француски служи као заједнички језик међу бројним етничким заједницама у граду и има важну улогу у образовању, администрацији и медијима. Киншаса је такођер живахан културни град, познат по музици, плесу и савременим уметничким покретима. Уз реку Конго, представља значајан трговачки и саобраћајни центар те једну од најдинамичнијих метропола у Африци.

Африка је континент с великим и динамичним урбаним центрима који одражавају економску, културну и историјску разноликост регије.

Лагос је један од највећих градова у Африци и највећи град у Нигерији, са око 17–18 милиона становника у урбаној агломерацији (према Уједињеним нацијама, 2024–2025). Град се налази на југозападној обали Нигерије, уз Атлантски Океан. Представља важан економски и финансијски центар, с прометном луком и развијеном трговином. Такођер је и културно средиште, познато по музици, уметности и фестивалима који привлаче посетиоце из целог континента. Карактеришу га велика густина насељености, модерни небодери и снажна урбана енергија која приказује динамику савремене Африке.

Пронађи га на географској карти!

Киншаса, главни град Демократске Републике Конго, налази се на левој обали реке Конго и представља важан саобраћајни и трговачки центар Средње Африке. Град је дом милионима становника из различитих етничких група, као што су Конго, Теке, Луба, Монго и друге банту заједнице, што га чини културно и језички веома разноликим. Киншаса спаја традиционалну афричку културу са савременим урбаним начином живота, а река Конго јој даје стратешки значај за трговину и повезивање регије.

Зашто је важан саобраћајни центар?

Град Лагос

Град Киншаса

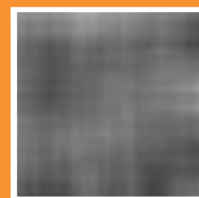
Каиро, главни град Египта, један је од највећих градова у Африци са око 23 милиона становника. Налази се на североистоку континента, уз реку Нил. Град је дом разноликом становништву, при чему већину чине Египћани, а присутне су и мањинске заједнице из Судана, Либије, Палестине и других регија. Каиро је економски, културни и образовни центар Египта, а уједно и важна туристичка дестинација због близине пирамида у Гизи и Сфинге, једних од највећих архитектонских чуда човечанства.

Град обилује историјским споменицима, музејима и архитектонским знаменитостима које сведоче о богатом културном и историском наслеђу Египта. Каиро спаја древну историју са савременом урбаном динамиком и представља медијски и политички центар земље. Осим тога, метропола привлачи традиционалне Египћане и становнике модерног начина живота, што је чини јединственим местом за истраживање историје и културе Северне Африке.

Александрија, смештена на северу Египта уз Средоземно Море, важан је лучки, културни и туристички центар. Град има око 5,3 милиона становника и представља спој Египћана, Арапа и других етничких група, што га чини културно и језички разноликом метрополом.

Александрија има богато историјско наслеђе, од античке Александрије, једног од најзначајнијих културних и образовних центара света, до савремених градских четврти с музејима, универзитетима и библиотекама. Најпознатија је Библиотека Александрија (Bibliotheca Alehandrina), модерна институција изграђена на месту некадашње античке библиотеке, која чува милионе књига, архива и научних и културних садржаја доступних посетиоцима.

Античка Александријска библиотека била је један од највећих научних и културних центара Медитерана. Налазила се у лучком граду Александрији, стратешки смештеном на обали Средоземног мора, што је омогућавало сталан прилив научника, трговаца и путника из Европе, Африке и Азије. Захваљујући овом повољном географском положају, библиотека је постала глобално средиште знања. Према историјским изворима, библиотека је чувала између 400.000 и 700.000 свитака од папируса који су обухватили из географије, астрономије, медицине, филозофије и других наука. У њој су израђивале прве географске карте и мерни обим Земље, као и Ератостенов прорачун величине планете, који представља једно од првих научних сазнања и данас задивљује својом тачношћу. Због огромне количине информација и научних радова које је садржавала, библиотека се често назива „античким Googleom“, јер је представљала најважнији центар за прикупљање, систематизацију и проучавање знања тадашњег света.

Казабланка, Мароко

На северозападној обали Марока уз Атлантски Океан, налази се **Казабланка**, највећи је град у земљи са око 3,7 милиона становника (2024) и површином од 220 км². Град је један од најважнијих економских и индустријских центара Марока, познат по великој луци, модерној архитектури и развијеном финансијском сектору. Иако је главни град Марока Рабат, Казабланка је средиште пословних активности и центар модерног урбаног живота.

Казабланка спаја историјске споменике, културне институције и живописна насеља са савременим градским пејзажом, што је чини значајном дестинацијом за туристе и пословне људе. Град је познат и по џамији Хасан II, једној од највећих џамија на свету, која се налази уз море и сваке године привлачи хиљаде посетилаца.

Јоханесбург, Јужноафричка Република

Највећи град и индустријски центар ЈАР, представља економско и културно средиште земље. Са око 5,9 милиона становника, **Јоханесбург** познат је као „град злата“ због богатих налазишта злата у околини, која су крајем XIX века допринела његовом развоју као центра рударства и привреде. Град нуди динамично урбано окружење с небодерима, трговачким центрима, уметничким галеријама и културним институцијама.

Истовремено, Јоханесбург има и велики историјски значај јер су се у њему развијали важни друштвени и политички покрети у борби против апартејда, што га чини местом богате историје и савременог урбаног живота.

ЗАПАМТИ

Велики афрички градови – Лагос, Киншаса, Каиро, Јоханесбург, Александрија и Казабланка – представљају снажне урбане центре који одражавају економску, културну и историјску разноликост континента. Они се развијају захваљујући природно-географским условима као што су реке, морске обале, рудна богатства и стратешки положај. Сваки град има своју јединствену улогу: Лагос и Киншаса расту као мегаградови с огромним бројем становника, Каиро је историјско и културно средиште Северне Африке, Јоханесбург је покретач привреде и рударства, Александрија је древна и савремена образовна метропола, а Казабланка модеран финансијски и индустријски центар.

Питања за проверу знања:

1. Који је највећи град у Африци по броју становника и у којој се држави налази?
2. Зашто се Јоханесбург назива „градом злата“ и како је то утицало на развој града?
3. Објасни зашто Киншаса има важну улогу као саобраћајни и трговачки центар у Средњој Африци!

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА И ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У АФРИЦИ

Где се налази Мароко, а где Јужноафричка Република? У којем делу Африке извире река Конго? Који град у Африци би желио/желела посетити?

Кључни географски појмови:

Регије

Северна Африка

Источна Африка

Западна Африка

Јужна Африка

Централна Африка

Регија је географски појам којим се означава део простора који се издваја по заједничким природним и друштвеним карактеристикама. Африка је подељена на неколико таквих регија: Северну, Западну, Источну, Централну и Јужну Африку. Свака од њих разликује се по клими, рељефу, становништву и начину живота – од пустињских подручја Сахаре, преко савана богатих дивљим животињама, до тропских кишних шума и висоравни. Осим по природним обележјима, регије се истичу и познатим туристичким центрима, као што су пирамиде у Гизи, сафари-паркови у Кенији и Танзанији, водопади Викторија те острва Мадагаскар и Маурицијус. Ова регионална подела помаже да се боље разуме огромна разноликост афричког континента.

Африка је континент с великим географским и културним богатством, који је подељен на неколико главних регија, од којих свака има своје специфичне природне особине, климу и становништво.

Северна Африка простире се дуж северног дела континента, уз Средоземно море, и обухвата делове највеће пустиње на свету – Сахаре. Ова регија позната је по својој сухој унутрашњости и медитеранској клими на обали.

Регија има велики историјски значај, са древним цивилизацијама, пирамидама, храмовима и градовима који привлаче хиљаде туриста. Савремени градови представљају важне економске и политичке центре.

Држава	Површина (km ²)	Главни град	Становништво (милиона)
Алжир	2 381 741	Алжир	46,7
Египат	1 001 449	Каиро	118-120
Либија	1 759 541	Триполи	7,2
Мароко	446 550	Рабат	38
Судан	1 886 068	Картум	48,1
Тунис	163 610	Тунис	12,7
Западна Сахара	266 000	Ел-Ајун	0,6

Мапа Северне Африке

Западна Африка простире се од Атлантског Океана до Централне Африке, с тропском и саванском климом, бројним рекама и плодним пољопривредним подручјима.

Држава	Површина (км ²)	Главни град	Становништво (милиона)
Нигерија	923 768	Абуја	223,8
Гана	238 533	Акра	34,1
Сенегал	196 722	Дакар	18,1
Мали	1 240 192	Бамако	23,0
Нигер	1 267 000	Нијамеј	27,3
Бенин	112 622	Порто-Ново	14,2
Буркина Фасо	272 967	Уагадугу	23,5
Либерија	111 369	Монровија	5,5
Обала Слоноваче	322 463	Јамусукро	29,0
Гвинеја	245 857	Конакри	14,3
Гвинеја-Бисао	36 125	Бисао	2,1
Сијера Леоне	71 740	Фритаун	9,0
Того	56 785	Ломе	9,3
Зеленортска Острва (Кабо Верде)	4 033	Праја	0,6
Гамбија	11 295	Банџул	2,8
Мауританија	1 030 700	Нуакшот	4,9

Мапа Западне Африке

Регија је густо насељена, с великим градовима попут **Лагоса**, те богатом културом, традицијом, музиком, плесовима и фестивалима.

Централна Африка налази се у средишњем делу континента и дом је густих тропских кишних шума, великих река и језера.

Држава	Површина (км ²)	Главни град	Становништво (милиона)
Демократска Република Конго	2 344 858	Киншаса	105,0
Камерун	475 442	Јаунде	29,3
Чад	1 284 000	Н'џамена	18,3
Ангола	1 246 700	Луанда	37,0
Габон	267 668	Либревил	2,4
Република Конго	342 000	Бразавил	6,0
Централноафричка Република	622 984	Банги	5,5
Екваторијална Гвинеја	28 051	Сиудад де ла Паз	1,9
Сао Томе и Принципе	964	Сао Томе	0,2

Мапа Централне Африке

Источна Африка простира се од Црвеног Мора на североистоку до језера Викторија.

Држава	Површина (км ²)	Главни град	Становништво (милиона)
Етиопија	1.104.300	Адис Абеба	129,0
Кенија	580.367	Најроби	55,1
Танзанија	945.087	Додома	67,4
Уганда	241.038	Кампала	48,6
Мозамбик	801.590	Мапуто	34,9
Мадагаскар	587.295	Антананариво	30,8
Малави	118.484	Лилонгве	20,9
Руанда	26.338	Кигали	14,0
Бурунди	27.834	Гитега	13,0
Еритреја	117.600	Асмара	3,7
Џибути	23.200	Џибути	1,2
Комори	2.235	Морони	0,9
Сејшели	455	Викторија	0,1
Сомалија	637.657	Могадиш	18,0
Јужни Судан	619.745	Џуба	11,6
Замбија	752.612	Лусака	21,9
Зимбабве	390.757	Хараре	16,9

Мапа Источне Африке

Регија је позната по својим планинама, вулканима, језерима и националним парковима с богатим биљним и животињским светом. Реке и језера, попут Викторијиног језера и језера Тангањика, обезбеђују воду и услове за пољопривреду, риболов и саобраћај. Источна Африка има значајну историјску улогу јер се на њеном подручју налазе археолошка налазишта која сведоче о првим људским цивилизацијама. Савремени градови представљају важне економске и културне центре.

Јужна Африка обухвата најјужнији део континента и истиче се разноврсним природним подручјима, укључујући сликовите обале, планинске масиве и простране унутрашње пределе.

Држава	Површина (км ²)	Главни град	Становништво (милиона)
Јужноафричка Република	1 221 037	Преторија (извршна), Кејптаун (законодавна), Блумфонтејн (судска)	61,0
Боцвана	581 730	Габороне	2,7
Намибија	825 615	Виндхук	2,6
Лесото	30 355	Масеру	2,3
Есватини (Свази)	17 364	Мбабане, Лобамба	1,2

Ова регија је економски најразвијенија у Африци, са великим градовима, индустриским центрима и развијеном инфраструктуром.

Мапа Јужне Африке

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У АФРИЦИ

Африка је континент који одушевљава својом разноликом природом, богатом историјом и културним наслеђем, нудећи јединствене дестинације за туристе из целог света.

Египат је најпознатија туристичка дестинација у Северној Африци захваљујући својим античким споменицима и историјским локалитетима. Главни град **Каиро** је метропола која спаја савремени урбани живот и инфраструктуру са старим базарима, музејима и историјским знаменитостима. Ипак, највећу атракцију представљају пирамиде и Сфинга у Гизи, које су широм света познате као једно од највећих архитектонских чуда човечанства. Поред њих, туристи могу посетити **Долину краљева у Луксору**, **Карнакски храм** и **Египатски музеј**, који пружају увид у древну египатску цивилизацију, њене обичаје, религију и уметност.

Истражи и сазнај који је био први фараон сахрањен у пирамидама у Египту!

Пирамиде и Сфинга у Гизи

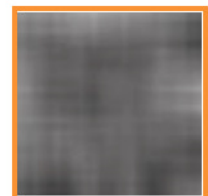
Тунис налази се на северној обали Африке. Познат је по споју медитеранских плажа и античких градова. Главни град Тунис обилује историјским споменицима из римског, арапског и берберског периода, а антички град Картагина налази се на УНЕСКО-вој листи светске културне баштине. Туристи овде могу уживати у добро очуваним амфитеатрима, античким храмовима, базарима и медитеранском начину живота.

Сазнај зашто држава и главни град имају исто име!

Тунис

Мадагаскар је острвска држава уз источну обалу Африке. Позната је по својој јединственој флори и фауни. Главни град Антананариво је административни центар земље. Посебну вредност представљају национални паркови и резервати који омогућавају посматрање ендемских биљних и животињских врста које не постоје нигде друго на свету. Плаже, корални гребени и тропске шуме чине Мадагаскар посебном дестинацијом за екотуризам и авантуристичка путовања.

Истражи у којем националном парку на Мадагаскару живи ова птица!

Мадагаскарски рајски мухар (*Terpisiphone mutata*) је упечатљива ендемска птица Мадагаскара

Занзибар

Занзибар је архипелаг на источној обали Африке. Одушевљава белим пешчаним плажама и историјским градом Стоун Таун, који се налази на УНЕСКО-вој листи светске баштине. Главни град **Занзибар Сити** одражава спој арапских и афричких утицаја кроз уске улице, старе тврђаве, базаре и традиционалну музику. Архипелаг је познат и по узгоју зачина, пружајући туристима прилику да упознају аутентичну културу и гастрономију.

Сејшелска Острва у Индијском Океану позната су по природним лепотама, белим, пешчаним плажама, кристално чистом мору и коралним гребенима. Главни град **Викторија**, на острву **Мае**, административни је центар државе. Острва су богата тропским резерватима и ендемским биљним и животињским врстама. Сејшели нуде савршен спој луксузног туризма, роњења, еко-туризма и аутентичних доживљаја.

Мае, Сејшели

Стоун Таун је историјско језгро Занзибара и налази се на УНЕСКО-вој листи због своје јединствене архитектуре која спаја арапску, индијску, португалску, британску и афричку традицију. Уске калдрмисане и лабиринтске улице воде до скривених тргова, дворишта и старих тврђава, док куће с резбареним дрвеним вратима и фасадама сведоче о богатом културном наслеђу. Стоун Таун познат је и по традиционалној музици, руковетинама, зачинима и историјској улози у трговини робљем, што сваку посету чини незаборавним искуством.

ЗАПАМТИ

Африка је континент богат природним лепотама, културом и историјом, с пустињама, саванама, планинама, рекама и националним парковима. Континент обилује старим градовима и историјским споменицима који одражавају спој древне и савремене културе. Главне регије обухватају Северну Африку (Каиро, Тунис), Источну Африку (Занзибар, Најроби, Додома), Јужну Африку (Преторија, Кејптаун), као и острвске државе у Индијском Океану (Мадагаскар – Антананариво, Сејшели – Викторија). Ове дестинације нуде јединствене природне пејзаже, културна искуства и незаборавне туристичке авантуре.

Питања за проверу знања:

1. Које државе припадају Северној Африци и шта ову регију чини историјски значајном?
2. Који је најнасељенији град у Африци и у којој се регији налази?
3. Објасни која регија има највећу површину, а која је најређе насељена!

Кључни
географски
појам:

Еџипаи

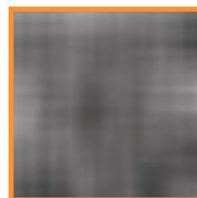
ЕГИПАТ

Асоцијације: пирамиде, Гиза, камиле, фараони, Клеопатра, пустиња, Нил, краљеви.

Египат, познат као земља пирамида, представља једну од најстаријих и најутицајнијих цивилизација на свету. Његове монументалне пирамиде, величанствени храмови и богата историја откривају културу која је оставила трајан траг у људској цивилизацији. Поред импресивних грађевина, Египат је познат и као земља мачака, животиња које су у време старих Египћана биле обожаване, сматране светима и уско повезане са свакодневним животом старих Египћана.

Главни град:	Каиро (Cairo)
Службени језик:	Арапски
Државно уређење:	Република
Валута:	Египатска фунта

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА

Египат је држава смештена у североисточном делу Африке и један је од најзначајнијих историјских центара на континенту. Посебан је по томе што се део његове територије, **Синајско Полуострво**, налази у Азији, па је Египат једина афричка држава која се простире на два континента – Африку и Азију.

Египат на северу излази на Средоземно Море, на истоку граничи с Црвеним морем, Палестином и Израелом, на западу с **Либијом**, а на југу са Суданом. Укупна површина Египта износи око 1.001.450 км², при чему највећи део територије заузимају пустиње, посебно Западна пустиња (део Сахаре) на западу, Источна пустиња и Синајско полуострво на истоку.

ОБАЛНА РАЗУЂЕНОСТ

Обална линија Египта протеже се дуж Средоземног и Црвеног Мора. Северни део карактеришу пешчане плаже и плитки заливи, док је источна обала позната по коралним гребенима и чистим водама, важним за туризам. На истоку се налази **Суецки канал**, који има велики стратешки и економски значај јер повезује Средоземно и Црвено Море и представља једну од најважнијих међународних поморских рута за трговину.

Ел Гуна,
Црвено
Море

РЕЉЕФ

Рељеф Египта је претежно равничарски, а око 90 % територије прекривено је пустињама. Земља се дели на две главне пустиње: Западну и Источну пустињу. Западну пустињу карактеришу камените висоравни, пешчане дине и депресије. Источна пустиња простире се од реке Нил до Црвеног мора, а одликују је камените висоравни, долине и планински масиви дуж обале Црвеног мора. Синајско полуострво је претежно планинска и каменита регија, са највишим врхом Гебел Катарина (2 642 m), који представља највишу тачку рељефа у земљи.

КЛИМА

Египат има претежно пустињску климу, коју карактеришу веома високе температуре током летних месеци и врло мало падавина. У већем делу земље влада сува и пустињска (аридна) клима, с великим разликама између дневних и ноћних емпературе. Зиме су благе, а падавине су ретке и углавном се јављају у северним крајевима. На северу земље, уз обалу Средоземног Мора, присутна је медитеранска клима са умеренијим температурама, већом влажношћу и чешћим падавинама, нарочито током зиме. На климу Египта утичу географска ширина, близина мора, рељеф и доминантни ветрови, због чега постоје велике разлике између сушних пустињских подручја на југу и у унутрашњости те умеренијих и влажнијих предела на северу.

ХИДРОГРАФИЈА

Река Нил представља главну водену артерију Египта и има кључни значај за пољопривреду, саобраћај и снабдевање водом. Долина и делта Нила изузетно су плодне и густо насељене, а бројни канали и системи за наводњавање обезбеђују воду за пољопривредну производњу. Поред Нила, Египат има и неколико оаза те ретке природне водотокове у пустињским подручјима, који обезбеђују воду за локално становништво.

Планина Катарина, Синајско Полуострво

Источна пустиња у Египту

Делта
Нила

Суецки канал, који повезује Средоземно Море са Црвеним Морем, представља један од најзначајнијих међународних трговачких путева, омогућавајући брзу поморску комуникацију између Европе и Азије. Поред економског и саобраћајног значаја, хидрогеографска мрежа Египта има важну улогу у развоју туризма, посебно дуж реке Нил и у околним оазама.

Бедуини

Долина краљева у Луксору

СТАНОВНИШТВО

Египат има око 119–120 милиона становника. Највећа густина насељености је у долини и делти реке Нил, где живи највећи део становништва. Ту се развија интензивна пољопривреда, а део становништва бави се и риболовом. Становништво које живи уз Нил традиционално се бави пољопривредом и рибарством. Већина становништва припада арапској етничкој групи, док међу мањинским заједницама постоје коптски кршћани, Бедуини на Синају и номадске бедуинске заједнице у пустињским подручјима. Становништво је релативно младо, с високим уделом особа млађих од 25 година. Службени језик је арапски, а доминантна религија ислам, уз присуство мањих кршћанских заједница, првенствено копта.

НАЈВЕЋИ ГРАДОВИ И ТУРИСТИЧКА МЕСТА

Главни град и највећи урбани центар Египта је Каиро (политички, административни и културни центар), а значајни градови су и Александрија (историјски и лучки град), као и Гиза, Луксор, Асуан и Суец. Ови градови нису само економски и културни центри, већ представљају и важне туристичке дестинације захваљујући богатом културном и историјском наслеђу земље.

Египат је светски позната туристичка дестинација због своје јединствене архитектуре, древних споменика и природних лепота.

Град
Александрија

Међу најпознатијим знаменитостима су пирамиде у Гизи, Сфинга, Долина краљева у Луксору, Карнакски храмови и манастири на Синајском Полуострву. Поред културно-историјског наслеђа, туристе привлаче и природне лепоте, попут сахарских пустиња, језера Насер и Асуан. Значајни су и крстарења реком Нил те рођење уз коралне гребене Црвеног мора, који пружају спој културног, рекреативног и екотуризма.

Истражи о коралним гребенима Црвеног мора!

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Египат је по државном уређењу република, са уставним системом и законодавним парламентом. Политичке и административне функције концентрисане су у главном граду Каиру, који представља центар државне власти и управе.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Египат располаже значајним природним богатствима, међу којима су најважнији нафта, природни гас, фосфати, железна руда, злато и друге минералне сировине које имају важну улогу у економији земље. Посебан природни потенцијал представља река Нил, која је кључни ресурс за снабдевање водом, пољопривреду и привредни развој. Плодно земљиште у долини и делти Нила омогућава интензивну производњу житарица, воћа и поврћа, што чини основу исхране становништва и развоја националне пољопривредне економије.

У Египту постоји такозвана „река крокодила“, која се налази у оази Фајум. На том подручју могу се пронаћи ретке врсте крокодила, као и пустињски фламингоси.

ЗАПАМТИ

Египат се налази у североисточном делу Африке, а део његове територије, Синај, налази се у Азији, што га чини једином афричком државом која се простире на два континента. Рељеф је углавном равничарски, с пустињама на западу и истоку, док је Синај планинско подручје с највишим врхом Катарина (2.642 м).

Река Нил представља кључни природни ресурс за водоснабдевање, пољопривреду и живот становништва, а долина и делта Нила су густо насељене и веома плодне. Најзначајнији градови су Каиро, Александрија, Гиза и Луксор, док међу најпознатије туристичке атракције спадају пирамиде у Гизи, Сфинга, Долина краљева у Луксору и корални гребени Црвеног мора.

Питања за проверу знања:

1. Који је главни град Египта и које су његове улоге?
2. Зашто се река Нил сматра кључним природним ресурсом за Египат?
3. Објасни зашто је Египат држава на два континента!

ЈУЖНОАФРИЧКА РЕПУБЛИКА (ЈАР)

Кључни
географски
појмови:

Државно
уређење

Природни
ресурси

Где се налази Рт Добре наде? Која је најјужнија тачка Африке? Где се она налази?

Нелсон Мандела био је један од најзначајнијих светских лидера, који је Јужноафричку Републику претворио у симбол борбе за слободу и једнакост. Након дугих година проведених у затвору због борбе против апартејда, постао је први демократски изабрани председник Јужноафричке Републике и водио земљу ка помирењу међу различитим народима. Данас је познат као симбол мира, правде и људског достојанства.

Истражи више о његовом животу!

Главни градови:

Преторија (административни)
Кејптаун (законодавни)
Блумфонтејн (судски)

Службени језици:

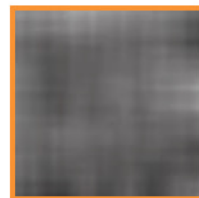
12 службених језика, међу којима су енглески, африкански и зулу.

Државно уређење:

Парламентарна република

Валута:

Ранд (ЗАР)

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА

Јужноафричка Република (ЈАР) је држава смештена у јужном делу афричког континента, позната по својој природи, богатству минералних сировина и значају културног наслеђа. ЈАР се граничи са **Намибијом** на северозападу, **Боцваном** на северу, **Зимбабвеом** и **Мозамбиком** на североистоку, као и са **Есватинијем** на истоку, док **Лесото** представља енклаву у оквиру ЈАР. На југозападу и југоистоку излази на Атлантски Океан и Индијски Океан. Површина ЈАР-а износи приближно 1.221.000 км², што је сврстава међу веће државе Африке и одређује њену значајну стратешку географску улогу.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Јужноафричка Република има дугу обалу која излази на Атлантски Океан на западу и Индијски Океан на истоку. Обале се одликују пешчаним плажама, стеновитим деловима и заливима. На југозападној обали налазе се заливи Салдања Беј и Фолс Беј. На источној обали важне су луке Дурбан и Ист Лондон. У близини Кејптауна налази се Кејпско Полуострво са Планином Тејбл и острвом Робен, значајним за туризам и историју. Јужно од Кејптауна налази се Рт добре наде, који је важна географска тачка. Први европски морепловац који га је досегао био је Бартоломео Дијас 1488. године.

Који је истраживач открио Рт Добре Наде?

РЕЉЕФ ЈУЖНОАФРИЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

Јужноафричка Република има веома разнолик рељеф, који чине планине, висоравни, низије и пустињски предели. Највиши планински ланац су **Дракенске Планине**, које се протежу дуж источног дела земље и достижу висине веће од 3.000 метара. Главна рељефна целина је Јужноафричка Висораван, која заузима највећи део унутрашњости земље и погодна је за пољопривреду. У њеном североисточном делу налази се област Бушвелд, позната по богатим налазиштима платине, хрома, ванадијума и других минерала. Низије се простиру углавном уз тесни обални појас ЈАР-е, док се на западу налази низија реке Орање. На југозападу налази се део пустиње Калахари.

КЛИМА

Јужноафричка Република налази се у јужном умереном појасу, а њена клима је под утицајем Атлантског и Индијског Океана, као и морских струја. Хладна Бенгелска струја дуж западне обале смањује испаравање и количину водене паре у ваздуху, због чега су падавине оскудне. С друге стране, топла Агулска струја дуж источне обале доприноси вишим температурама и већој количини падавина. Дракенске планине представљају природну препреку за влажне ваздушне масе с Индијског океана, па источни делови земље добијају знатно више падавина од западних и унутрашњих области.

У Јужноафричкој Републици заступљено је више климатских типова. У северозападним и западним деловима преовладава полупустињска клима, у централним деловима степска клима, у југозападном делу око Кејптауна средоземна клима, на југоисточној обали умерено влажна клима, а у североисточним деловима суптропска клима.

Просечна годишња количина падавина за целу државу износи око 465 mm, али је њихов распоред веома неуједначен. У најсушнијим северозападним областима падне мање од 200 mm падавина годишње, док источни делови добијају знатно више падавина. Температуре варирају од вредности испод 0 °C на највишим деловима Дракенских планина током зиме до изнад 40 °C у најтоплијим унутрашњим областима током лета.

ХИДРОГРАФИЈА

Јужноафричка Република (ЈАР) има развијену, али неравномерно распоређену хидрографску мрежу, која у великој мери зависи од рељефа и климатских услова. Већи део земље налази се у полусушним до сушним климатским подручјима, због чега многе реке имају сезонски режим.

Река Орање (Orange River) најдужа је река у ЈАР и једна од најважнијих водених артерија јужне Африке. Извире у Дракенским Планинама у Лесоту, где је позната под именом Сенкајо (Senqu). Тече око 2.200 km кроз унутрашњост ЈАР, затим делом чини границу с Намибијом и на крају се улива у Атлантски Океан. Иако је дуга река, Орање има релативно мали водостај јер протиче кроз сухе области. Због тога има велики значај за пољопривреду, водоснабдевање и производњу електричне енергије. На њој су изграђене значајни хидроенергетски и одводни системи, међу којима су најпознатије Гарјеп (Gariep) и Вандер Клоф (Vanderkloof) бране.

Дракенске планине

Истражи одакле потиче Бенгуалска морска струја!

Истражи зашто се ова река зове Орање (Orange River)!

Река Орање

Река Лимпопо (Limpopo River) друга је најдужа река и веома је важна за регион. Она тече у луку око северног дела ЈАР-а и чини делове границе с Боцвана и Зимбабве. Протиче кроз тропске и полусушне пределе, због чега има изразито сезонски ток, с великим разликама између кишног и сушног периода. Лимпопо представља значајан извор воде за пољопривреду, сточарство и становништво, али је често подложна поплавама у периодима интензивних киша.

ЈАР нема изразито велика природна језера, али има око 5.000 вештачких акумулација, изграђених за водоснабдевање, хидроенергију и наводњавање.

Хидрографија има велики значај за ЈАР јер је земља климатски зависна од сваког извора воде. Водни системи омогућавају развој пољопривреде, урбанизације, индустрије и производње електричне енергије, а уједно представљају кључни фактор економског и социјалног развоја државе.

СТАНОВНИШТВО

ЈАР има око 65 милиона становника и једна је од етнички најразноврснијих држава на свету. Највећу групу чине афрички народи (око 80%), међу којима су најзаступљенији: Зулу – најбројнији народ који углавном живи у Квазулу-Натал, у руралним и урбаним срединама; затим Коса (Xhosa) у Источном и Западном Кејпу, са снажним присуством и у Кејптаун, те Сото и Цвана, који су распрострањени на унутрашњим висоравнима, посебно у Јоханесбург и Преторија, где углавном живе у урбаним центрима.

Од белог становништва најзначајнији су **Африканери (Бури)** холандског порекла. Они данас углавном живе у урбаним центрима као што су Преторија и Јоханесбург. **Англо-Јужноафриканци** британског су порекла и највише су присутни у Кејптауну, Дурбан и Јоханесбургу.

Значајна је и индиска заједница, која је највише концентрисана у Дурбану.

У већим градовима има и бројних досељеника из суседних афричких држава, које привлаче економске могућности.

Племи Зулу – традиционални плес

НАЈВЕЋИ ГРАДОВИ И ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Јужноафричка Република има неколико важних урбаних центара који обликују њену економију и културу. **Јоханесбург** је највећи град и главни економски и финансијски центар земље. **Преторија** служи као административни главни град, познат по владиним институцијама и дипломатским мисијама. **Кејптаун** је законодавни главни град и један од најпосећенијих туристичких градова, препознатљив по планини Тејбл. **Дурбан** је велики приморски град са значајном луком и топлим климом, док је **Блумфонтеин** судски главни град и важан образовни центар.

Јужноафричка Република позната је по природним и културним атракцијама. Међу најзначајнијим туристичким местима су **Национални парк Кругер**, познат по „великој петорци“, планина **Тејбл** у Кејптаун, познате плаже на Дурбану, као и импресивне **Дракенске планине**. Из културно-историских локалитета издваја се **острво Робен** и музеји у Јоханесбургу, који сведоче о богатој и комплексној прошлости земље.

Истражи
зашто ЈАР
има три глав-
на града!

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Јужноафричка Република једна је од најбогатијих земаља у Африци по природним ресурсима и има веома важну улогу у економији континента. Земља је светски лидер у производњи **латине** и **злата**, а значајне су и резерве **дијаманата**, **железне руде**, **угља**, **уранија** и **хрома**.

Различити делови земље имају плодно земљиште погодно за пољопривреду. Унутрашње висоравни погодне су за узгој житарица попут пшенице и кукуруза, као и за индустријске културе, док су обална подручја идеална за производњу воћа, грождја и производњу вина, посебно у **Западном** и **Источном Кејпу**.

JAP је јединствена по томе што се њена економија темељи на рударству и туризму. Рударство учествује са око 8 % у БДП-у земље и обухвата више од половине укупног извоза државе, а природни резервати и национални паркови, као што је Национални парк Кругер, привлаче туристе из целог света, стварајући значајне приходе.

Винова лоза у Јужноафричкој Републици

Истражи колико рудника дијаманата има у Јужноафричкој Републици!

Национални парк Кругер потиче од резервата Саби, основаног 1898. године, а као Национални парк Кругер званично је основан 1926. године. Парк је познат као дом пет највеличанствених животиња афричке саване: лава, леопарда, слона, носорога и бивола. Поред њих, у парку живи више од 500 врста птица, 147 врста сисара и преко 110 врста рептила. Захваљујући разноврсним екосистемима, од густих шума до сувих савана, Кругер омогућава богати биодиверзитет, а посетиоцима да доживе природу такођећи нетакнуту, мрежом стаза и сафари рутама, док су неки делови доступни само са водичима што доприноси аутентичном доживљају дивљине.

ЗАПАМТИ

Јужноафричка Република налази се на југу Африке, између Атлантског и Индиског Океана, и граничи с Намибијом, Боцваном, Зимбабвеом, Мозамбиком, Есватинијем и Лесотом. Земљу карактерише диван и разноврстан рељеф – високе планине, простране висоравни и зелене низије.

Клима је такође разнолика: медитеранска на југозападу, суптропска на истоку и полупустињска на северозападу, што ствара уникатне природне пејзаже.

Разуђена обала нуди прекрасне плаже, а густо насељени су велики градови као што су Јоханесбург, Кејптаун и Дурбан.

JAP је позната је по својим националним парковима, богатој флори и фауни те бројним туристичким дестинацијама које привлаче људе из целог света.

Питања за проверу знања:

1. На којим океанима излазе обале Јужноафричке Републике?
2. Опиши како различити климатски појасеви утичу на флору, фауну и пољопривреду у JAP-ци.
3. Објасни како хидрографија, национални паркови и минерални ресурси подржавају развој привреде и туризма у JAP!

ГЕОГРАФИЈА АМЕРИКЕ

Америка је један од највећих и најразноврснијих континената на Земљи. Континент се састоји од Северне и Јужне Америке и одликује се изузетно разноликим рељефом, високим планинским ланцима као што су Кордиљери и Анди, пространим равницама, тропским кишним шумама попут Амазонске прашуме, пустињама и дугим обалама. Америка располаже богатом хидрографском мрежом, коју чине велике реке Мисисипи, Амазон и Ориноко, као и бројна језера. Континент је богат природним ресурсима, међу којима се истичу нафта, природни гас, руде, шуме и пољопривредни производи. Становништво је етнички и културно веома разнолико, а велики градови као што су Њујорк, Сао Пауло и Мексико Сити представљају значајне економске, културне и политичке центре. Иако поједине регије имају висок ниво развоја, Америка се суочава и с изазовима као што су социјалне неједнакости, миграције и еколошки проблеми, који утичу на одрживи развој континента.

САДРЖАЈ:

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АМЕРИКЕ

Америка – подела на Северну и Јужну Америку

Природногеографске карактеристике Северне Америке

Разуђеност обале Северне Америке

Рељеф Северне Америке

Клима Северне Америке

Реке Северне Америке

Језера Северне Америке

Природна богатства Северне Америке и њихова географска распоређеност

Природногеографске карактеристике Јужне Америке

Положај и разуђеност обала Јужне Америке

Рељеф Јужне Америке

Клима у Јужној Америци

Реке Јужне Америке

Језера у Јужној Америци

Природна богатства Јужне Америке и њихова географска распоређеност

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АМЕРИКЕ

Социогеографске карактеристике Северне и Јужне Америке

Становништво Америке: распоред, густина и природни прираштај

Народи, језици и религије у Америци

Регионална подела Америке: Северна, Средња и Јужна Америка

Урбанизација у Америци: развој великих градова

Туристички центри Северне и Јужне Америке

Сједињене Америчке Државе (САД)

Канада

Бразил

ПРИРОДНОГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АМЕРИКЕ

АМЕРИКА – ПОДЕЛА НА СЕВЕРНУ И ЈУЖНУ АМЕРИКУ

Кључни
географски
појмови:

Америка
Северна
Америка
Јужна Америка
Географски
положај
Панамски канал
Средња
Америка (веза
између
континената)
Разуђеност
обале
Океани:
Атлантски
Тихи
Северни
Ледени Океан

Погледај карту Америке. На њој покажите где се налази Северна, а где Јужна Америка и покушајте одредити линију која их раздваја. Да ли је Америка један или више континената и по чему мислите да се разликују ова два дела?

Замисли да стојиш на најужем делу Панамског Канала. Ако направиш корак улево, налазит ћеш се у Северној Америци. Ако направиш корак удесно, бит ћеш у Јужној Америци. Ретко где на Земљи може се видети тако јасна симболична физичка граница која спаја, али и раздваја два велика континента. Америка је позната по огромним просторима, импресивним планинама, најдубљим кањонима, најбогатијим рекама и уникатним народима и културама. Да би је боље упознао/ла, потребно је најпре разумети како је подељена и где се простиру њени континенти.

Америка представља једно од највећих копнених подручја на нашој планети и заузима велики део западне хемисфере. Иако се у свакодневном говору често користи као јединствен појам „Америка“, она обухвата **два велика и јасно издвојена континента**:

- **Северну Америку**, која се простира према арктичким подручјима и обухвата бројна острва, полуострва и разноврсне природне регије.
- **Јужну Америку**, континент препознатљив по тропским прашумама, високим Андима и богатству биљних и животињских врсти.

Северна и Јужна Америка повезане су уским копненим појасом познатим као **Средња Америка**, који представља везу између ова два континента. Средња Америка обухвата низ држава и острвских група те има значајну улогу у историји, култури и саобраћајном повезивању америчког континента.

Захваљујући оваквом географском положају, Америка је континент који уједињује велике природне контрасте, од хладних арктичких крајева на северу, преко тропских шума у екваторијалном појасу, до хладнијих подручја на јужним областима. Различитости између Северне и Јужне Америке видљиве су у рељефу, клими, хидрографији, становништву и култури. Управо због тога Америка представља једно од најзанимљивијих подручја за проучавање у географији.

Северна Америка

Јужна Америка

Средња Америка

Географски положај Америке

Ако би путовао од најсеверније тачке Северне Америке до најјужније тачке Јужне Америке, прешао би више од 15.000 км. То је удаљеност већа од пута од Скопља до Токија и назад!

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ АМЕРИКЕ

Америчко копно простире се од арктичких подручја на крајњем северу па све до хладних и ветровитих предела Јужне Америке, близу Антарктика. Са запада је окружено Тихим Океаном, а са истока Атлантским Океаном. Овакав положај омогућава Америци велику разноликост климатских појасева и природних система.

Зашто људи често користе назив „Америка“ и за државе и за континенте?

Северна Америка се простире на северу до Арктика, на југу до границе Колумбије са Панамом, на истоку до Атлантског океана и на западу до Тихог океана.

Најсевернија тачка је **Кејп Колумбија** на канадском острву **Елсмир**, које се налази врло близу Северног пола.

Најјужнија тачка копна је **Пунта Маријато** у Панами.

Најисточнија тачка је **Кејп Сент Чарлс** у канадској покрајини **Њуфаундленд** и **Лабрадор**.

Најзападнија тачка је **Кејп Принс од Велса на Аљасци**, који се налази врло близу Азије преко Беринговог Мореуза.

Унутар ових граница Северна Америка заузима површину од око **24 милиона км²**, што је чини трећим највећим континентом на свету, после Азије и Африке. Њена велика површина омогућава велику природну разноликост – од ледених подручја на северу до топлих тропских предела и пустиња на југу.

Јужна Америка почиње јужно од границе Колумбије са Панамом, која представља условну границу између Северне и Јужне Америке, и простире се до најјужнијих делова континента, завршавајући код Огњене земље, која се налази између Атлантског и Тихог Океана.

Нацртај једноставну шему која приказује поделу континента Америка на Северну Америку, Средњу Америку и Јужну Америку.

1. Направи табелу са две колоне: Северна Америка и Јужна Америка! У сваку колону упиши по три карактеристике које их разликују.
2. Истражи и напиши кратак опис (5–6 реченица) о Панамском каналу и његовом значају за светску саобраћајну мрежу!

Најјужнија тачка је **Кејп Фроуард** у Чилеу.

Најисточнија тачка је **Понта до Сејшас** у Бразилу.

Најзападнија тачка је **Пунта Парињас** у Перуу, на обали Тихог Океана.

Унутар ових граница Јужна Америка заузима површину од око 18 милиона км², што је чини четвртим највећим континентом на свету.

Иако је мања од Северне Америке, Јужна Америка има велику природну разноликост:

- високе планине Анде
- огромну Амазонску прашуму
- пустињу Атакама
- реку Амазон и језеро Титикака

Ове природне супротности чине Јужну Америку једним од најразноврснијих природних простора на Земљи.

КУЛТУРНА ПОДЕЛА

Поред географске поделе на Северну и Јужну Америку, постоји и културна подела на **Англоамерику** и **Латинску Америку**.

У Англоамерику спадају Сједињене Америчке Државе (САД) и Канада. Ове државе карактеришу употреба енглеског језика, развијена индустрија и снажна економија.

Латинска Америка обухвата државе Средње и Јужне Америке, као и делове Карипске регије. У њој доминирају шпански и португалски језик. Регија се одликује богатом културом, историјским колонијалним наслеђем те великом природном и демографском разноликошћу.

Географска подела приказује физичку структуру Америке, док културна подела помаже у разумевању историјских и друштвених разлика међу народима. Заједно пружају целовиту слику континента Северне и Јужне Америке.

ЗАПАМТИ

Америка се дели на Северну и Јужну Америку, а њихова граница налази се код панамског превлака, која повезује оба дела. Северна и Јужна Америка разликују се по природним обележјима, клими и становништву.

Питања за проверу знања

1. Од која два континента се састоји Америка?
2. Који океани окружују Америку?
3. Зашто географски положај утиче на климу у Америци?
4. Које државе се најчешће укључују у Северну Америку према културној подели и које заједничке карактеристике имају?
5. Зашто се државе у Средњој и Јужној Америци групирају под термином „Латинска Америка“ и који се језици највише говоре у овом региону?

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ

СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛЕ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте карту Северне Америке. Уочите како изгледа њена обала и реците да ли је равна или разуђена. Наведите примере залива, полуострва или острва и размислите да ли су све обале исте.

Кључни географски појмови:

Разуђеност
обале
Острва
Острва
Полуострва
Мора
Заливи

Панамски канал

Ако путујеш бродом дуж обала Северне Америке, приметит ћеш огромна острва окружена ледом, дубоке заливе који се увлаче у копно, топле карипске воде пуне острвских група и уске пролазе који повезују целе океане. Ниједан други континент нема тако разнолику и упечатљиву разведеност обале као Северна Америка. Она није само обликовала изглед континента, већ утиче и на климу, животињски свет, привреду и кретање становништва.

Гренланд, највеће острво на свету, и огромни Канадски Арктички Архипелаг стварају обалу испресецану бројним заливима и каналима. Оваква сложена обала резултат је дуготрајног процеса залеђавања који је обликовао континент.

Разуђеност обале описује колико је нека обала сложена, односно да ли има острва, полуострва, дубоке заливе и уске морске пролазе. Што је обална линија богатија, то су веће могућности за развој лука, рибарства, поморског саобраћаја и туризма.

Северна Америка је пример континента с изузетно разноврсном обалном линијом. На северу се налазе ледена острва, на истоку велики заливи, а на југу топле карипске воде пуне острвских група.

Северна Америка окружена је неким од највећих и најразноврснијих острва на Земљи. На крајњем североистоку налази се **Гренланд**, огромно и скоро потпуно прекривено огромним леденим покривачем, због чега га често називају „леденим континентом у малом“. Западно од њега налази се **Бафинова Земља**, познато по хладним арктичким пределима и дугим периодима када су његове обале оковане ледом. У Канадском Арктичком Архипелагу налази се острво **Викторија**, где су ледењаци снажно утицали на обликовање обале, стварајући бројне заливе и мала острвца и тијесне пролазе мала острва и уски морски пролази. На источној обали континента налази се

Северна Америка

Ледењак Кнуд Расмусен, Гренланд

Замисли да путујеш
бродом од Гренланда
до Бахама. Опиши како
би се мењали пејзаж и
клима које посматраш.

Бахамска острва

Њуфаундленд, острво које има дугу традицију повезану с рибарством, прекоокеанском пловидбом и развојем приобалних насеља. Хладне океанске струје које га окружују утичу на климу и услове живота у овом подручју.

Северна Америка није само подручје леда и ниских температура. Како се крећемо према југу, пејзаж се значајно мења. Преовладавају топле, тиркизне воде и пешчана острва која се издвајају по својој тропској клими. Најпознатија међу њима су **Бахамска острва**, као и острвске групе познате као **Велики Антили**, међу којима су Куба, Јамајка, Хиспањола (на којој се налазе Хаити и Доминиканска Република) и Порторико, састављени од ланца бројних малих вулканских и коралних острва. Ове јужне острвске регије су светски познати туристички центри, препознатљиви због својих природних лепота, разноврсног животињског света и богатог културног наслеђа.

Обала Северне Америке обликована је и великим полуострвима. На крајњем северу простире се **Аљаска**, сурово и величанствено полуострво познато по планинама, ледењачким долинама и активним вулканима. На западној обали издужује се **Калифорниско Полуострво**, дуго и уско

полуострво које се пружа дубоко у Тихи Океан. На истоку се налази **Лабрадор**, који својим каменитим и хладним пределима ствара упечатљиву арктичку слику. Потпуно другачија слика присутна је у јужним крајевима, где се **Флорида** истиче ниским и мочварним обалама, топлим климом и развијеним туризмом. Још даље према југу налази се **Јукатан**, полуострво богато историјом и остацима цивилизације Маја.

Северна Америка окружена је бројним морима. На северу се налази **Бофорово Море**, залеђено и прекривено ледом већи део године. На западу, између Азије и Северне Америке, простире се **Берингово Море**, значајно за поморски саобраћај и рибарство.

Аљаска

Острво	Површина	Опис
Гренланд (Greenland)	2 166 000 км ²	Највеће острво на свету (ако се Аустралија не сматра континентом). Готово 80% његове површине прекривено је ледом.
Бафиново острво (Baffin Island)	507 000 км ²	Друго највеће острво у Америци и пето највеће на свету. Налази се дубоко у арктичким подручјима.
Викторија (Victoria Island)	217 000 км ²	Веће је од Белгије, Данске и Португала заједно. Становништво је ретко, а клима арктичка.
Елсмир (Ellesmere Island)	196 000 км ²	Једни од најсевернијих планинских венаца на Земљи који нису део Гренланда.
Куба	110 860 м ²	Иако је карипско острво, географски припада Северној Америци. Највеће је међу острвима Кариба.

На југу континента налази се **Карипско море**, топло и богато живим светом, што га чини једним од најатрактивнијих туристичких подручја на свету. У Атлантском Океану, на истоку, налази се **Сарагасово Море**, једино море на свету које нема обале, јер његове границе нису одређене копном, већ великим системом струја у Атлантском Океану, познато је по густим плутајућим алгама, **сарагасима**.

Неки од највећих светских залива налазе се управо у Северној Америци. Један од њих је **Хадсонов залив**, који дубоко залази у копно Канаде и има велики утицај на климу и животни простор. На западу се налази **Аљашки залив**, познат по хладним водама и снажним морским струјама. На западној обали Северне Америке налази се **Калифорнијски залив**, дуг и узак морски залив који одваја Калифорнијско полуострво од мексичког копна.

На јужној обали Северне Америке простире се **Мексички залив**, један од најзначајнијих и најпознатијих морских простора на континенту. То је **велики, дубок и топли океански залив**, окружен с три стране копном, а са севера Сједињеним Америчким Државама, те са запада и југа Мексиком, док је на истоку повезан с Карипским Морем.

Због свог географског положаја, Мексички Залив има важну улогу у климатским условима околних обала. Топао током целе године, а топла морска вода овог залива доприноси стварању тропских олуја и урагана, који понекад погађају обале САД-а и Мексика. Залив је богат морским светом и налазиштима нафте и природног гаса, због чега представља једну од најважнијих економских регија у Северној Америци. Велики број лука, попут **Њу Орлеанса** и **Хјустона**, развио се управо захваљујући близини залива и могућностима за прекоокеанску трговину.

Мексички залив је и значајна туристичка област, позната по дугим пешчаним плажама, топлој клими и разноврсним приобалним градовима. Његова разноврсност природних екосистема и економски значај чине га веома важним делом обале Северне Америке.

Природни морски пролази између Арктика и Кариба стварају везе између различитих морских басена и утичу на морске струје и климу. Најпознатији пролаз је вештачки изграђени **Панамски Канал**, који повезује Атлантски и Тихи Океан и представља један од најважнијих поморских канала на свету.

Део Панамског Канала

Размисли зашто Мексички залив и Панамски канал имају толико економско значење за околне државе?

ЗАПАМТИ

Северна Америка има веома разуђену обалу, са бројним заливима, полуострвима и острвима. Њену обалу заплъускују воде Атлантског, Тихог и Северног Леденог Океана, што доприноси разноликом изгледу обала. Најразуђеније су северне и источне обале, где су се развиле важне луке и поморски путеви.

Питања за проверу знања:

1. Објасни својим речима шта значи разуђеност обале?
2. Какве разлике постоје између арктичких острва и острва у Карипском мору?
3. Опиши природна богатства двају различитих полуострва у Северној Америци.
4. Које је море јединствено у свету јер нема обале и по чему је познато?
5. Какву улогу имају заливи у обликовању обале и животу становништва?

Кључни
географски
појмови:

Средишње
Низије

Велики Басен

висораван
Колорадо

Мексичка Висо-
раван

Кордиљери

Дјалачке

Планине

вулкани

Мауна Лоа

Мауна Кеа

Појокайеиџел

Оризаба

Џусиџа

Мохаве

РЕЉЕФ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте физичко-географску карту Северне Америке. Уочите где се налазе планине, равнице и висоравни те покушајте одредити који је део континента највиши, а који најнижи.

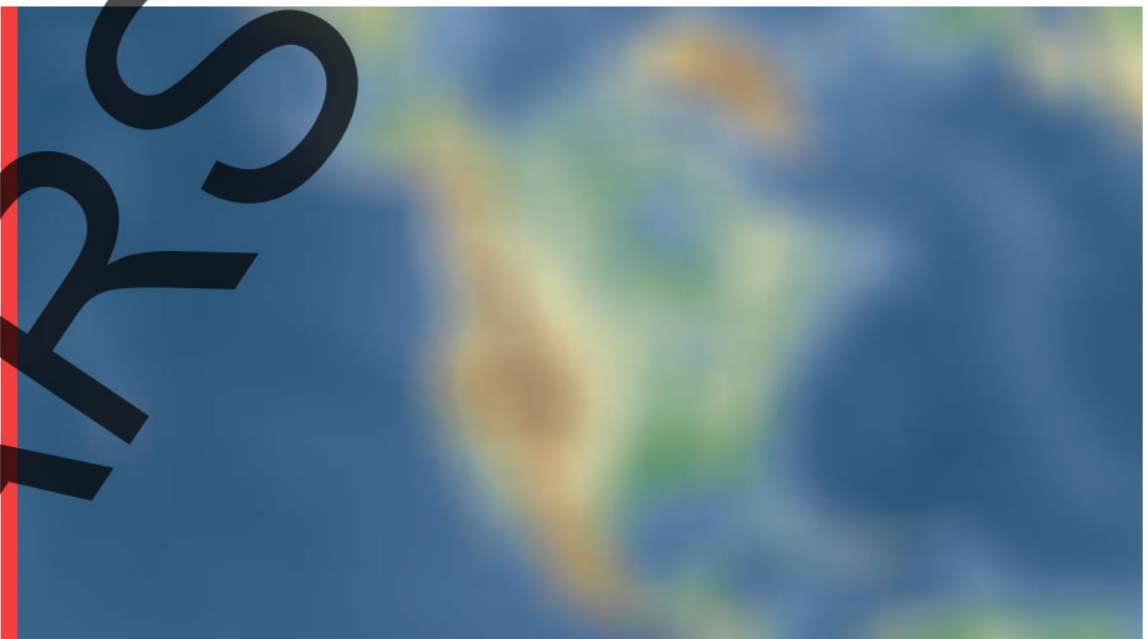
Ако погледате карту Северне Америке, одмах ћете приметити велики контраст између источног и западног дела континента. Док се на једној страни уздижу високи, млади и стрми планински ланци, на другој се налазе старије планине са заобљеним врховима и широким равницама. Ове разлике нису случајне, већ су резултат дуготрајних геолошких процеса који су обликовали рељеф континента током милиона година.

Западни део Северне Америке заузима један од највећих, највиших и најразвијенијих планинских система на Земљи, **Кордиљери**. Овај огромни планински ланац протеже се од **Аљаске** на северу па све до **јужних делова Мексика**. Дужином изнад **15.000 километара**, Кордиљери представљају природни зид који утиче на климу, хидрографију, насељеност и рељеф читавог континента. Кордиљери су **младе планине**, настале померањем тектонских плоча, што објашњава зашто су њихови врхови често веома **високи, стрми и оштри**. Ове планине и данас су подложне геолошким процесима као што су земљотреси, тектонска померања и вулканизам.

Кордиљери су један од најмоћнијих планинских система на Земљи. Њихови оштри врхови, као и појава вулкана у Каскадским Планинама и на Хавајима, сведоче о снажним тектонским процесима који и данас обликују западни део континента.

Рељефна
карта
Северне
Америке

Стеновите планине

У састав **Кордиљера** улазе бројни планински ланци и висоравни. **Стеновите планине (Rocky Mountains)** најпознатији су и најобимнији планински ланац у северном делу континента са највишим врхом **Маунт Елберт (4 401 м)**. **Сијера Невада** и планински ланци у Калифорнији познати су по неким од највиших врхова у САД-у. **Маунт Витни (4.421 м)**. **Каскадске планине** познате су по активним вулканима попут **Маунт Реиниер** и **Маунт Сент Хеленс**. Планине **Западна Сијера Мадре** и **Источна Сијера Мадре** у Мексику затварају јужни крај овог система. Ови планински ланци чине западни део Северне Америке једним од рељефно најдинамичнијих природних простора на свету.

Један од најпознатијих делова Кордиљера је **висорава Колорадо**, смештена у југозападном делу САД-а. Ова висорава је обликована јаком ерозијом река, посебно од реке Колорадо. Најпознатији међу њима је **Велики кањон**, природно чудо познато по огромној дубини, обојеним стенама и геолошким слојевима старим милионима година. Висорава Колорадо је сува, каменита и драматичног изгледа, што је чини једним од најпрепознатљивијих природних подручја Северне Америке.

Највиши планински врхови у Северној Америци

Врх	Надморска висина	Локација	Опис
Денали (Denali)	6 190 м	Аљаска, САД	Планина Денали (раније позната као МекКинли) највиши је врх Северне Америке. Од 2015. године званично поново носи име Денали, што значи Висока или Велика.
Логан (Mount Logan)	5 959 м	Јукон, Канада	Највиши врх у Канади. Познат је по великој маси и бројним глечерима.
Оризаба (Pico de Orizaaba)	5 636 м	Мексико	Највиша планина у Мексику и највиши вулкан у Северној Америци.
Сент Елијас (Mount Saint Elias)	5 489 м	На граници између Аљаске (САД) и Јукона (Канада)	Други највиши врх у САД-у и део масива Сент Елијас Планине.
Попокатепетл (Popocatepetl)	5 426 м	Мексико	Активни вулкан у близини Мексико Ситија, један од најпознатијих вулканских врхова на континенту.

-
1. Направи кратко поређење (3–4 реченице) између пустиње Мохаве и Колорадске висоравни!
  2. Истражи и објасни како је настао Велики кањон на Колорадској висоравни!

Велики кањон

Између планинских ланаца Кордиљера налази се **Велики басен**, који представља огромну котлинску област без природног излаза према океану. Овде реке завршавају у **затвореним језерима**, попут Великог сланог језера, или потпуно пресушују. Овај простор има **пустињски и полупустињски карактер** са малом количином падавина, високим летњим температурама и великим разликама између дневних и ноћних температура.

У југозападном делу САД-а простире се **пустиња Мохаве**, позната по изразито сувим условима. Ово је станиште **дрвета Џошуа**, карактеристичне биљне врсте пустиње Мохаве. Високе температуре, мала количина падавина и специфична флора чине Мохаве једном од најпрепознатљивијих пустиња Северне Америке.

Западни део Северне Америке налази се под утицајем тектонских плоча, због чега је ово подручје познато по великом броју вулкана. У Мексику се налази познати вулкан **Попокатепетл**, активни вулкан са честим ерупцијама, и **Оризаба**, чији врх од **5.636 м** представља највиши врх у Мексику и један од највиших вулкана на свету. Ови вулкани имају значајан утицај на климу, насељеност и природни пејзаж региона.

Дрво Јошуа, пустиња Мохаве

Попокатепетл

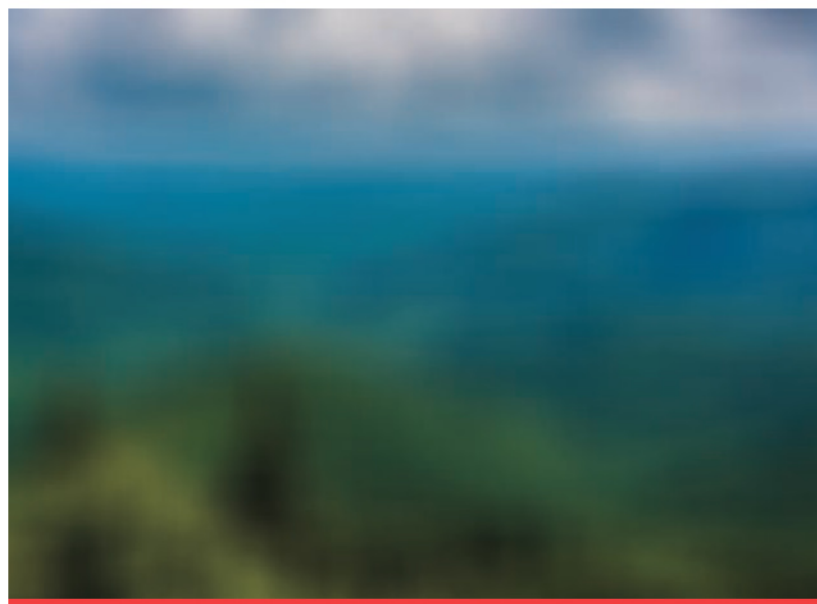
Мауна Лоа

У средишњем делу Тихог Океана налази се **Хавајски архипелаг**, где се уздижу **Мауна Лоа** и **Мауна Кеа**, два огромна вулкана која се сматрају међу највећима на Земљи, ако се њихова висина мери од океанског дна. Мауна Лоа је један од најактивнијих вулкана на свету.

На источном делу Северне Америке простиру се **Апалачке планине**, један од најстаријих планинских система на Земљи. За разлику од младих и стрмих планинских ланаца Кордиљера на западу, Апалачке планине **настале су пре стотина милиона година**, због чега данас имају ниже, заобљеније и „мирније” врхове. Њихови врхови су некада били много виши, али дуги процеси - **ерозија, ветар, вода и лед** поступно су се поравњале и заоблиле њихове облике. Данас Апалачке планине представљају пример старих планина са **благим падинама и богатом вегетацијом**, погодном за шуме и пашњаке.

Апалачке планине познате су по **богатој биолошкој разноликости**, са бројним врстама шума, животињских врста и река које теку према Атлантском Океану. Овај планински систем има значајну улогу у клими, јер представља природну препреку која успорава кретање ваздушних маса са запада према истоку. Такођер утиче на хидрографију регије. Из ових планина извире велики број реке које теку кроз источни део континента.

На немој карти контурама Северне Америке означи све важне природно-географске целине западног дела континента које су споменуте у лекцији. Користи различите боје или симболе за планине, висоравни, равнице, пустиње и вулканска подручја, а испод карте направи легенду која ће објаснити значење сваког симбола и боје.

Апалачке планине

Средишње
Низије кроз
које протиче
река Мисури

Између стрмих Кордиљера на западу и старих Апалачких планина на истоку простиру се **Средишње Низије**, једно од најважнијих природних подручја Северне Америке. Ове низије су изузетно широке, равне и плодне, што их чини идеалним за пољопривредну производњу.

Средишње низије пресецају неке од највећих река на свету, као што су **Мисисипи, Мисури и Охио**, које стварају богата алувијална тла. Захваљујући природним условима, ово подручје постало је „житница“ **Северне Америке**, позната по производњи пшенице, кукуруза, соје и других пољопривредних култура. Равничарски рељеф омогућава развој великих фарми и примјену савремених механизованих метода у пољопривреди. Овај простор има велики значај за САД и Канаду јер се кроз њега простиру важни речни и копнени саобраћајни правци.

У јужном делу Северне Америке, на територији Мексика, уздиже се **Мексичка Висораван**. Смештена је између западних и источних ланаца Сијера Мадре и представља **високу, широку и густо насељену висораван**. Ово подручје има **умерену климу**, за разлику од топлих приобалних крајева Мексика. Висораван садржи плодне котлине, због чега су се на њој развиле многобројна насеља и пољопривредне области. Због људске активности, Мексичка Висораван је интензивно насељена још од времена старих цивилизација, као што су Астеци. Овде се налази и огромна **Мексичка Котлина**, у којој је смештен главни град **Мексико Сити**. Ова котлина окружена је високим вулканима, међу којима су најпознатији **Попокатепетл** и **Оризаба**, који доминирају својим упечатљивим изгледом и утичу на климу, водне ресурсе и развој становништва.

Замисли да путујеш од западне до источне обале Северне Америке!
У неколико реченица опиши како се мења рељеф на континенту!

ЗАПАМТИ

Рељеф Северне Америке веома је разнолик и састоји се од високих планина на западу, старих планина на истоку и пространих равница у средишњем делу. Ова разноликост утиче на климу, реке и насељеност континента.

Питања за проверу знања:

1. Које карактеристике чине Кордиљере једним од најзначајнијих планинских система на свету?
2. Објасни по чему се Апалачке Планине разликују од Кордиљера!
3. Које природне области обухватају Средишње Низије и зашто су значајне?
4. Опиши и упореди одлике Мексичке Висоравни!
5. Наведи два вулкана у Северној Америци и реци где се налазе!

КЛИМА СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте климатску карту Северне Америке. Уочите које климатски појаси постоје и размислите зашто клима није иста на целом континенту.

Замисли место где у једном дану могу бити снег, пустињска врућина и топао тропски ваздух. Иако звучи као фантазија, управо такве контрастне климатске појаве јављају се у Северној Америци. На овом континенту налазе се и једно од најхладнијих насељених места на северној хемисфери, и пустиње с температурама изнад 50 °C, и регије у којима у просеку падне више кише него у тропским шумама! Од ледених арктичких просторана на северу, преко умерених области у средини, до топлих и влажних крајева на југу, клима се мења толико драматично да се чини као континент с више „лица“. Ове огромне разлике резултат су неколико важних фактора: велике дужине континента у правцу север-југ, снажног утицаја океанских струја, сложеног рељефа и кретања зрачних маса. Северна Америка је право природно „климатско позориште“, у којем сваки регион има своју улогу и своју причу.

Северна Америка простире се од Арктика до тропских подручја, што узрокује велике разлике у температурама и количини падавина. На крајњем северу, на Гренланду, Бафиновом Земљом и у северним деловима Канаде, влада **арктичка клима**. Зиме су дуге и веома хладне, лета кратка и свежа. Земља је постојано залеђена, а биљни свет ограничен на мале травке и маховину.

Јужније се јавља **субарктичка клима**, где су зиме и даље хладне, а лета кратка, али нешто топлија. Овде доминирају простране четинарске шуме, познате као тајга. У средишњем делу континента присутна је **умерена клима**, са различитим варијантама: **влажна континентална клима** на истоку; **степска клима** у Средишњим низијама; **медитеранска клима** у Калифорнији и **пустињска клима** у југозападним областима (Мохаве). Ови климатски типови омогућили су развој великих пољопривредних подручја, градова и индустрије.

На крајњем југу САД-а (Флорида) и у јужним деловима Мексика присутна је **тропска клима**, са високим температурама током целе године. У деловима Кариба влада **влажна тропска клима**, са обилним падавинама и бујном вегетацијом.

Кључни географски појмови:

Арктичка клима

Субарктичка клима

Умерена клима

Влажна континентална клима

Степска клима

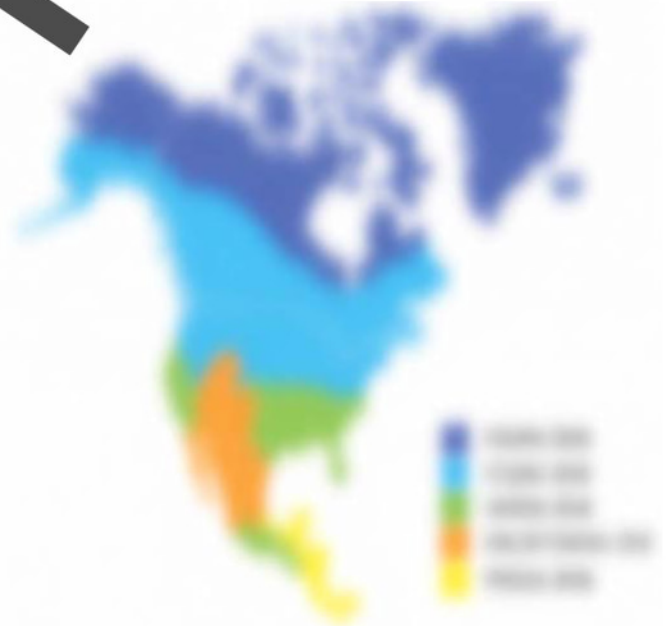
Пустинска клима

Тропска клима

Пасатни ветрови

Калифорнијска струја

Голфска струја

Климатске зоне у Северној Америци

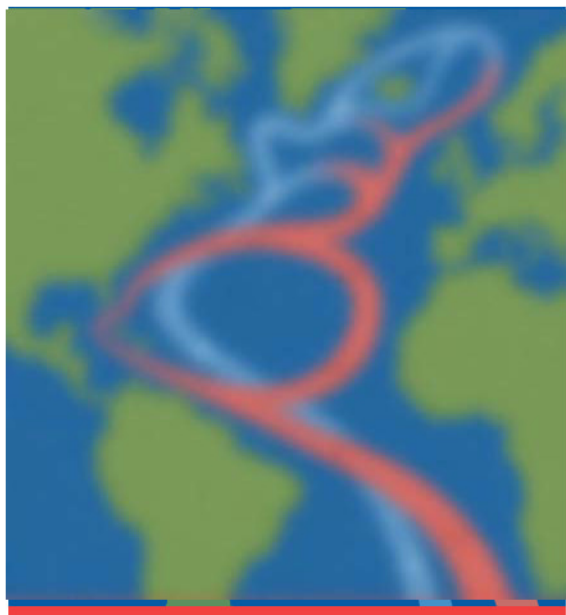
Арктичка клима

На немој карти Северне Америке обоји или означи климатске зоне које се спомињу у лекцији (арктичка зона, степске области, пустињске области, тропска подручја и медитеранска клима у Калифорнији) различитим бојама по свом избору, а затим напиши по једну кратку реченицу која описује сваку климатску област.

Голфска струја

Северна Америка је под снажним утицајем океанских струја. Са истока, поред обале Северне Америке, тече топла **Голфска струја**, која загрева обале Сједињених Америчких Држава. Због тога места на истим географским ширинама у Европи и Северној Америци имају различите температуре. На западној обали делује хладна **Калифорнијска струја**, која доноси хладну воду са севера. Она утиче на хладнију и сушну климу у Калифорнији и често узрокује маглу над океаном и уз обалу.

У јужним деловима континента пушу **пасатни ветрови**, који долазе из Атлантског Океана и доносе влажан ваздух и тропске падавине, а понекад и **урагане**, карактеристичне за Карибе и Мексички залив.

Планински ланци Северне Америке имају велики утицај на распоред климатских појасева. **Кордиљери** спречавају продор влажних морских ваздушних маса са Тихог Океана према унутрашњости. Зато су подручја источно од Кордиљера сушнија (степе и пустиње), док су западне падине влажније. **Апалачке планине** утичу на кретање ваздушних маса са унутрашњости континента према Атлантском Океану. Ови природни фактори стварају различите климатске услове између планинских ланаца и равница.

Због велике разноликости рељефа и климе у Северној Америци јављају се бројне природне појаве: **екстремне хладноће** у Канади и на Аљасци; **вреле пустињске температуре** у Мохавеу и Аризони; **снажни урагани** на Карибима и у Мексичком заливу, **много снега** у планинским пределима; као и **топла и влажна лета** у источним деловима. Све то чини Северну Америку континентом са веома динамичним временским и климатским условима.

У кратком саставу од 5–6 реченица објасни зашто Северна Америка има толико разнолику климу, повезујући факторе како северно-јужно пружање континента, океанске струје, планинске ланце и појаве попут екстремне хладноће и урагана, а на крају напиши која климатска област ти је најзанимљивија и зашто!

ЗАПАМТИ

Клима Северне Америке веома је разнолика због њене велике површине, разноврсног рељефа и утицаја океана. На континенту се могу пронаћи готово сви климатски појасеви, од поларне до тропске климе.

Питања за проверу знања:

1. Који климатски типови се јављају у северном, средишњем и јужном делу Северне Америке?
2. Зашто је Калифорнијска обала сушнија од источне обале САД?
3. Какав утицај има Голфска струја на климу?
4. Како рељеф утиче на распоред падавина у Северној Америци?
5. Зашто Средишње Низије имају тако развијену пољопривреду?

РЕКЕ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте карту река Северне Америке. Уочите у којем смеру теку највеће реке и у које океане се уливају.

Кључни
географски
појмови:

Сливно подручје
Северни Ледени
Океан
Тихи Океан
Атлантски
Океан
река Мекензи
Јукон
Колумбија
Колорадо
Сент Лоренс
Мисисипи
Мисури
Рио Гранде

Замисли реку толико дугу да тече кроз готово половину континента или реку која је успела издубити кањон дубок готово километар и по. У Северној Америци заиста постоје такве реке! Мисисипи с Мисуријем толико је дуг речни систем да би, када би кренуо од његовог извора у Монтани до ушћа, прешао око 6 000 километара. Река Колорадо својом је упорношћу милионима година „радила“ на стварању Великог кањона, једног од најимпресивнијих природних чуда наше планете. Неке реке, попут Сент Лоренса, повезују огромна језера с океаном, па океански бродови могу пловити дубоко у унутрашњост континента. Друге реке, попут Рио Грандеа, постале су природне границе између држава. У Северној Америци реке нису само вода која тече. Оне су приче о природи, опстанку, историји и развоју.

Сливно подручје је површина са које се сва вода слива у једну реку, језеро, море или Океан. Северна Америка има три велика сливна подручја.

Слив Северног Леденог Океана налази се на крајњем северу континента. Овде теку реке које пролазе кроз хладна подручја са кратким летима. Најзначајнија река је **Мекензи**, једна од најдужих река Канаде. Она протиче кроз подручја тајге и тундре и улива се у Северни Ледени Океан.

Слив Тихог Океана обухвата западни део континента, где су реке стрме и брзе због планина на Кродилерима. Најпознатије међу њима су: **Јукон**, који протиче кроз Канаду и Аљаску, **Колумбија**, која има велики значај за хидроенергију, и **Колорадо**, позната по стварању Великог кањона.

Хидрографска карта Северне Америке

Река Јукон на Аљасци може потпуно заледити, па се током зиме по њој и вози као по путу. У пролеће иста река постаје снажна и брза, толико да може носити велике комаде речног леда величине аутомобила.

Река Мисисипи

Слив Атлантског Океана највеће је и најважније сливно подручје на континенту. Најзначајније реке су **Мисисипи са Мисуријем**, један од највећих речних система на свету, **Сент Лоренс**, важна река за трговину и излаз Великих Језера према океану, те **Рио Гранде**, која представља природну границу између САД-а и Мексика.

На некој карти Северне Америке различитим бојама означи три велика сливна подручја (Северни Ледени Океан, Тихи Океан и Атлантски Океан) и уз свако напиши по једну реку као пример!

Највеће реке у Северној Америци			
Река	Дужина	Државе	Опис
Мисури	3 767 км	САД	Најдужа река, извире у Стеновитим Планинама.
Мисисипи	3 730 км	САД	Главна саобраћајна река, огромно сливно подручје.
Јукон	3 185 км	Канада, САД	Позната по златној грозници и хладним крајевима.
Рио Гранде	3 051 км	САД, Мексико	Природна граница, протиче кроз сушна подручја.
Колорадо	2 330 км	САД, Мексико	Створила Велики Кањон, важна за наводњавање и производњу енергије.

Река **Мисисипи**, заједно са својом највећом и најдужом притоком **Мисуријем**, чини један од најмоћнијих и најобимнијих речних система на свету. **Укупна дужина система износи око 6.000 км**, што га сврстава међу најдуже речне системе на Земљи. Сама река Мисисипи дуга је око **3.730 км**, а Мисури око **3.767 км**. Овај велики речни систем протиче кроз **Средишње Низије** и повезује велике градове попут Минеаполиса, Сент Луиса, Мемфиса и Њу Орлеанса. Мисисипи има велики значај јер служи као важан **пловни пут**, обезбеђује воду за **пољопривреду**, користи се за **производњу електричне енергије** и повезује различите економске регије.

Река **Сент Лоренс**, дуга око **1.200 км**, један је од најважнијих водених путева Северне Америке. Она повезује систем **Великих језера** са Атлантским Океаном, омогућавајући да и **велики океански бродови** упловљавају дубоко у унутрашњост континента.

Због тога је Сент Лоренс од кључног значаја за трговину, извоз робе из индустријских подручја и развој градова као што су Торонто, Монреал и Квебек. Ова река представља природни и вештачки коридор који спаја унутрашњост и океан.

Са дужином од око **2.330 км**, река **Колорадо** позната је по својој невероватној способности обликовања рељефа. Током милиона година њена вода усекла је један од најграндиознијих природних пејзажа на свету – **Велики Кањон**. Осим тога, река има велики значај за југозападни део САД-а јер обезбеђује воду за пустињске области, снабдева водом савезну државу Калифорнију и користи се за **хидроенергетске капацитете**, укључујући и познату брану Хувер. Колорадо је пример како једна река може снажно утицати на изглед читаве регије.

Река **Рио Гранде**, дуга око **3.034 км**, има посебну улогу јер великим делом свог тока представља природну границу између **Сједињених Америчких Држава и Мексика**. Протиче кроз сушна и полупустињска подручја, па је важан извор воде за становништво, пољопривреду и развој градова. Због своје улоге, Рио Гранде има велики природни, политички и економски значај.

У северозападном делу континента посебно се истичу реке **Јукон** и **Колумбија**. Јукон је дуга око **3.185 км**. Тече кроз хладне арктичке и субарктичке области Канаде и Аљаске. Историјски је позната по времену **златне грознице**, а данас је значајна за локалне заједнице и хидроенергију. Река **Колумбија** дуга је око **2.000 км**. Тече кроз хладне арктичке и субарктичке пределе Канаде и Аљаске. Јукон је имала историјско значење у време “златне грознице”. Данас је важна за локалне заједнице и за хидроенергију. Река **Колумбија** дуга је око 2 000 км. Тече кроз стрме планинске пределе и ствара многе кањоне. Осигурава значајан део хидроелектричне енергије у САД-у и Канади, захваљујући бројним бранама дуж свог тока. То су типичне реке планинског запада – брзе, стрме и веома богате енергетским потенцијалом.

Брана Хувер, Колорадо

Замисли да путујеш уз једну реку у Северној Америци од њеног извора до ушћа и опиши (у неколико реченица) које природне области пролазиш, како се мењају рељеф и клима дуж тока реке те какав значај река има за становништво и привреду места кроз која протиче!

ЗАПАМТИ

Реке Северне Америке су дуге и водом богате те се уливају у Атлантски, Тихи и Северни Ледени Океан. Имају велики значај за саобраћај, пољопривреду и становништво континента.

Питања за проверу знања:

1. Шта представља сливно подручје?
2. Која су три велика сливна подручја у Северној Америци?
3. Зашто су Мисисипи и Мисури један од најзначајнијих речних система на свету?
4. Каква је улога реке Сент Лоренс?
5. Како је река Колорадо обликовала Велики кањон?

Кључни
географски
појмови:

Велико Медвеђе
Језеро
Велико Робовско
Језеро
Велика
Америчка
Језера
Горње Језеро
Мичиген
Хурон
Ири
Онџарио

ЈЕЗЕРА СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте карту језера Северне Америке. Уочите где се налазе највећа језера и размислите зашто су груписана у одређеним деловима континента.

Северна Америка позната је по својим величанственим језерима која понекад изгледају као прави унутрашњи океани. Нека од њих толико су велика да валови могу досећи висину као на мору, а хоризонт је толико далеко да се не види ни траг обале. Овде се налази највећи систем слатководних језера на свету – Велика Америчка Језера, као и северна арктичка језера чије воде остају хладне и залеђене током великог дела године.

Језера на овом континенту нису само природна лепота, већ имају кључну улогу у клими, животу становништва и привреди великих подручја.

Велика америчка језера садрже огромне резерве слатке воде, око 20% свих светских залиха слатке воде. Њихова величина је толика да током великог дела године на хоризонту изгледају као море, а њихова површина често ствара властите климатске услове.

Највећа језера у Северној Америци

Језеро	Површина	Локација	Опис
Горње језеро	82 100 км ²	САД / Канада	Највеће слатководно језеро по површини на свету.
Хјурон	59 600 км ²	САД / Канада	Има више од 30.000 острова, укључујући Манитулин.
Мичиген	58 000 км ²	САД	Једино велико језеро које се у потпуности налази у САД-у.
Ири	25 700 км ²	САД / Канада	Најплиће; познато по виноградарским подручјима.
Онџарио	18 960 км ²	САД / Канада	Путем реке Сент Лоренс повезан с Атлантским Океаном.

Највећа језера у Северној Америци изван Великих језера

Језеро	Површина	Локација	Опис
Велико Медвеђе	31 153 км ²	Канада	Највеће језеро које се у целости налази у Канади; веома хладно и чисто.
Велико Робовско	28 568 км ²	Канада	Најдубље језеро у Северној Америци (614 м).
Велико слано језеро	4 400 – 6 000 км ²	САД	Славно језеро чија се површина стално мења.
Илијамна	2 600 км ²	Аљаска, САД	Највеће језеро на Аљасци; станиште слатководних фока.

У северним деловима Канаде **Велико Медвеђе Језеро** истиче се не само својом величином, са површином од око **31.100 км²**. То је једно од најдубљих језера у свету. Његове воде су дубоке и хладне, а максимална Дубина прелази **440 метара**, што га чини значајним природним резервоаром свеже воде.

Велико Робовско Језеро још је познатије по својој дубини. Са дубином од око **615 метара**, оно је најдубље језеро у Северној Америци. Простире се на приближно **28.500 км²**. Због велике дубине и ниских температура, вода у језеру остаје хладна чак и током летних месеци, а поједини делови могу остати залеђени. Оба језера су окружена нетакнутом природом, што омогућава да остану скоро непромењена од људске активности.

Велика Америчка Језера налазе се у топлији и гушће насељеном делу континента, ипак, због своје величине и природне моћи стварно импресионирају, јер представљају јединствен повезани систем од пет великих језера: **Горње, Мичиген, Хјурон, Ири и Онтарио**.

Највеће по површини међу њима је **Горње језеро**, које има површину од око **82.000 км²**, што је приближно површини једне европске државе попут Аустрије, што га чини највећем слатководним језером на свету по површини и дубини која износи око **406 метара**.

Језеро Мичиген, које се у целости налази у САД-у, има површину од око **58.000 км²**, а дубина му досеже око **280 метара**. Уз његове обале развили су се велики градови и луке, па је језеро део најважнијег транспортног система државе.

Језеро Хјурон, познато по великом броју острва, простира се на око **59.600 км²**, а његова највећа дубина износи **229 метара**.

Језеро Ири је најплиће међу Великим језерима, са највећом дубином од свега **64 метра**, али су његове воде најтоплије и најдинамичније.

Најмање по површини је **језеро Онтарио**, чија дубина досеже **244 метра**, док површина износи око **18.960 км²**. Путем реке **Сент Лоренс**, оно је природан пролаз ја Атлантском Океану.

Између језера Ири и Онтарио протиче река Нијагара, која представља једну од најважнијих природних веза у систему Великих Америчких Језера. На половини њеног тока налазе се чувени **Нијагарини водопади**, једни од најпознатијих водопада на свету и симбол природне моћи воде коју носи овај водни систем. Вода која стиже са Ирија пада преко стеновитих степеница, стварајући три велика водопада, од којих је највеличанственији водопад Коњска Потковица (**Horseshoe Falls**) познат по свом закривљеним обликом. Својом ширином, снажном воденом масом и непрекинутим звуком пада воде, Нијагара ствара спектакуларан пејсаж који сваке године посећују милиони туриста. Осим природне лепоте, Нијагара има и велики практични значај. Снага воде користи се за производњу хидроелектричне енергије, па се дуж реке налазе неке од најста-

На немој карти Северне Америке означи **Велико Медвеђе Језеро, Велико Робовско Језеро** и пет Великих Америчких Језера и различитим нијансама прикажи као северна арктичка језера и језера умереног појаса.

Велика Америчка Језера

Нијагарини водопади

ријих и најважнијих хидроелектрана у Северној Америци. Захваљујући регулисању водотока, **Велика Језера служе** као природни резервоар који омогућава стабилан доток воде ка Нијагари, што је важно за енергетске потребе САД-а и Канаде. Данас овај регион представља пример успешног комбинирања природне лепоте, технолошког развоја и енергетске одржљивости. Језера Северне Америке имају вишеструк значај за природу и људе. Она представљају огромне резерве слатке воде, утичу на стварање локалне микроклиме и омогућавају развој богатих екосистема. Бројне животиње, рибе, птице и сисари зависе од језерских вода. Човек, исто тако има дугу историју коришћења језера. Данас се користе за водоснабдевање, рибарство, пловидбу и производњу електричне енергије. Путем система језера и реке Сент Лоренс, велики теретни и путнички бродови могу пловити из унутрашњости континента до Атлантског Океана. Овај водени пут представља важан саобраћајни коридор. Због своје величине, природних ресурса и економског значаја, језера су међу најупечатљивим природним богатствима Северне Америке.

Изабери једно језеро из лекције, истражи га и опиши у неколико реченица, наводећи како изгледа његова обала, каква га клима окружује, какав живи свет садржи и која је његова најважнија улога за људе.

ЗАПАМТИ

Северна Америка има велики број језера, од којих су најпознатија Велика Језера, највећи систем слатководних језера на свету. Већина језера настала је деловањем ледника и има велики значај за водоснабдевање, саобраћај, хидроенергију и привреду.

Питања за проверу знања:

1. По чему се разликују Велико Медвеђе Језеро и Велико Робовско Језеро?
2. Наброј и лоцирај Велика Америчка Језера!
3. Које од Великих Језера је најдубље, а које најплиће?
4. Зашто језерски систем има велики економски значај за околне државе?
5. Какву улогу има река Сент Лоренс у систему Великих Језера?

ПРИРОДНА БОГАТСТВА СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ И ЊИХОВА ГЕОГРАФСКА РАСПОРЕЂЕНОСТ

Погледајте карту природних богатстава Северне Америке. Забележите где се налазе најважнији рудни и енергетски ресурси и размислите да ли је њихова распоређеност равномерна широм континента.

Кључни
географски
појмови:

Нафта
Угаљ
Злато
Бакар
Алуминијум
Железо
Природни гас
Шуме
Рудници
Ресурси

Знаш ли да је Северна Америка један од најбогатијих континената по природним ресурсима?

Северна Америка има огромна природна богатства која снажно утичу на развој економије, индустрије и животног стандарда људи. Овде се налазе неки од највећих извора нафте у свету, огромни шумски ресурси који представљају права „зелена богатства“ и рудници са вредним металима као што су злато, бакар и боксит. Без ових ресурса многе државе не би могле развити снажну индустрију, изградити модерне градове и користити савремене технологије. Северна Америка се често назива „континентом богатства“, јер су природни ресурси распоређени у различитим регионима, од хладних простора Аљаске, до пустиња Мексика и Великих Равница у централном делу.

У канадској провинцији Алберта налазе се огромни нафтни песци који садрже толико много нафте да се процењује да су по резервама трећи на свету, одмах иза Саудијске Арабије и Венецуеле. Због тога се ова област назива „Саудијска Арабија Северне Америке“.

Нафта представља једно од најважнијих природних богатстава Северне Америке, јер је основа за развој савремене индустрије, транспорта и енергетског система. Континент располаже са неким од најбогатијих и најобимнијих налазишта нафте у свету, а њена експлоатација и прерада имају огроман економски значај за САД, Канаду и Мексико.

У **Сједињеним Америчким Државама** највећа нафтна подручја налазе се у држави **Тексас**, познатој по огромним нафтним пољима још од почетка XX века. Друга значајна подручја су **Аљаска**, која се налази на северу континента и има арктичке услове, и **Калифорнија**, која има дугогодишњу традицију ископавања. Једна од најважнијих инфраструктура за транспорт нафте је **Трансаљаски нафтовод**, дуг преко 1200 км, који преноси нафту од арктичког севера до јужних лука на Аљасци.

У **Канади** највеће нафтно богатство налази се у провинцији **Алберта**, где се испод земље налазе огромни **нафтни песци**. Ти песци представљају мешавину песка, воде и густе нафте која се назива битумен.

Највећи произвођачи нафте у Северној Америци

Држава / регион	Главна нафтна подручја	Производња (приближно)	Опис
САД	Тексас, Аљаска, Калифорнија, Мексички Залив	12 милиона барела дневно	Један од највећих произвођача нафте у свету
Канада	Алберта (нафтни песци), Британска Колумбија	5 милиона барела дневно	Највеће резерве „тешке нафте“
Мексико	Кампече, Мексички Залив	1,7 милиона барела дневно	Значајан извозник нафте

Највеће резерве нафте у Северној Америци

Држава / регион	Процењене резерве	Најважнија налазишта	Опис
Канада	170 милијарди барела	Алберта (нафтни песци)	Треће највеће резерве на свету.
САД	70 милијарди барела	Тексас, Аљаска, Северна Дакота	Укључују велике резерве шкриљног гаса и нафте.
Мексико	7 милијарди барела	Кантрел (Кампече), Мексички Залив	Значајне офшоре резерве платформи.

Експлоатација нафте у Тексасу

У **Мексик**у је нафта концентрисана у подручју **Мексичког залива**, посебно око региона Кампече. Овде се налазе многе платформе на мору (офшоре платформе) од којих се вади нафта, што представља важан део економије Мексика.

Нафта има кључну улогу у свакодневном животу, јер се из ње добијају бензин и дизел за возила, авионско гориво, пластика и синтетички материјали, као и разни хемиски производи. Како резултат тога, у државама Северне Америке ради велики број људи у индустрији повезаној са нафтом – од инжењера и техничара до радника у рафинеријама и транспорту.

Природни гас је једно од најважнијих енергетских богатстава Северне Америке и представља кључни

извор енергије за домаћинства, индустрију и транспорт. Користи се за грејање домова, рад електроцентрали, за производњу хемикалија и ђубрива, а задњих година све више се користи и као „чистија“ алтернатива угља. Северна Америка располаже с једним од највећих резерви и најразвијенијих технолошких система за експлоатацију природног гаса у свету.

У **Канади** су огромне резерве природног гаса, посебно у провинцијама Алберта и Британска Колумбија. Овде постоје велики подземни слојеви богати гасом, а Канада је један од водећих извозника природног гаса у свету и већи део овог ресурса извози се у САД дугим гасоводима.

Сједињене Америчке Државе су међу највећим светским произвођачима природног гаса захваљујући богатим налазиштима у више региона, као што су **Тексас** и **Луизијана**, где су традиционално постојале велике резерве, **Оклахома**, центар за нафтену и гасну индустрију, **Пенсилванија**, позната по експлоатацији гаса од шкриљака, која је задњих година значајно повећала производњу. Технолошке иновације, укључујући хидраулично фрактурирање, повећао је капацитет експлоатације и омогућио приступ новим налазиштима, претварајући Америку у једну од водећих сила у овом енергетском сектору.

Највећи произвођачи природног гаса у Северној Америци

Држава	Годишња производња (приближно)	Главни региони производње	Опис
САД	око 950–1000 милијарди м ³	Тексас, Луизијана, Пенсилванија (шкриљци), Оклахома, Колорадо	Највећи произвођач на свету.
Канада	око 45–50 милијарди м ³	Алберта, Британска Колумбија	Велики део производње се извози у САД.
Мексико	око 45–50 милијарди м ³	Подручја око Мексичког залива	Део гаса се добија као пратећи производ при експлоатацији нафте.

Највеће резерве природног гаса у Северној Америци

Држава	Процењене резерве	Главна налазишта / региони	Опис
САД	око 17–18 билиона м ³	Апалачка регија (Марцелус шкриљци), Тексас, Луизијана, Пермијски басен	Огромне резерве из шкриљца → стабилно производство
Канада	око 2,0–2,5 билиона м ³	Алберта, Британска Колумбија, Северозападне територије	Многе резерве се налазе у заштићеним екосистемима.
Мексико	око 0,3–0,4 билиона м ³	Кампече, Чијапас, подручја око Мексичког залива	Резерве расту захваљујући новим истраживањима.

Мексико има резерве природног гаса, углавном у подручјима око Мексичког залива. Део гаса се добија као пратећи производ при експлоатацији нафте. Иако је производња мања у односу на САД и Канаду, природни гас има велики значај за мексичку индустрију и економију.

Због ових огромних резерви, Северна Америка је **један од највећих произвођача и потрошача природног гаса у свету**. Овај ресурс има велики економски значај, ствара радна места, развија индустријске регионе и обезбеђује стабилне изворе енергије.

Угаљ је једно од најстаријих енергетских богатстава које користи човек, а у Северној Америци и данас има велики значај, иако се постепено замењује чистијим изворима енергије. Он представља важан извор енергије за производњу електричне енергије, као и за развој индустрије, али и за обликовање рударских регион и становништва које тамо живи.

У **Сједињеним Америчким Државама**, угаљ је широко распрострањен и представља један од најважнијих енергетских ресурса. Најзначајнија угљана налазишта налазе се у Апалачке Планине, где рударство има вишевековну традицију. У државама **Западна Вирџинија, Кентаки и Пенсилванија** развили су се цели градови ради угљенокопова. Данас су ове области препознатљиве по дубоким подземним рудницима и по јаким утицајем које рударство има на економију и животним стилем локалног становништва.

Највеће резерве угља у САД-у налазе се у савезној држави **Вајоминг**, где се простира **Басен Паудер Ривер** (Powder River Basin). Овај басен дом је неколико највећих површинских рудника угља на свету. Овде се угаљ експлоатише у огромним количинама захваљујући томе што су лежишта плитка и лако доступна. Из овог подручја потиче највећи део угља који се користи у америчким термоелектранама.

У **Канади** је угаљ највише распрострањен у западним провинцијама **Алберта и Британска Колумбија**. Тамо се експлоатише термални угаљ, који се користи за производњу електричне енергије, као и висококвалитетни металуршки угаљ, који се користи у производњи челика. Ове регије су важне за канадску економију и извоз, јер Канада снабдева многе земље света висококвалитетним угљем.

Северна Америка располаже и великим резервама **метала** који имају изузетно важну улогу у индустрији, технологији и економски развој. Захваљујући геолошким процесима и структури рељефа, континент има богата налазишта **злата, бакра, железа и боксита** (од којег се добија алуминијум). Ови метали су основа за развој индустрије као што су транспорт, грађевинарство, производња електронике, енергетика и високе технологије.

Рудник злата у Аљасци

Злато је кроз историју било један од најцењенијих метала, а у Северној Америци његово откриће и експлоатација обележили су целе регионе. Најпознатији пример је „**златна грозница**“ на **Аљасци** крајем XIX века. Хиљаде људи из целог света кренуле су према хладним арктичким пределима надајући се да ће пронаћи богатство. Градови су брзо расли, а нови путеви и луке грађени су како би подржали рударе. Аљаска није једино подручје богато златом. Богата налазишта постоје и у **Канади**, посебно у **Јукону, Онтарију и Квебеку**, који су и данас међу најзначајнијим подручјима за производњу злата. У Сједињеним Америчким Државама, највећи део производње долази из државе Невада, која је позната по својим великим резервама и богатим рудницима, чинећи је једним од најважнијих центара за злато у свету.

Бакар је изузетно важан метал у савременом свету. Користи се у електричним инсталацијама, кабловима, моторима, обновљивој енергији и производњи аутомобила. Најзначајнија подручја налазе се у **САД**, посебно у савезној држави **Аризона**, познатој као „држава бакра“, јер се у њој производи највећи део америчког бакра, затим у **Јути**, где се налази рудник Бингхам Цануон, један од највећих површинских рудника бакра на свету, те у **Новом Мексику**, који има дугу традицију рударства и велике резерве бакра. У **Канади** се бакар највише добија у **Британској Колумбији**, где су планински предели богати минералима и металним рудама.

Алуминиј се добија из **руде боксита**. Канада није позната по великим резервама боксита, већ по **огромној производњи алуминија**. Разлог је једноставан: за производњу алуминија потребне су огромне количине електричне енергије, а Канада има много хидроелектрана које осигуравају јефтину и чисту електричну енергију. Зато су градови у Квебеку и Британској Колумбији постали велики светски центри за производњу алуминија.

Железна руда, од које се производи челик, такођер је важна за економију. Велика налазишта постоје у **Канади**, посебно у Лабрадору и Квебеку, где огромни рудници извозе железну руду на светско тржиште. У савезној држави **Минесота** налазе се познати рудници у регији Месаби, који више од једног века снабдевају америчку производњу челика.

Шуме представљају једно од највреднијих природних богатстава Северне Америке. Оне покривају огромне површине, нарочито у северним и западним деловима континента, и имају кључну улогу у очувању климе, биодиверзитета и економије. Посебно су значајне простране четинарске шуме, познате као **тајга**, које су карактеристичне за хладна северна подручја. Највеће шумске површине налазе се у **Канади**, која има једну од највећих шумских области на свету. Канадска тајга простира се на хиљадама километара и састављена је од дрвећа као што су

На нема карта на
Северна Америка
означи регионе где се
налазе најважнија при-
родна богатства (нафта,
угаљ, злато, бакар, шуме)!

Дагласова јела,
Орегон

бор, јела, смрека и друге врсте четинарског дрвећа. Ове шуме нису само део многих животиња, као што су медведи, лосови и птице, већ представљају важан природни ресурс који снабдева Земљу дрветом, папиром и грађевинским материјалима. Шуме у Канади имају и глобалну климатску улогу. Оне апсорбују велике количине угљен-диоксида и помажу у регулисању глобалне климе.

Шумска подручја настављају се и према **Аљасци**, где комбинација тајге и влажних приморских шума ствара један од најдивљијих и најмање нарушених шумских предела на планети. Аљаска је позната по пространим појасевима старих шума, у којима дрвеће достиже огромне висине и велику старост. Ове шуме важне су не само за екосистеме већ и за локалне заједнице, које их користе за дрвну грађу, лов и традиционалне изворе природних добара.

У **северозападном делу САД**, посебно у државама **Орегон** и **Вашингтон**, налазе се влажне, густе умерене прашуме. Оне су станиште неких од највиших стабала на свету, као што је **Дагласова јела**, која може нарасти и више од 100 метара. Ова регија има велики значај за дрвну индустрију САД, али и за заштиту природе, јер у њој живе многе ретке и ендемске врсте. Шуме Северне Америке данас се користе на различите начине: као сировина за **дрвну индустрију**, за производњу **папира** и као **грађевински материјал**; као станиште разноврсног **биљног света**; те као природна подручја за **туризам**, националне паркове и рекреацију.

Иако су шуме врло богат ресурс, суочавају се са многим изазовима као што су честа сеча и климатске промене. Због тога земље Северне Америке улажу напоре у одрживо управљање и заштиту шума, како би се ово “зелено богатство” очувало за будуће генерације.

ЗАПАМТИ

Северна Америка располаже са богатим природним ресурсима, као што су нафта, природни гас, угаљ, руде, шуме и воде. Ти ресурси нису равномерно распоређени, већ су концентрисани у одређеним регионима, што снажно утиче на економски развој и насељеност континента.

Питања за проверу знања:

1. Које државе у Северној Америци су најбогатије нафтом?
2. Зашто су Апалачке планине биле центар рударења угља?
3. Где се у Северној Америци производи највише бакра?
4. Зашто Канада има велике резерве шумског богатства?
5. Објасни зашто природна богатства утичу на економски развој држава!

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

Кључни
географски
појмови:

Географски
положај
Разуђеност
обале
Острва
Галапагос
Огњена Земља
Полуострва
Мора
Заливи
Пошони
Мађеланов
Мореуз

ПОЛОЖАЈ И РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛА ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте карту Јужне Америке. Забележите где се континент налази у односу на екватор и океане и реците да ли су његове обале слабо или јако разуђене.

Замисли континент на којем се на истоку сунце уздиже над огромним тропским плажама, а на југу се ветрови надмећу с леденим спуцама и валовима високих попут кућа. Континент на којем се амазонске џунгле простиру попут зеленог мора, а обале Тихог океана сусрећу се с високим, стрмим планинама. То је Јужна Америка, место где географски положај ствара једну од најразноврснијих природних средина на нашој планети. Једна од најнеобичнијих чињеница јесте да се на крајњем југу континента, у близини Огњене земље, сусрећу Атлантски и Тихи океан, а њихове воде понекад имају различиту боју и не мешају се одмах. Јужна Америка је, својом формом, положајем и разуђеношћу обале, јединствена. Од екватора до ледених крајева у близини Антарктика, њене обале, острва и полуострва причају причу о природи, историји и животу.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

Јужна Америка се налази у потпуности на западној хемисфери, а највећи део њене територије налази се у јужној хемисфери. Њен северни део **пресеца екваторски паралелник, односно екватор**, где влада топла и влажна екваторска клима, док се јужни делови приближавају хладним подручјима у близини Антарктика.

Источно од континента налази се **Атлантски Океан**, а западно **Тихи Океан**, што даје изузетно важан и стратешки положај. Због ове дужине у правцу север-југ, од екватора до ледених крајева Огњене земље, мењају се клима, вегетација и животињске врсте.

Јужна Америка је повезана са Северном Америком преко уског копненог појаса названог **Панамска Превлака**, који се налази на северу. Њен географски положај чини је домом јединствених природних богатстава, од Амазоније до Патагоније.

Географски положај Јужне Америке

Јужна Америка окружена је неким од најимпресивнијих природних предела, од залеђених вода код Огњене земље до топлих вулканских острва Галапагос. Обале су јој релативно слабо разуђене у односу на Северну Америку, али садрже јединствене екосистеме који не постоје нигде на другом месту.

Упореди географски положај Јужне Америке са Северном Америком и објасни у 4-5 реченица по чему се разликују (положај у односу на екватор, правац пружања север-југ, близина два океана, утицај на климу).

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛА ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

За разлику од Северне Америке, обале Јужне Америке су **мање разуђене (рашчлањене)**, али истовремено крију бројне природне занимљивости. На источној страни, Атлантски Океан обликује дуге, праве обале, док је западна обала стрма и уска, јер се ту уз саму обалу простире планински ланац Анди.

На југу обала постаје знатно разуђенија и сложенеја, где се налази **Огњена Земља**, архипелаг познат по хладном, ветровитом и драматичном рељефу. Огњена земља одвојена је од копна Јужне Америке **Магелановим Мореузом**, једним од најпознатијих морских пролаза на свету. Овај пролаз је вековима био важан за морепловце, јер им је омогућавао прелазак из Атлантског у Тихи Океан пре изградње Панамског Канала.

Разуђеност обала Јужне Америке

Највећа острва у Јужној Америци

Острво	Површина	Локација	Опис
Огњена Земља (Isla Grande de Tierra del Fuego)	47 992 км ²	подељена између Чилеа (југ и запад) и Аргентине (север и исток)	Позната је по хладној, ветровитој клими, глечерима, планинама и богатој историји домородачких народа.
Марајо (Ilha de Marajó)	40 100 км ²	Бразил, ушће реке Амазон	Због влажне тропске климе, велики делови овог подручја бивају поплавлени током кишне сезоне. Познато је по јединственим воденим бизонима који овде живе.
Чилое (Isla de Chiloé)	8 394 км ²	Чиле	Чилое је познат по традиционалној архитектури са дрвеним црквама (део Унескове светске баштине), као и по богатом морском свету.
Соледад (Isla Soledad)	6 353 км ²	Фалкландска острва (Falkland Islands / Islas Malvinas)	Највеће острво у источној групи Фокландских острва. Острва су позната по хладној клими, снажним ветровима и великим колонијама пингвина и албатроса.

На немој карти Јужне Америке означи острва Галапагос, Огњену Земљу и Магеланов Мореуз и покажи у којем океану се сваки од њих налази!

Иако обала Јужне Америке није изразито разведена, континент има неколико изузетно важних острва. Најпознатија су **Галапагоска острва**, смештена у Тихом Океану западно од Еквадора. Ова вулканска острва светски су позната по својој разноврсној природи и по томе што је овде Чарлс Дарвин развијао своје идеје о еволуцији. Галапагос је дом џиновских корњача, морских игуана и многих врста птица које не постоје ни на једном другом месту на свету. На јужним крајевима **Огњена земља** представља велики и дивљи архипелаг са хладном климом, стрмим обалама и бројним острвима. Ово подручје једно је од најветровитијих на свету, где таласи и магла стварају јединствене, али и сурове природне услове. Иако Јужна Америка нема велике полуострве као други континенти, њене јужне и западне обале пуне су занимљивих залива, уских пролаза и острвских група које обогаћују природни изглед континента.

Јужна Америка нема много затворених мора, али има неколико значајних залива и пролаза. Најпознатији међу њима је **Магеланов Мореуз**. Он је имао огроман историски значај за поморство, јер је представљао сигурнију руту од изузетно опасне пловидбе око рта Хорн.

На источној обали Атлантски Океан формира широке заливе и дугачак обални појас, који је данас густо насељен и економски значајан, посебно у Бразилу и Аргентини.

**Магеланов
Мореуз**

ЗАПАМТИ

Јужна Америка се налази претежно у јужној хемисфери и излази на Атлантски и Тихи Океан. Њене обале су слабо разуђене, са малим бројем залива и полуострва, посебно у поређењу са Северном Америком.

Питања за проверу знања:

1. Какав је географски положај Јужне Америке у односу на хемисфере и океане?
2. По чему се разликује разуђеност западне и источне обале континента?
3. Које природне особине чине Галапагоска Острва јединственим?
4. Зашто је Магеланов Мореуз важан за поморство?
5. По чему је Огњена Земља карактеристична по природи и клими?

РЕЉЕФ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте физичко-географску карту Јужне Америке. Забележите где се налазе високе планине и равне области и узмите у обзир да кажете који део континента је највиши.

Кључни
географски
појмови:

Низине
Висоравни
Планине
Анди
Гвајанска
Висораван
Бразилска
Висораван
Вулкани
Охос дел Саладо
Коџоџакси
Пустина
Ашакама

Замисли земљу у којој се планине простиру хиљадама километара, где пустиња постоји управо тамо где океанске магле не допиру до копна и где неки од највиших вулкана на Земљи „додирују“ небо. Јужна Америка је континент обликован снажним природним силама, кретањем тектонских плоча, вулканским ерупцијама те деловањем река и глечера. На њеном западном рубу уздижу се Анди, најдужи планински систем на свету, док се у унутрашњости простиру различите висоравни и низије, од простране Амазонске низије до суве и хладне пустиње Атакама. Рељеф овог континента је попут природне енциклопедије у којој сваки део има своју причу.

Изабери једну рељефну целину Јужне Америке (без обзира на то да ли је реч о пустињи, планини, низији или висоравни) и опиши је у 5-6 реченица: како изгледа, какву климу има, које су природне појаве карактеристичне за њу и зашто је важна за континент!

НИЗИЈЕ

Јужна Америка је континент огромних низија, али ниједна није толико препознатљива и важна као **Амазонска Низија**. Она је највећа тропска низија на Земљи и дом је најгушће и најразноврсније прашуме на свету, **Амазонске Прашуме**, коју често називају и „плућима планете“. Низија се простире на огромној површини од око шест милиона квадратних километара, што је чини једним од највећих низијских подручја на Земљи, приближно величине две трећине Европе. Простире се кроз више држава – Бразил, Перу, Колумбију и Венецуелу – и обликована је током реке Амазон, најводоносније реке на свету.

Због огромне количине падавина и тропске влаге, Амазонска низија готово је стално зелена. У њој живе милиони биљних и животињских врста, од којих су многе јединствене и не могу се пронаћи ни на једном другом месту на планети. Густа прашума, обиље река и високе температуре стварају средину која изгледа попут природног лавиринта испуњеног животом, звуковима и бојама.

Рељефна карта Јужне Америке

Амазонска низија

На немој карти Јужне Америке означи Амазонску Низију, низину Ориноко и низину Ла Плата, тако да их заокружиш или обојиш у различитим бојама и испод сваке напиши по једну кратку реченицу шта ту низину чини посебном (нпр. прашума, поплавна или мочварна)!

Ова низија не само да доминира континентом, већ има кључну улогу у климатској равнотежи на Земљи. Велике количине воде које се ослобађају из биљака и река утичу на падавине и климу не само на континенту, већ и у другим деловима света. Амазонска Низија је место где природа има велику моћ и где се живот развијао непрекинуто хиљадама година.

Поред Амазоније, Јужна Америка има и друге важне низије. Источно од Анда простире се **низија Ориноко**, која прати ток реке Ориноко и заузима северни део Јужне Америке, углавном у Венецуели и деловима Колумбије. Позната је по својим мочварним пределима и богатом животињском свету. У југоисточном делу налази се низија **Ла Плата**, која обухвата делове Аргентине, Уругваја и Парагваја. Она је једно од најважнијих пољопривредних подручја континента. Овде се простиру велике површине плодног тла, травњаци познати под називом **пампаси** и густо насељена подручја у приобалним регијама.

Иако се ове низије разликују по клими, вегетацији и изгледу, оне имају заједничку улогу – представљају важан природни простор који утиче на живот, климу и економију Јужне Америке.

ВИСОРАВНИ

Јужна Америка није континент само великих низија, већ и импресивних висоравни које сведоче о њеном геолошком пореклу. Такве су Гвајанске Планине и Бразилске Планине, подручја која представљају старе и уздигнуте платое са заобљеним врховима и заравњеним облицима.

У северном делу континента уздижу се **Гвајанске Планине**, једне од најстаријих копнених маса на Земљи. Њихове стене су обликоване милионима година ерозије, што даје пејзажу изглед заравњених тврђава и стубова. Посебно су познате као **тепуи** – камене планине са равним врховима и стрмим вертикалним литицама, високим и по неколико стотина метара. Ови тепуи дуго су били природно изоловани од околног света, па су на њима развијене **јединствене биљне и животињске врсте** које се не могу наћи на друго место. Тепуи су често окружени облацима и маглом, па изгледају мистериозно, попут природних „острва на небу“. Многи научници долазе овамо како би проучавали древни пејзаж и необични живи свет који је хиљадама година опстајао у изолацији.

Један од најпознатијих врхова је **Рораима**, који се налази на граници између Венецуеле,

Рораима

Бразила и Гвајане. Ова плато изгледа као огромна камена маса која се уздиже из земље са стрмим литицама високим преко **400 м**, а плато на врху достиже дужину већу од **10 км** и ширину до **5 км**. На његовој површини налазе се мале реке, водопади, необични стеновити облици и биљке које су еволуирале у изолацији хиљадама година.

Анђелов Водопад налази се у Венецуели и сматра се највишим **непрекидним водопадом на свету**. Његова укупна висина износи **979 метара**, од чега чак **807 метара** представља вертикални, непрекидни пад. Водопад се налази на једном од разгранатих корита реке **Керепакупаи Меру**, која се улива у реку **Чурун**. Река Чурун је притока веће реке **Каррао**, која се даље улива у **Ориноко**.

На источној страни континента простире су **Бразилске Планине**, једна од највећих висоравни у Јужној Америци. Оне заузима велики део Бразила и густо је насељена те плодна, па су се на њој развили бројни градови, пољопривредна подручја и рудници. Ове планине заправо, састоје се од бројних висоравни, брежуљака и долина које се постепено спуштају према Атлантском Океану.

Бразилске планине имају **снажан утицај на реке континента**. Многе велике реке, као што су Парана, Сао Франциско и део слива Амазона, извиру управо овде, на висоравнима. Рељеф ствара водопаде, кањоне и дуге речне долине које су важне за саобраћај, производњу енергије и пољопривреду. Клима се такођер мења под њиховим утицајем – висоравни задржавају влажан океански ваздух, који доноси падавине на источној страни, док у унутрашњости ствара сушније услове.

Због комбинације природних богатстава, плодног тла и угодне климе, Бразилска висораван је густо насељена и економски веома значајна. Велики градови, попут Бразилије, Бело Хоризонтеа и Сао Паула, налазе се управо на овом висораванском подручју.

Висоравни Јужне Америке су познате по својој разноликости и важној улози у обликовању климе, река и вегетације.

ПЛАНИНЕ

На западној страни Јужне Америке простире се један од најимпресивнијих планинских система на свету – **Анди**. Овај планински ланац дуг је око **7.000 километара** и представља најдужи планински систем на Земљи. Анди заузимају западни део континента, од тропских предела Венецуеле и Колумбије на северу, па све до хладних и ветровитих подручја Патагоније на југу.

Овај велики планински ланац настао је као резултат судара **тектонске плоче Наска и Јужноамеричке плоче**. Због тога се Анди сматрају **геолошки младим**, а њихови врхови су високи, стрми и често подложни тектонска кретања. Земљотреси, вулканска активност и постепено издизање

Анђеоски водопад

На некој карти Јужне Америке означи Гвајанске и Бразилске Планине различитим бојама, а затим испод сваке означене области напиши по једну кратку реченицу која их описује (нпр. тепуи – извори река, плодна тла или густ насељен простор)!

Највиши врхови у Јужној Америци

Врх	Висина	Локација	Опис
Аконагва	6 961 м	Аргентина	Највиши врх у Јужној Америци и изван Азије
Охосдел Саладо	6 893 м	Аргентина / Чиле	Највиши активни вулкан на Земљи
Монте Писис	6 793 м	Аргентина	Огроман вулкански масив са леденим пољима
Уаскаран	6 768 м	Перу	Највиши врх у Перуу
Серо Бонете	6 759 м	Аргентина	Висок вулкански врх у северној Аргентини

У Андима постоје језера и насеља смештена толико високо да су нека од њих на већој висини од врхова европских Алпа. На висинама већим од 4.000 метара људи живе у условима где је ваздух редак и разређен, па посетиоци морају постепено да се прилагођавају како би могли нормално дисати.

Аконкагва

планина само су део природних процеса који и данас делују у овом региону.

Анди су познати по великом броју **активних и угашених вулкана**, а снегом покривени врхови уздижу се високо изнад облака. Овај контраст између ватре (вулкана) и леда (гледера) чини овај планински ланац јединственим и фасцинантним.

Највиши врх целог система је **Аконкагва**, која се налази у Аргентини и достиже висину од **6.960 метара**.

На граници Чилеа и Аргентине уздиже се **Ојос дел Саладо**, са висином од **6.800 метара**. Овај вулкан се сматра највишим активним вулканом на свету. Његова средина је изузетно сува, хладна и неприступачна, због чега је често одредиште научних експедиција које проучавају живот у тешким условима и вулканске процесе.

У Перуу доминира планински врх **Уаскаран**, висок око **6.768 метара**, познат по својим леденим врховима и планинским падинама. Овај врх један је од најтежих за успон у целом планинском ланцу.

Један од најпознатијих вулкана у Еквадору је **Котопакси**, који се истиче својим готово савршено конусним обликом и снежним врхом. Он је активан вулкан и видљив је из велике удаљености, представљајући симбол природне моћи Анда.

Текст Анди нису само високе планине, они су природна баријера која има огроман утицај на **климу** на континенту. На западној страни Анда, због велике надморске висине, падавине ретко допиру, због чега настаје **пустиња Атакама**, која се сматра једним од **најсушнијих места на свету**, где на не-

Котопакси

ким местима киша не пада годинама. Насупрот томе, на источној страни топли и влажни ваздух из Амазонске низије узрокује обилне падавине и богату вегетацију.

Анди су истовремено важни и за **реке**. Многе реке у Јужној Америци извиру управо у овим планинама, укључујући Амазон, Ориноко и њихове бројне притоке које напајају плодне пољопривредне области.

Поред природних лепота, Анди имају огромну улогу у **историји и култури**. Древне Инке изградиле су своје царство управо дуж овог планинског система, стварајући камене путеве, терасе за пољопривреду и градове попут **Мачу Пикчуа**. Данас су многи градови, као што су Ла Паз, Кито и Куско, смештени у планинским долинама и на висоравнима, прилагођавајући се надморским висинама и климатским условима.

Анди представљају једно од најразноврснијих и најпосебнијих природних подручја на свету. Они су дом хладноће, топлине, пустиња, глечера, вулкана и живог света који се развио у најразличитијим условима. Анди су више од планина – они су **природни, историски и културни симбол Јужне Америке**.

Мачу Пикчу

На немој карти Јужне Америке означи планине и рељефне целине: Амазонску Низију, Гвајанску Висораван, Бразилске Висоравни и планински систем Анди, користећи различите боје или шрафирања како би разликовао низије од висоравни и планина!

ЗАПАМТИ

Рељеф Јужне Америке је изражено контрастан – на западу доминирају високи и млади планински ланац Анди, док се у средишњем и источном делу налазе велике низије и висоравни. Ова разноликост рељефа има снажан утицај на климу, реке и привреду континента.

Питања за проверу знања:

1. Које су највеће низије у Јужној Америци и где се налазе?
2. По чему су познате Гвајанске и Бразилске Планине?
3. Шта чини планински систем Анди јединственим по дужини и висини?
4. Где се налази највиши активни вулкан на свету и како се зове?
5. Зашто је пустиња Атакама једно од најсушнијих места на Земљи?

Кључни
географски
појмови:

Тројска клима

Влажна
екваторијална
клима

Саванска клима

Степска клима

Пустинска
клима

Умерена клима

Планинска
клима

Ашакама

Амазон

Анди

КЛИМА У ЈУЖНОЈ АМЕРИЦИ

Погледајте климатску карту Јужне Америке. Забележите који климатски појасеви су заступљени и размислите како екватор и рељеф утичу на климу.

Јужна Америка је један од климатски најразноврснијих континената на Земљи. На овом копну могу се сусрести готово сви климатски типови, од стално влажних и топлих прашума уз екватор, преко умерених степа у јужним подручјима, па све до једне од најсуших пустиња на планети. Ова разноврсност није случајна. Она је последица специфичног географског положаја континента, његовог великог простирања од севера према југу, утицаја океанских струја, као и присуства Анда, планинског ланца који обликује временске прилике на огромним просторима.

Климу Јужне Америке одређује неколико важних фактора: **географски положај**, јер се континент простире од екватора до умерених географских ширина; **надморска висина рељефа**, нарочито Анда; **океанске струје**, попут хладне Хумболтове струје; **кружење зрачних маса**; **те близина великих водених површина**, пре свега Атлантског и Тихог Океана. Захваљујући свим овим факторима, Јужна Америка има бројне климатске типове.

У северном делу Јужне Америке, посебно у Амазонској Низији, влада **тропска, екваторијална клима**. Овај део континента налази се непосредно уз екватор, па су температуре овде високе током целе године и готово се никада значајније не мењају. Ваздух је влажан и тежак, а падавине су толико честе да неки научници кажу да „у Амазонији нема дана без облака“. Ови климатски услови стварају густу прашуму, највећу на Земљи, која је дом невероватно великог броја биљних и животињских врста.

Јужно и северно од тропског појаса клима се постепено мења. Уместо сталне влаге, јавља се клима са смењивањем кишних и сушних периода. Овај тип климе назива се **саванска** клима и карактеристичан је за велике делове Бразила и Венецуеле. Током кишног периода вегетација је зелена и бујна, али када наступи сушни период, земља пожути, а водостаји река знатно опадају. Савана је дом травнатих пространа, ретког дрвећа и животиња које су се прилагодиле променљивим условима.

Климатске зоне

Најнижа температура забележена у Јужној Америци износила је $-32,8^{\circ}\text{C}$, а измерена је у месту Сармијенто у јужној Аргентини 1907. године. Хладан и сух ваздух који продире с Антарктика понекад ово подручје претвара у праву „залеђену пустињу“. Највиша температура на континенту достигла је чак $48,9^{\circ}\text{C}$, а измерена је у Ривадавији, у Аргентини, 1905. године. У овом подручју ваздух може бити толико врео и сух да се биљке осуше за свега неколико сати, а ветрови доносе ужарени песак из пустињских предела.

Када клима постане још сушнија, јављају се подручја у којима киша не пада годинама. У тим крајевима влада **пустињска клима**. Најпознатији пример за то је пустиња Атакама у Чилеу. Она се налази на западним падинама Анда и представља једно од најсуших подручја на Земљи. У појединим деловима Атакаме није забележена киша више од једног века. Разлог ове изузетне суше јесте комбинација хладне Хумболтове океанске струје, високих Анда који спречавају продор влажног ваздуха и стабилних атмосферских услова који онемогућавају стварање облака. Због ових карактеристика, Атакама се често пореди с површином Марса и служи као природна лабораторија за научна истраживања.

Високи планински ланац Анди представља посебан климатски свет. Клима у планинама нагло се мења у зависности од надморске висине. На нижим падинама клима је тропска, али већ неколико хиљада метара више температуре знатно опадају, а на највишим врховима владају услови слични онима у поларним подручјима. На Андима се могу уочити различити климатски појасеви који се надовезују један на други, од тропске тоpline до хладних висоравни са снегом који се не топи током целе године. Ова појава разлог је због којег научници кажу да „Анди садрже сву климу света“.

Кључни
географски
појмови:

Реке
Слив Тихог
Океана
Слив
Атлантског
Океана
Ориноко
Амазон
Парана

РЕКЕ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

Погледајте карту са рекама Јужне Америке. Забележите које су највеће реке, у којем правцу теку и у које океане се уливају.

Јужна Америка је дом неких од најимпресивнијих река на свету. Овде се налази најводоноснија река на планети, Амазон, као и многе друге реке које обликују природу, историју и културу континента. Реке овде нису само водени токови, већ прави природни „аутопутеви“ који повезују џунгле, саване, планине и плодне низије. Многа места у Јужној Америци толико су удаљена од путних саобраћајница да је једини начин да се до њих стигне речним путем. Зато се реке сматрају крвотоком континента, јер доносе воду, живот, храну, енергију и саобраћајне везе кроз необичне и разноврсне пределе.

Водопади Игуасу представљају систем од више од 270 водопада који се простире на готово три километра. Њихов најпознатији део назива се „Ђавоље Грло“, где огромна количина воде пада у дубоку провалију у облику потковице. Код Игуасуа вода се обрушава таквом снагом да цели ваздух око водопада подрхтава. Снажни водени стубови стварају маглу која се уздиже десетинама метара, а бука је толико јака да је понекад тешко чути разговор.

Слив Тихог Океана простире се на западној страни континента, дуж падина Анда. Овде су реке кратке, стрме и брзе, јер извиру у високим планинама и брзо се спуштају према океану. Због стрмог рељефа, многе од ових река имају водопаде и брзаке, али нису нарочито дуге. Најзначајније су реке у Перуу и Чилеу, које, упркос свом кратком току, имају велики локални значај јер обезбеђују воду за пољопривреду у сухим пустињским пределима западно од Анда.

Највећи и најважнији сливни систем у Јужној Америци јесте **слив Атлантског Океана**. Он обухвата огромна пространства, међу којима су Амазонска низија, делови Бразилске висоравни, Пампаси и јужни делови континента. Воде већине великих река које се овде уливају у Атлантски Океан стварају плодне долине, мочваре и богате пољопривредне пределе. У овом сливу налази се **Амазон**, најводоноснија река на свету, која прикупља воде стотина притока и ствара највећу поплавну низију на планети. Северни део слива обликовала је река **Ориноко**, која тече кроз Венецуелу и Колумбију. У јужном делу развија се систем **Ла Плате**, у који се уливају реке **Парана**, **Парагвај** и **Уругвај**. Ове реке имају огроман економски значај, јер су њихове долине међу најплоднијим пољопривредним регијама на свету.

Хидрографска мрежа Јужне Америке

Највеће реке у Јужној Америци			
Река	Дужина	Државе кроз које тече	Опис
Амазон	6 400–7 062 км	Перу, Колумбија, Бразил	Најводоноснија река на свету; ствара највећи речни слив и утиче на климу планете
Парана	4 880 км	Бразил, Парагвај, Аргентина	Велика јужноамеричка река, позната по водопадима Игуазу и хидроцентрали Итаипу
Мадеира	3 380 км	Бразил, Боливија	Главна притока Амазона; позната по јаким струјама и тропским шумама
Пурус	3 211 км	Перу, Бразил	Вијугава река са спорим током; протиче кроз густу амазонску прашуму
Сао Франциско	3 160 км	Бразил	Важна река источног Бразила; користи се за транспорт, наводњавање и енергију

Иако заузима мању површину, **слив Карипског мора** има важан регионални значај. Неке мање реке из северних делова Колумбије и Венецуеле уливају се директно у ово море. Ове реке су краће, али су важне за локално становништво у подручјима с топлотом и влажном климом.

На немој карти Јужне Америке пажљиво означите три главна сливна подручја на континенту.

Сливна подручја Јужне Америке показују колико је вода повезана са животом на континенту. Велике реке, као што су Амазон, Ориноко и Парана, стварају плодне пределе, одржавају богату биосферу и омогућавају развој многих људских заједница. Разумевање сливних система помаже нам да боље схватимо природу и уочимо значај река за одржавање живота.

Када се говори о рекама Јужне Америке, немогуће је не почети с **Амазоном**, реком која је рекордер према многим природним показатељима и која се често описује као најмоћнија река на Земљи. Амазон није само дуга и широка река, већ и огроман водени систем који обликује живот милиона људи, животиња и биљака. Његова водена снага толико је велика да при ушћу у Атлантски океан количина слатке воде коју доноси смањује сланост океанске воде чак и до **200 километара** од обале. Ова појава не јавља се ни код једне друге реке на свету. Амазон извире високо у **планинским масивима Анда**, где започиње као брза, хладна и снажна планинска река која сече дубоке долине. Чим напусти планинска подручја и уђе у **Амазонску Низију**, претвара се у широку, мирну, али изузетно моћну реку. На појединим местима њена ширина је толико велика да се с једне обале не може видети друга. Током кишне сезоне река додатно набуја, а њене поплавне воде могу продирети и до 50 километара у околну прашуму. Овај огромни водени систем прикупља воду од **више од 1100 притока**, од којих најдужа достиже до 1.000 километара. Неке од њих, као Рио Негро или

Река
Амазон

На немој карти Јужне Америке обележи токове река Амазона, Оринока и Паране! Након тога, у свесци напиши кратку причу о три реке, на пример: место где извиру, области кроз које теку или неку њихову природну особину!

јединствене врсте, као што су **ружичасти делфин**, **анаконда**, **пиране**, као и стотине врста птица које настањују крошње дрвећа. Амазон није само природно чудо, већ и огроман климатски „мотор“. Испаравањем које се одвија изнад његових вода и прашума, река ствара огромне количине влажног ваздуха који утиче на временске прилике не само у Јужној Америци него и у другим деловима света.

Више од 30 милиона људи живи у Амазонском региону и многи од њих зависе од река за транспорт, риболов, пољопривреду и свакодневни живот. У многим деловима нема путних мрежа, па реке представљају основни начин повезивања и снабдевања. На тај начин настаје важна економска и културна повезаност људи и природе. Амазон је огроман, богат и важан природни систем који представља једно од најзначајнијих подручја на планети и најбољи пример како природа може обликовати посебан, јединствен свет.

У северном делу Јужне Америке тече друга по величини река, **Ориноко**, која обликује пространства Венецуеле и делова Колумбије. Ориноко извире у близини Гвајанских Планина и тече кроз простране саване и мочваре. На појединим деловима ствара огромне мреже канала, језера и острва. Ориноко је познат по томе што се током кишне сезоне велики делови речне равнице плаве и претварају у пространа водена подручја. Ове поплавне области дом су великог броја животиња, међу којима су и ретки ружичасти делфин, мравоједи, капибаре и бројне врсте птица.

У јужном делу континента доминира река **Парана**, која заједно са рекама Парагвај и Уругвај формира систем **Ла Плата**. Парана тече кроз Бразил, Парагвај и Аргентину и има велики значај за производњу електричне енергије, пољопривреду и транспорт. Позната хидроелектрана Итаипу, једна од највећих у свету, смештена је управо на овој реци. Реке овог система стварају плодне низије, равнице и долине где су развијени многи градови и пољопривредни региони.

Опиши у неколико реченица како би изгледао живот на лето у Јужној Америци када би реке Амазон или Парана имале смањен водостај или пресушиле.

ЗАПАМТИ

Реке у Јужној Америци су веома водоносне, а највећа међу њима је Амазон – најводоноснија река на свету. Већи део река улива се у Атлантски Океан и има велики значај за насељавање, пољопривреду и свакодневни живот становништва.

Питања за проверу знања:

1. Колика је дужина реке Амазон?
2. Како река Ориноко утиче на природу и живот у северним деловима континента?
3. У којим државама протиче река Парана и зашто је важна за економију?
4. Каква је веза између река и поплавлених подручја у Амазонској Низији?
5. На који начин реке олакшавају живот локалног становништва у унутрашњости континента?

ЈЕЗЕРА У ЈУЖНОЈ АМЕРИЦИ

Кључни
географски
појмови:

Погледајте карту са језерима Јужне Америке. Забележите где се налазе највећа језера и размислите зашто су ређа у поређењу са Северном Америком.

Јужна Америка нема толико много великих језера као Северна Америка, али постоје она на овом континенту која су изузетно значајна и јединствена. Нека од њих смештена су високо у Андима, где је вода хладна, прозирна и чиста, док се друга формирају у низиским и топлим подручјима Амазона или Парагваја. Најпознатије међу њима је Титикака, које се налази на великој надморској висини и има посебну важност за локално становништво које га сматра светим. Језера у Јужној Америци често су дом древних култура, природних резервата и важни извори воде који су обликовали живот људи и животиња кроз векове.

Језера
Титикака
Маракаибо
Славо језеро
Висораван
Анди

У Андима постоје мала језера која се налазе на надморским висинама изнад 5 000 метара, толико високим да су током дела године залеђена и прекривена снегом. Нека од њих имају воду необичних боја – зелену, тиркизну или црвенкасту. Због екстремних услова, овде живи само неколико врста организама које су се прилагодили хладноћи и разређеном ваздуху.

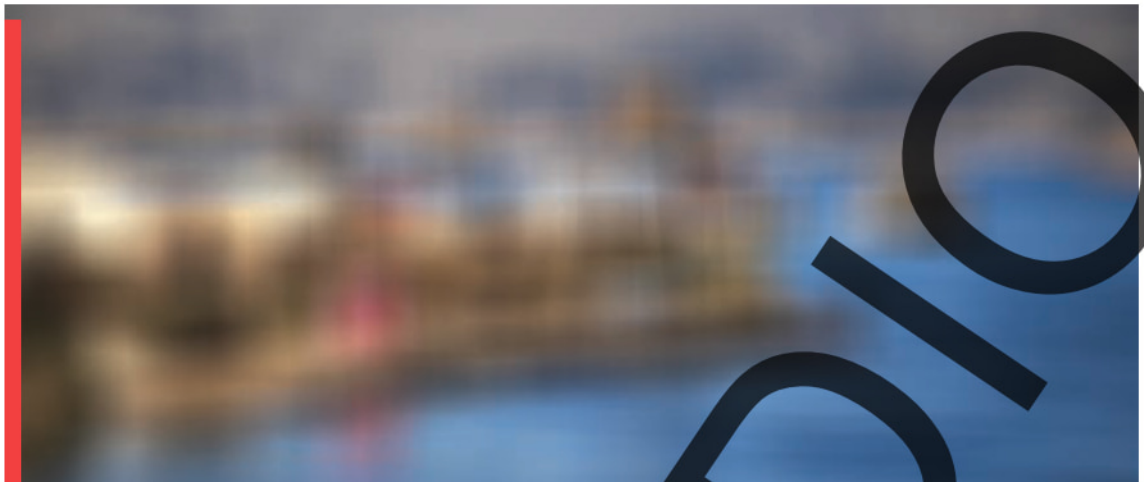
Најпознатије и највеће језеро у Јужној Америци је **Титикака**, смештено на висоравни Алтиплано, на граници између Перуа и Боливије. Са надморском висином од око **3 812 метара**, сматра се једним од **највиших пловних језера на свету**. То значи да су његове воде довољно дубоке и мирне да по њима могу пловити чамци, рибарске и туристичке броднице. Због велике надморске висине, ваздух око језера је ређи и изузетно чист. Када се Сунце издигне изнад Анда, његови зраци рефлектирају се од површине воде, стварајући упечатљиву плаву боју која често изгледа као огромно огледало међу планинским врховима. Ова игра светлости и воде остављала је снажан утисак на народе који су овде живели хиљадама година.

Језеро Титикака

Пловећа
острва
народа
Урос

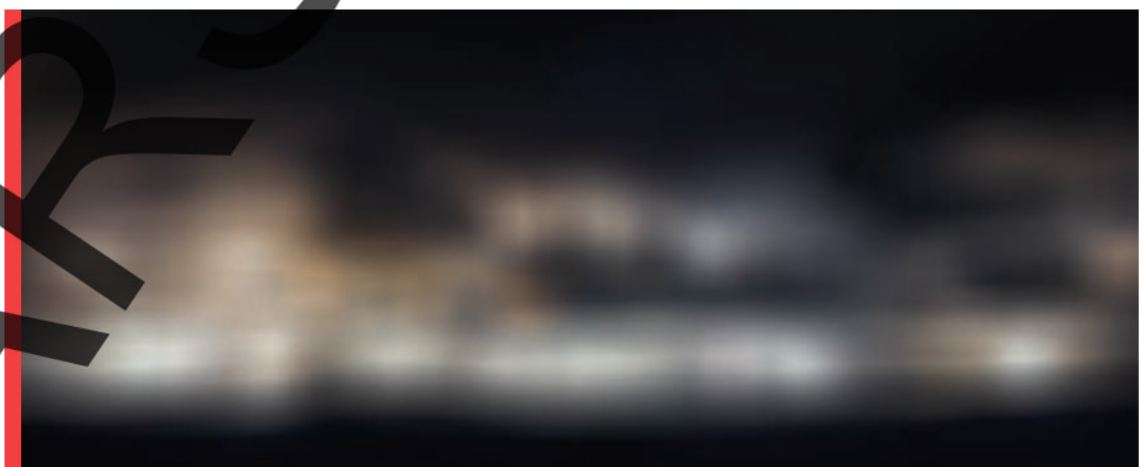
Титикака је и много **дубоко језеро**, на неким местима његова дубина прелази **280 метара**, а његова површина је **преко 8 000 км²**, што га чини једним од највећих језера у Јужној Америци. На његовој води се населило мноштво острва, како природних, тако и оних које је створио човек. Најнеобичнија су пловећа острва народа **Урос**. Ова острва изграђена су од слојева трске зване тотора, коју становници сакупљају из плитких делова језера. Током векова, Уроси обнављају своја острва, граде куће од трске и плове чамцима направљеним од истог материјала. Ова острва заиста представљају невероватан пример како се човек може прилагодити и живети у складу с природом.

Језеро Титикака има огроман историјски и културни значај. Сматра се да је управо у његовој околини **настала цивилизација Инка**, једна од најутицајнијих и најмоћнијих цивилизација у Јужној Америци. Према њиховим легендама, прве Инке изашле су из вода Титикаке, због чега је језеро свето место у њиховој традицији. И данас околни градови, острва и храмови сведоче о древној историји и важности коју је језеро имало у развоју ове цивилизације.

У северном делу Венецуеле налази се језеро **Маракаибо**, једно од најзанимљивијих језера у Јужној Америци. Иако по изгледу подсећа на море, најчешће се назива заливом, јер је кроз уски пролаз повезано са Карипским Морем. Вода у њему је мешавина слатке и слане воде, што ствара посебне услове за екосистем.

Маракаибо је познато и по једној необичној појави – у његовој околини јављају се **најчешће муње на свету**, познате као „кататумбо муње“. Оне се јављају готово сваке ноћи, без престанка, стварајући природни светлосни спектакл видљив и са велике удаљености. Због тога је ово језеро једно од најпрепознатљивијих природних места у Венецуели.

Кататумбо
муње на
језеру
Маракаибо

Највећа језера у Јужној Америци

Језеро	Површина (км ²)	Локација	Опис
Маракаибо	13 000 км ²	Венецуела	Велико језеро/залив; светски познато по Кататумбо муњама
Титикака	8 372 км ²	Перу / Боливија	Највише пловно језеро на свету
Поопо	3 000 – 4 000 км ²	Боливија	Историски велико слано језеро, данас готово пресушено
Буенос Ајрес / Генерал Карера	1 850 км ²	Аргентина / Чиле	Ледничко језеро са тиркизном водом и мраморним пећинама
Лаго Аргентино	1 466 км ²	Аргентина	Највеће слатководно језеро Аргентине; повезан с глечером Перито Морено

Иако су Титикака и Маракаибо најпознатија, на континенту постоје и друга важна језера. У Патагонији, у јужној Аргентини, налазе се бројна глечерска језера која су важна за птице селице и пољопривреду. У Андима постоје мала, ледена језера настала топљењем снега и леда, која представљају важне изворе воде за локалне заједнице. У јужним деловима Чилеа и Аргентине развијени су системи вулканских језера плавичасте или зелене боје, настали услед вулканске активности и подземних извора.

Језера у Јужној Америци, иако нису веома бројна, имају велики значај за природу и живот становништва. Нека од њих представљају духовне центре, друга имају важну економску улогу, а трећа су природна чуда која привлаче научнике и туристе из целог света.

Замисли да истражујеш Јужну Америку. Напиши једну реченицу о томе које језеро би желио/жељела да посетиш и зашто!

ЗАПАМТИ

Јужна Америка има мањи број језера, а најпознатије је језеро Титикака, највише пловно језеро на свету. Већина језера повезана је са планинским областима и тектонским процесима, због чега нису равномерно распоређена по континенту.

Питања за проверу знања:

1. Где се налази језеро Титикака и по чему је познато?
2. Зашто се језеро Маракаибо понекад сматра заливом?
3. Каква је веза између језера Титикака и цивилизације Инка?
4. Шта чини појаву „Кататумбо муња“ посебном?
5. Каква је веза између језера у Андима и како настају?

Кључни
географски
појмови:

Бакар
Сребро
Злато
Литиј
Железо
Нафта
Природни гас
Амазон
Шуме
Ресурси

ПРИРОДНА БОГАТСТВА ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ И ЊИХОВА ГЕОГРАФСКА РАСПОРЕЂЕНОСТ

Погледајте карту природних богатстава Јужне Америке. Забележите где се налазе рудни, енергетски и шумски ресурси и размислите да ли су равномерно распоређени по континенту.

Јужна Америка је континент богат природним ресурсима, који снажно утичу на њен економски развој, индустрију и међународну трговину. Од огромних минералних богатстава скривених у планинама Анда, до бескрајних шума Амазоније и плодних пољопривредних површина у Аргентини и Бразилу, природа има огроман утицај на живот људи на овом континенту. Минерална богатства, као што су бакар, злато, сребро и железо, највише су концентрисана у планинским подручјима, док реке и влажне тропске шуме стварају изузетно плодне регије у низинама. Јужна Америка је такође значајна и у енергетском погледу, захваљујући великим хидроелектранама и богатим налазиштима нафте и природног гаса.

Нафта и природни гас представљају најважније природне ресурсе Јужне Америке. Они чине основу енергетског система, индустрије и извоза у многим државама. Захваљујући разноврсним геолошким процесима, укључујући вулканску и тектонску активност, овај континент поседује велике енергетске резерве.

Венецуела поседује једне од највећих резерви нафте на свету, које се процењују на више од **300 милијарди барела**. Највећа налазишта налазе се у подручју појаса **Оринока**, где се експлоатише тешка и густа нафта, која захтева посебну технологију прераде. Нафта представља основу привреде Венецуеле. Велики део прихода, индустрије и извоза заснива се управо на овом ресурсу. Због тога ова држава има дугу традицију као један од најважнијих произвођача у светској нафтној индустрији.

У Јужној Америци се налази тзв. „литијумски троугао“, регија између Чилеа, Боливије и Аргентине, где се налази више од 50% светских резерви литијума – метала кључног за производњу батерија за електрична возила и мобилне телефоне.

Нафтна платформа,
Рио де Жанеиро

Бразил је лидер у Јужној Америци у савременој нафтној технологији. Његова највећа налазишта налазе се дубоко испод Атлантског Океана, у слојевима испод дебелих наслага соли. Ова такозвана налазишта „пресолних“ **резерви** су донела велике промене и омогућила развој напредне технологије за експлоатацију, која омогућава добијање великих количина квалитетне нафте. Нафтна индустрија има кључну улогу у развоју градова као што су **Рио де Жанеиро и Сантос**, где се налазе велике нафтне платформе и пристаништа.

Аргентина је посебно позната по богатим ресурсима **природног гаса**, који су важни за енергетику и индустрију. Једно од највећих налазишта је **формација Вака Муерта (Vaca Muerta)**, једно од најважнијих налазишта шкриљаца у свету. Ова регија може претворити Аргентину у енергетску силу јер садржи огромне резерве које се процењују на милијарде кубних метара природног гаса и стотине милиона барела нафте.

Бакар је метал који одавно има огроман значај у развоју човечанства, а данас је незамењив у електроници, саобраћају и савременој технологији. Јужна Америка представља светски центар производње бакра, јер се у тлу овог континента налазе неке од најбогатијих резерви бакра на планети. Узрок томе лежи у дуготрајним геолошким процесима који су се одвијали у **Андима**, где су вулканизам и притисци у унутрашњости Земље створили богата минерална лежишта.

Експлоатација бакра, Чиле

На немој карти Јужне Америке означи регионе где се налазе најважнија природна богатства – бакар, литиј, злато, нафта и густе тропске шуме!

Чиле је највећи произвођач бакра у свету и обезбеђује око **једне трећине светске понуде**. Он се налази на западној обали континента, посебно у планинским подручјима Анда. Тамо се налазе нека од највећих рудника на свету. Најпознатији је **Ескуондида (Escondida)**, огроман површински рудник који изгледа као гигантски каменолом. У њему ради велики број радника, а производња је толико велика да представља значајан приход за државу.

Перу је други најважнији произвођач бакра у региону. Рударство се одвија на великим надморским висинама, често изнад 3.000 метара. Услови су тешки због разређеног ваздуха, хладне климе и сложеног рељефа, али су налазишта међу најбогатијим на свету. Перу има дугу рударску традицију још из времена Инка, када се бакар користио за израду алата и украсних предмета. Данас су рудници као **Антамина и Торомохо** међу најпродуктивнијима у Јужној Америци. Производња бакра је један од кључних економских стубова ове земље и значајно утиче на извоз и приходе.

Литијум је метал који постаје све важнији у модерној економији, посебно због његове улоге у производњи батерија за мобилне телефоне, лаптоп рачунаре, електрична возила и складиштење енергије. Јужна Америка је центар светске производње и резерви литијума, а разлог за то су посебни природни услови у високим Андским висоравнима.

На граници између **Чилеа, Боливије и Аргентине** простиру се сухе, високе висоравни познате као **салари**, слане пустиње које су некада биле огромна језера. Временом је вода испарила, остављајући иза себе слојеве соли богате минералима, међу којима се налазе и велике количине литијума. Површина ових салара изгледа попут џиновских белих поља с правилним геометријским пукотинама. Међутим, право богатство налази се **испод слане коре**, где постоје огромни подземни резервоари минерализоване слане воде из које се добија литијум.

У северном Чилеу налази се **Салар де Атакама**, једно од најбогатијих налазишта литијума на Земљи. Литијум се добија тако што се слана вода испумпава у плитке базене, где сунчева топлота испарава воду и иза себе оставља метал.

Салар де Ујуни у Боливији највећи је слани базен на свету, с површином од око **10 500 км²**. Изгледа попут бескрајног белог мора и видљив је чак и из свемира. Ово подручје садржи највеће резерве литијума на планети, али су оне мање искориштене због техничких изазова. Минерализована вода је разређенија, а климатски услови разликују се од оних у Чилеу. Ипак, Ујуни има огроман потенцијал да у будућности постане важан енергетски центар.

Салар де
Ујуни,
Боливија

Аргентина има велике резерве литијума у северним провинцијама Јујуу, Салта и Катамарка. Тамо се налазе слани басени као **Салар дел Омбре Муерто** и **Салар де Антофала**, међу најпознатијим налазиштима на свету. Аргентина убрзано развија нове руднике и очекује се да у наредним годинама постане један од водећих произвођача литијума.

Злато и сребро имају посебно важну улогу у историји и развоју Јужне Америке. Ови метали су експлоатисани у региону још пре доласка Европљана, међу старим цивилизацијама попут Инка, који су их сматрали даром богова. Према веровању Инка, злато је било „сунчева суза“, а сребро „месечева суза“. Са доласком Европљана, почиње интензивно рударство и обогаћивање рудним богатствима, уз развој напреднијих техника експлоатације за то време.

Перу је светски позната рударска држава, која има богате резерве злата и сребра. Данас је Перу један од највећих произвођача сребра у свету. У регионима као Паско и Пуно налазе се рудници са дубоким подземним коповима. Поред тога, важна налазишта злата налазе се и у Колумбији и Боливији, а нека од њих, као Кахамарака, Антамина и Мадре де Диос, убрајају се међу најпознатије у Јужној Америци. Неки рударски центри, као Јанкајоча, чине један од највећих рудника злата на западној хемисфери.

Бразил и Колумбија познати су по својим „златним рекама“, рекама у чијим се наносима и данас могу пронаћи зрна злата. Људи у малим рударским насељима, познати као гаримпеириси (у Бразилу) или минероси (у Колумбији), и даље на традиционалан начин издвајају злато испирањем песка и шљунка у рекама. То је напоран и опасан посао, али има дугу историјску вредност за локалне заједнице.

У Бразилу је регија Минас Жераис („земља рудника“) још од XVIII века центар производње злата. Колумбија је, осим по злату, позната и по висококвалитетним смарагдима који се налазе у истим минералним појасевима.

Железо и боксит су међу најважнијим минералним ресурсима Јужне Америке, јер представљају основу за развој индустрије и инфраструктуре. Железо је кључни метал за производњу челика, који је неопходан за изградњу мостова, зграда, аутомобила, железница, авиона, ни најобичнији предмети као што су лименке, каблови или делови за електронске уређаје.

Бразил је један од највећих извозника железне руде у свету. Огроман део производње долази из савезне државе Минас Жераис. Најпознатији рударски комплекс је **Карацас**, једно од највећих и најбогатијих налазишта железне руде на планети. Железна руда из Бразила одликује се високим квалитетом и веома малим садржајем примеса, што је чини изузетно погодном за производњу челика. Највећи део ове руде извози се у индустријске гиганте, као што су Кина, Јапан и европске државе.

Боксит је руда из које се добија **алуминијум** – један од најважнијих метала у савременој индустрији. Јужна Америка је богата рудама боксита, посебно у Бразилу. Иако континент има значајна налазишта железа, Бразил има огромне резерве боксита. У државама Пара налазе се рудници из којих се производе милиони тона годишње. **Бразил** се убраја међу три највећа произвођача боксита у свету, а велики дио руда се извози у индустријски развијене земље.

**Експлоатација
железа,
Бразил**

Гвајана је позната по својим црвеним земљиштима богатим бокситом. Овај минерал има кључни значај за њену привреду и већ деценијама представља главни извозни производ. У Гвајани постоје и постројења за прераду, тако да се дио боксита не извози као сировина, већ се прерађује у алуминиј, што представља важан корак у производњи алуминија.

Иако је једна од најмањих држава у Јужној Америци, **Суринам** има значајне резерве боксита и дугу традицију у рударству. Током XX века био је један од највећих светских произвођача. Данас, иако је производња смањена, рударска индустрија и даље има важну улогу у економији.

Амазонска прашума је највећа прашума на свету и једно од најважнијих природних богатстава које поседује Јужна Америка, али и цела планета. Простире се кроз девет држава, а највећим делом налази се у Бразилу. Овде се налази око **5,5 милиона км²** густе шуме, што је површина упоређива са целом Европом. Према научницима, Амазонија представља дом за око **10% свих живих врста на Земљи**, што је чини једним од најбогатијих биолошких подручја на свету.

Амазонска шума позната је као „**плућа планете**“ јер производи огромне количине кисика, а истовремено апсорбира велике количине угљен-диоксида. На тај начин утиче на климу целог света и успорава убрзано глобално загревање. Влажност и топлота у Амазонији стварају услове за непрекидан раст биљака и дрвећа, међу којима се налазе хиљаде лековитих врста које још увек нису у потпуности истражене. Многи савремени лекови засновани су на биљкама које потичу управо из Амазонске прашуме.

У овој огромној шуми расту стабла висока и до 60 метара, стварајући густе покривач који прекрива џунглу попут зелене капе. Испод њега налазе се слојеви вегетације, лијана и нижег дрвећа који чине сложен екосистем. Амазонија је станиште бројних животиња: јагуара, мравоједа, тапира, харпија, папагаја, као и хиљада врста инсеката и ретких водених животиња, попут амазонског делфина.

Осим природног значаја, Амазонска прашума има и велики **економски значај**. Њене шуме обезбеђују дрво, храну и лековите биљке, али такођер привлаче туристе из целог света. С друге стране, претерано крчење шума, ширење пољопривреде и изградња путева прете њеном опстанку. Због тога многе државе и међународне организације раде на њеној заштити како би се очувала за будуће генерације.

ЗАПАМТИ

Јужна Америка располаже значајним природним богатствима, као што су руде, нафта, природни гас, шуме и воде. Ови ресурси нису равномерно распоређени, већ су повезани са рељефом и геолошком грађом, и имају велики утицај на економски развој континента.

Питања за проверу знања:

1. Које државе у Јужној Америци су највећи произвођачи бакра?
2. Шта представља „Литијумски троугао“ и где се налази?
3. Зашто су Анди богати минералима?
4. Које државе су међу највећим произвођачима нафте на континенту?
5. Зашто се Амазонска прашума сматра глобалним природним богатством?

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ СЕВЕРНЕ И ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

СТАНОВНИШТВО АМЕРИКЕ: РАСПОРЕЂЕНОСТ, ГУСТИНА И ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ

Погледајте карту распореда становништва у Америци. Забележите где живи највише људи, а где најмање и размислите од чега зависи густина насељености.

Да ли знаш да у Америци можеш пронаћи места где на једном квадратном километру живи више од 20.000 људи, али и огромне просторе где можеш путовати сатима, а да не сретнеш ниједну особу? На истом континенту постоје мегаградови са милионским становништвом и дивљи предели, пустиње и планине где природа има потпуну власт. Ова велика супротност представља Америке као један од најинтересантнијих континената за проучавање насељености. У овој лекцији ћемо открити колико људи живи у Америци, где су најгушће насељени делови, а где су празни простори и како се број становника мења током времена.

БРОЈ И РАСПОРЕД СТАНОВНИШТВА У АМЕРИЦИ

Америка је један од најнасељенијих континената на свету. Данас на америчком континенту живи више од **1 милијарде становника**, што представља око 13% светског становништва. Северна и Јужна Америка заједно чине разнолику географску целину, где је становништво неравномерно распоређено. Постоје јасно изражени густо насељени региони и велики простори са малим бројем становника. Ова неравномерна распоређеност резултат је природних услова, историског развоја и економских могућности.

СТАНОВНИШТВО СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

Северна Америка има око **600 милиона становника** и један је од најурбанизованијих континената на свету – око 80% становништва живи у градовима. Највише становника имају **Сједињене Америчке Државе**, са око **340 милиона људи**, затим **Мексико** са око **130 милиона становника**, док **Канада**, иако по површини друга највећа држава на свету, има релативно мали број становника – око **40 милиона**.

Кључни географски појмови:

Број сџановништва

Распоред сџановништва

Густина насељености

Природни прираштај

Урбани региони

Слабо насељена подручја

Десет најнасељенијих држава у Северној Америци

Р. бр.	Држава	Број становника
1	Сједињене Америчке Државе	347,276,000
2	Мексико	131,947,000
3	Канада	40,126,700
4	Гватемала	18,687,900
5	Хаити	11,906,100
6	Доминиканска Република	11,520,500
7	Хондурас	11,005,800
8	Куба	10,937,200
9	Никарагва	7,007,500
10	Ел Салвадор	6,365,500

Бројно кретање становништва у Северној Америци

Извор: <https://worldpopulationreview.com/continents/north-america>

Просечна густина насељености у Северној Америци износи око 25 становника по км². Најгушће насељени делови налазе се дуж **источне обале САД-а**, региона око **Великих Америчких Језера** и **Мексичке Висоравни**. Супротно томе, огромне области као што су **Аљаска**, **северна Канада** и унутрашњи пустињски и планински региони веома су слабо насељене. Разлози су сурова клима, ниске температуре, неповољан рељеф и тешки услови за живот.

Природни прираштај представља разлику између **броја рођених и броја умрлих у једној години**. Када је број рођених већи од броја умрлих, прираштај је **позитиван**, што значи да број становника расте. Ако су рођени и умрли приближно једнаки, прираштај је **низак**, а када је више умрлих него рођених, јавља се **негативни природни прираштај** и број становника опада. У Америци природни прираштај знатно се разликује између Северне и Јужне Америке. Ове разлике повезане су са економским развојем, образовањем, здравственом заштитом и начином живота.

У већем делу **Северне Америке**, посебно у **Сједињеним Америчким Државама и Канади**, природни прираштај је низак и износи око 3‰. То значи да се на сваких **1.000 становника** број становника повећава за само **3 особе годишње**. Разлози за то су вишеструки. Породице најчешће имају мањи број деце, јер велики део становништва живи у градовима. Висок ниво образовања, запосленост жена и доступност здравствене заштите такођер утичу на одлуку о мањим породицама. Иако је природни прираштај низак, број становника Северне Америке не смањује се значајно. То је последица **дугог животног века становништва и миграција**, јер континент привлачи досељенике из различитих делова света. На тај начин миграције делимично надокнађују низак природни прираштај.

У већем делу **Северне Америке**, посебно у **Сједињеним Америчким Државама и Канади**, природни прираштај је низак и износи око 3‰. То значи да се на сваких **1.000 становника** број становника повећава за само **3 особе годишње**. Разлози за то су вишеструки. Породице најчешће имају мањи број деце, јер велики део становништва живи у градовима. Висок ниво образовања, запосленост жена и доступност здравствене заштите такођер утичу на одлуку о мањим породицама. Иако је природни прираштај низак, број становника Северне Америке не смањује се значајно. То је последица **дугог животног века становништва и миграција**, јер континент привлачи досељенике из различитих делова света. На тај начин миграције делимично надокнађују низак природни прираштај.

СТАНОВНИШТВО ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

Јужна Америка има око **430–450 милиона становника** и показује другачији просторни распоред становништва. Иако континент располаже великим природним богатствима, становништво је изразито концентрисано у одређеним регијама. Најмногољуднија држава је **Бразил**, са више од **210 милиона становника**, што га сврстава међу најнасељеније државе света. Слиједе **Колумбија, Аргентина и Перу**.

Просечна густина насељености у Јужној Америци износи 24,5 становника по км². Најгушће насељена подручја су **југоисточни дио Бразила** и **подручје око реке Ла Плате** (Аргентина и Уругвај). С друге стране, **Амазонска прашума**, **високи делови Анда**, као и нека пустињска подручја, готово су ненасељени. У Амазонији је густина насељености на појединим местима **мања од једног становника по км²**, што значи да се ради о једном од најређе насељених простора на планети. Разлози за то су густа вегетација, висока влажност, неприступачност и недовољна развијеност инфраструктуре.

У већини држава Јужне Америке **природни прираштај је виши** него у Северној Америци. Данас природни прираштај у Јужној Америци износи приближно **9 ‰**, што значи да се на сваких 1 000 становника број становника годишње повећа за око **9 становника**. Породице често имају **више деце**, а становништво је млађе. Иако се последњих деценија биљежи смањење стопе наталитета, број рођених је и даље већи од броја умрлих.

Природни прираштај становништва Северне Америке

Више од 80 % становништва Северне Америке живи у градовима, док је у неким деловима Амазоније у Јужној Америци густина становништва мања од једног становника по квадратном километру, што значи да тамо живи мање људи него у неким планинским селима у Северној Македонији.

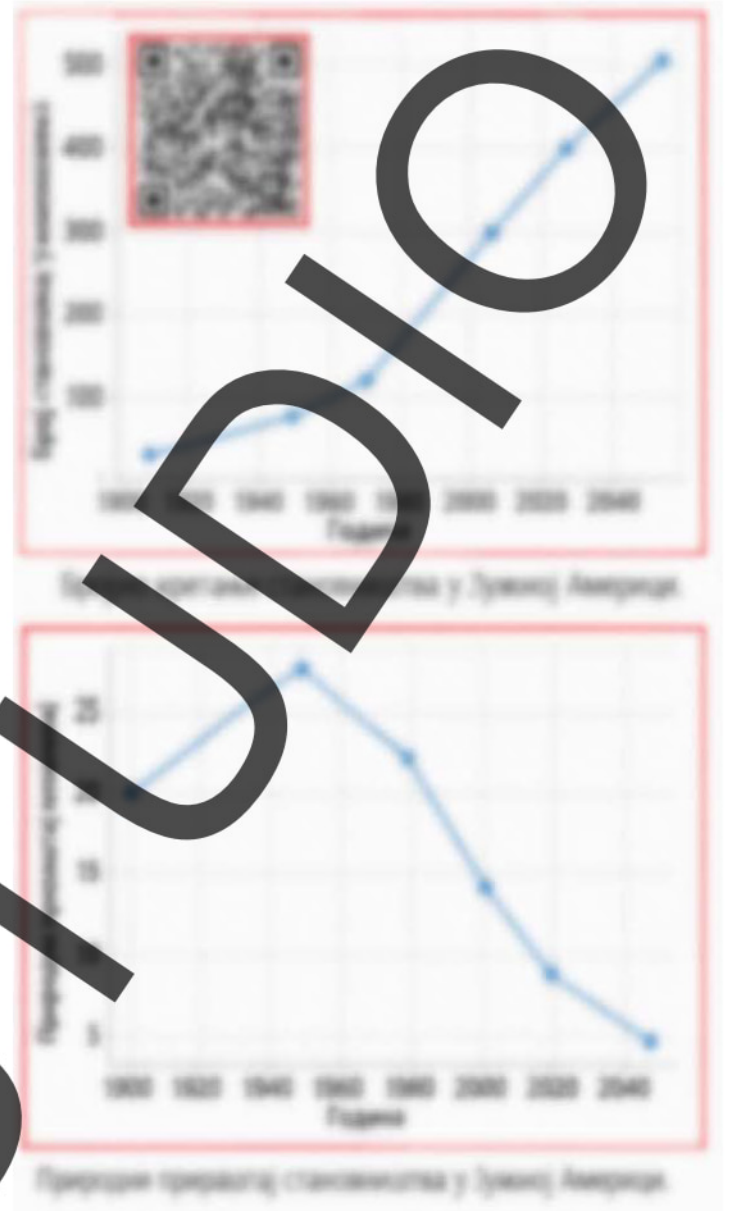
Десет најнасељенијих држава у Јужној Америци

Р. бр.	Држава	Број становника
1	Бразил	212 812 000
2	Колумбија	53 425 600
3	Аргентина	45 851 400
4	Перу	34,576,700
5	Венецуела	28 516 900
6	Чиле	19 859 900
7	Еквадор	18 289 900
8	Боливија	12 581 800
9	Парагвај	7 013 080
10	Уругвај	3 384 690

Извор: <https://worldpopulationreview.com/continents/south-america>

Овај високи природни прираштај доводи до **брзог раста становништва**, што представља и одређене изазове. Државе требају обезбиједити довољно школа и учионица, радних места, здравствених и друштвених услуга. Истовремено, раст становништва може бити и предност, јер млада популација представља радну снагу и потенцијал за економски развој.

Иако Северна и Јужна Америка имају сличну површину, разликују се по броју становника, степену урбанизације и начину расподеле становништва. Северна Америка има мањи број становника, али виши животни стандард и велику концентрацију становништва у урбаним подручјима, док Јужна Америка има већи број становника у појединим деловима и изражене разлике између густо насељених и ретко насељених региона. Распоређеност становништва на континенту Америке показује како људи најчешће насељавају подручја где постоје повољни услови као што су **повољна клима, равничарски рељеф, вода и економске могућности**.

На немој карти Америке означи регионе са најгушћом и најређом насељеношћу, а затим у једној реченици објасни зашто постоји та разлика!

ЗАПАМТИ

Насељеност у Америци је **неравномерно** распоређена, са највећом густином у приобалним и урбаним областима. Природни прираштај се разликује међу регионима и зависи од економских услова, климе и степена развоја.

Питања за проверу знања:

1. Колико приближно људи живи у Америци?
2. Који региони у Америци су најгушће насељени и зашто?
3. Који природни фактори утичу на насељеност?
4. Шта представља природни прираштај?
5. Зашто се природни прираштај разликује у Северној и Јужној Америци?

Кључни
географски
појмови:

Народи
Домородачко
становништво
Досељеници
Језици
Енглески
Шпански
Португалски
Француски
Религије
Хришћанство
Католицизам
Протестантизам

НАРОДИ, ЈЕЗИЦИ И РЕЛИГИЈЕ У АМЕРИЦИ

Размисли који народи живе у Америци и којим језицима говоре. Кажите који језици мислите да су најзаступљенији и зашто Америка има велику културну разноликост.

Да ли знаш да се у Америци говори више од 1000 различитих језика, а на континенту живе људи који потичу из свих делова света? У неким градовима, као што је Њујорк или Сао Пауло, можеш чути десетине језика док ходаш само једном улицом. Америка се често назива „континентом народа“, јер је њено становништво настало мешањем домородачких народа, Европљана, Африканаца и досељеника из Азије.

Први становници америчког континента били су домородачки народи, који су стигли пре више хиљада година, вероватно из Азије, преко Беринговог Мореуза. Током времена населили су читав континент и развили различите културе прилагођене природним условима у којима су живели. У Северној Америци домородачко становништво живело је у мањим племенским заједницама, док су у Централној и Јужној Америци развијене велике и напредне цивилизације.

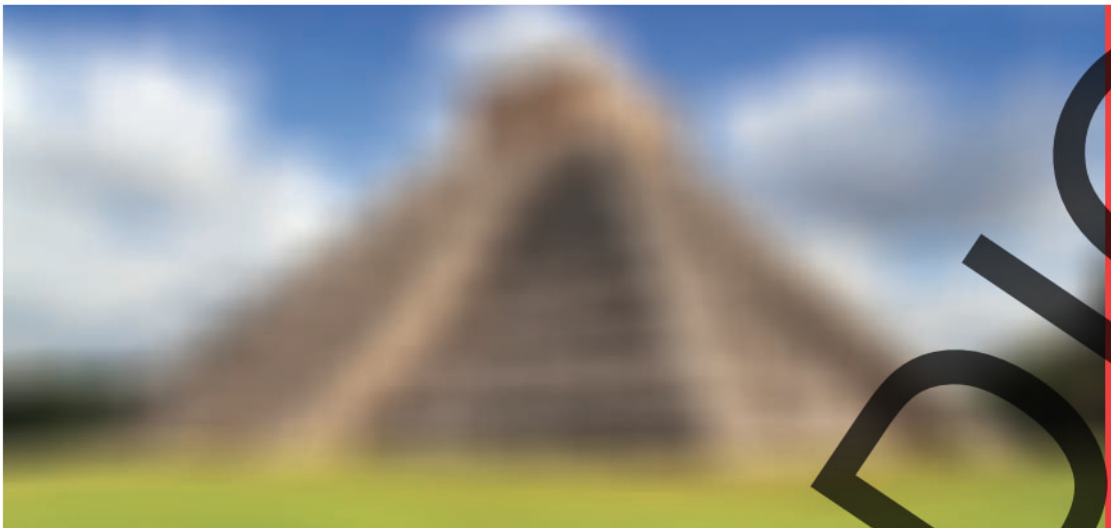
Посебно значајно место у историји Америке имају **древне цивилизације Маја, Астека и Инка**, које су се развиле **пре великих географских открића и доласка Европљана**. Ове цивилизације су истварали напредна друштва са високо развијеном културом, науком и организацијом.

Маје су живеле на подручју **Средње Америке**, на територијама данашњег Мексика, Гватемале, Белиза и делова Хондураса. Изградили су велике камене градове као што су Тикал и Чичен Ица, развили пољопривреду, сложен календар, писмо и дубоко познавање астрономије. Маје су пажљиво проучавале кретање Сунца, Месеца и звезда, што им је омогућило да прецизно предвиђају временске циклусе.

Државе Инка, Маја и Астека

Уксмал,
археолошки
локалитет
Маја

*Ел Кастиљо или
Кукулканова
пирамида,
цивилизација
Маја*

У Америци живи једно од најразноврснијих друштава на свету, а више од половине становништва Јужне Америке говори језике који потичу из Европе, иако се континент налази хиљадама километара далеко од Европе.

Астеци су се развили у данашњем Мексику, на пространим **Мексичке Висоравни**. Њихов главни град, **Теночтитлан**, био је изграђен на острву у језеру и представљао је један од највећих и најуређенијих градова на свету у то време. Астеци су имали снажно друштво, развијену трговину, пољопривреду и религијски систем. Њихово царство нестало је доласком Шпанаца у XVI вијеку, али њихов утицај и даље је присутан у култури и језику Мексика.

Инке су изградиле највећу државу у Јужној Америци, која се простирала дуж Анда, од данашњег Еквадора, преко Перуа и Боливије, до Чилеа и Аргентине. Инке су се истицале својом способношћу да живе и граде градове у високопланинским пределима. Изградиле су путну мрежу дугу хиљадама километара, развиле терасасту пољопривреду и биле мајстори у обради камена. Најпознатије наслеђе Инка је град Мачу Пикчу, који и данас сведочи о њиховој напредној архитектури и организацији.

Ове цивилизације биле су **географски повезане преко Средње Америке**, која је представљала **природни и културни мост између Северне и Јужне Америке**. Преко овог подручја одвијало се кретање људи, идеја, биљака и културних утицаја. Због тога Средња Америка има посебан значај у повезивању ових делова континента.

*Чичен Ица,
археолошки
локалитет
Маја*

Уз помоћ „неме карте“ Америке, означи подручја где доминирају енглески, шпански и португалски језик, а затим напиши кратак текст у којем објашњаваш како је историја насељавања утицала на народе и језике на континенту!

Значење као простора који повезује два континента није само географско, него и историско и културно. Иако су неке државе биле уништене доласком Европљана, **наслеђе Маја, Астека и Инка** и данас је видљиво у језику, обичајима, традицији, архитектури и начину живота многих народа у Америци.

Са почетком европске колонизације у XV и XVI веку, у Америку се масовно досељавају Европљани, највише из Шпаније, Португала, Енглеске и Француске. Истовремено су милиони Африканаца присилно доведени као робови, посебно на Карибе, у Бразил и јужне делове Северне Америке. Временом је дошло до мешања домородачког, европског и афричког становништва, при чему су настале нове етничке групе, попут **местика** (мешовито порекло европског и домородачког, индијанског становништва) и **мулата** (мешовито порекло Европљана и Африканаца), које су данас бројне у Јужној Америци. У новијем периоду Америка је постала одредиште досељеника из целог света, укључујући људе из Азије и с Блиског истока. Због тога данашње становништво Америке представља спој домородачких народа, потомака Европљана и Африканаца, као и нових мигрантских заједница.

Језичка карта Америке директно је повезана с њеном историјом насељавања. Иако је континент првобитно био настањен великим бројем домородачких народа, данас су најраспрострањенији европски језици који су донесени током освајања.

У Северној Америци доминантан је енглески језик, који је главни језик у Сједињеним Америчким Државама и један од службених језика Канаде. Француски језик има важно место у Канади, посебно у покрајини Квебек, где га велики део становништва користи као матерњи језик.

У Јужној Америци најраспрострањенији је шпански језик, којим се говори у највећем броју држава. Изузетак представља Бразил, где је службени језик португалски, због португалске колонизације. Француски језик присутан је и на неким карипским државама и територијама.

Поред ових језика, у многим регијама и данас се говоре домородачки језици. У Андима се, на пример, на многим подручјима говори **кечуа**, док је у Парагвају широко распрострањен језик **гварани**. Ови језици

Европске колоније у Америци у XVI–XVIII веку

представљају важан део културног наслеђа, а у појединим државама имају и статус службених језика.

Религиска структура Америке			
Религија	Заступленост у Америци	Најзаступљенији региони и државе	Опис
Хришћанство – католицизам	Најзаступљенија религија ~48%	Јужна Америка (Бразил, Аргентина, Перу), Мексико, Средња Америка	Католицизам је донесен од Шпанаца и Португалаца и доминира у Латинској Америци
Хришћанство – протестантизам	Много заступљен ~32%	САД, Канада, делови Кариба	Протестантизам је најраспрострањенији у англоамеричким земљама
Православно хришћанство	Слабо заступљено ~2%	Делови САД и Канаде	Присутно углавном код досељеника из Источне Европе
Ислам	Мали проценат ~1%	САД, Канада, делови Јужне Америке	Донесен кроз миграције из Африке, Азије и Блиског истока
Јудаизам	Мали, али значајан број	САД, Канада, Аргентина	Европске заједнице имају снажан културни и економски утицај
Традиционална и домородачка веровања	Ограничена, али културно важна ~3%	Амазонија, Анди, Средња Америка	Веровања повезана с природом, присутна код домородачког становништва
Нерелигиозни / атеисти	У порасту ~10%	САД, Канада, урбани центри	Све већи број људи се не изјашњава религиозно

Религијска структура у Америци, као и резултат историских процеса. Највећи део становништва припада **хришћанству**, које је донесено од Европљана. У Јужној Америци, као и у Мексику, доминира **католичка религија**, која има снажан утицај на свакодневни живот, празнике, уметност и архитектуру.

У Северној Америци, посебно у САД-у и Канади, значајно место има **протестантизам**, који се појавио с доласком енглеских и других европских колониста. Тамо постоји велика разноврсност протестантских цркава и заједница.

Поред хришћанства, у Америци су присутне и друге религије, као што су **јудаизам, ислам, будизам и традиционална домородачка веровања**. Ова религиска разноликост посебно долази до изражаја у великим градовима, где живе људи из различитих делова света.

Амерички континент карактерише и религиска и културна разноликост. Народи који живе на овом простору имају различито порекло, али заједно стварају динамично и богато друштво. Разумевање народног састава, језика и религије кључно је за боље сагледавање социогеографских карактеристика Америке и њене улоге у свету.

ЗАПАМТИ

Америка је културно и етнички разнолик континент, формиран од домородачког становништва и досељеника из Европе, Африке и Азије. Најраспрострањенији су европски језици, а од религија хришћанство, али постоје и бројни домородачки језици и веровања.

Питања за проверу знања:

1. Ко су били први становници на америчком континенту?
2. Како европска колонизација утиче на народни састав Америке?
3. Зашто у Јужној Америци доминирају шпански и португалски језик?
4. Које религије су најзаступљеније у Северној и Јужној Америци?
5. Зашто се Америка сматра културно најразноврснијим континентом?

Кључни
географски
појмови:

Регионална
подела

Северна
Америка

Средња Америка

Јужна Америка

Латијнска
Америка

Државе

Главни градови

Географске
целине

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА АМЕРИКЕ: СЕВЕРНА, СРЕДЊА И ЈУЖНА АМЕРИКА

Размисли како се може поделити Америка на веће регије. Објасни који делови припадају Северној, Средњој и Јужној Америци и по чему се разликују.

Да ли знаш да је Америка једино копно које се простире од ледених арктичких области на северу, па све до хладних предела близу Антарктика? На тој дугој раси природа, народи и културе драматично се мењају. Због огромне површине и великог броја различитих делова, Америка се не проучава као једна целина, већ се дели на три велике регионалне целине: Северна Америка, Средња Америка и Јужна Америка. Свака од ових целина има своје посебне географске, демографске и економске особине. Ова подела помаже да се лакше разумеју природне и друштвене карактеристике континента.

Северна Америка представља најсевернији део америчког копна и једна је од најразвијенијих и најразноврснијих регија на Земљи. Она се простире од Арктичког Океана на северу, где преовладавају ледени и поларни предели, до јужне границе према Мексику. Од истока Северна Америка је окружена Атлантским Океаном, а од запада Тихим Океаном, што јој даје значајан поморски положај и повезаност са Европом и Азијом.

Овај регион заузима површину од око 24 милиона квадратних километара, што га чини трећим по величини континенталним регионом на свету. Данас у Северној Америци живи око 600 милиона становника, али насељеност је неравномерна и зависи од природних услова. Повољнији природни услови, од тундре и тајге до савремених делова на Канади и Аљасци, преко умерених шума и равница, до пустиња и суптропских предела јужних делова у САД и Мексику снажно утичу на начин живота и густину насељености.

У саставу Северне Америке спадају три државе: Канада са главним градом Отава; Сједињене Америчке Државе (САД) са главним градом Вашингтон и Мексико са главним градом Мексико Сити.

Политичка карта региона
Северна Америка

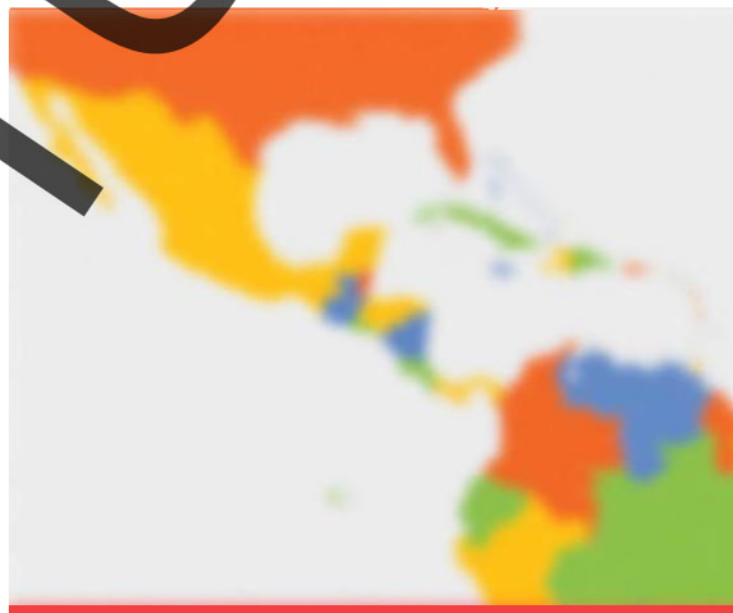
Панамски канал, који раздваја Северну од Јужне Америке, један је од најважнијих вештачких канала у свету и омогућава бродовима да путују између Атлантског и Тихог Океана без обиласка целог јужноамеричког континента.

Торонто, Канада

Ове државе имају значајну улогу у светској економији, политици и култури. САД је једна од водећих светских сила по развијености индустрије, технологије и финансијских центара. **Канада** се одликује високим нивоом животног стандарда, богатим природним ресурсима и пространим, али слабо насељеним просторима. **Мексико**, као најнасељенија земља у региону, представља важан мост између развијених земаља и земаља Латинске Америке. Северна Америка је **снажно глобализиран регион**. Велики део становништва живи у градовима. Градови попут **Њујорка, Лос Анђелеса и Чикага** у САД-у, **Торонта и Ванкувера** у Канади, као и **Мексико Ситија** у Мексику, имају **светски економски, културни и политички значај**. Ове средине су центри индустрије, трговине, образовања, културе и транспорта. Због своје повољне географске позиције, природних богатстава и развијене инфраструктуре, Северна Америка представља један од **најразвијенијих и најутицајнијих региона** у свету, са снажним утицајем на глобалне економске и политичке процесе.

Средња Америка представља **узак, али веома значајан копнени појас** који повезује **Северну и Јужну Америку**. Средња Америка се протеже од јужне границе Мексика на северу до Панамске Превлаке на југу, која представља природну границу између две регије. Северна и Јужна Америка су повезане тим појасом, а кроз њега пролази Панамски Канал. Иако заузима релативно малу површину у односу на остале делове Америке, њена **географска позиција је од огромног значаја**. Средња Америка има излаз на оба океана – **Атлантски (Карипско Море) на истоку и Тихи Океан на западу**, што јој омогућава развој поморске трговине и стратешки положај. Најважнији објект у овом региону је **Панамски Канал**, вештачки изграђен водени пут који омогућава директну комуникацију између Атлантског и Тихог Океана. Захваљујући томе, Средња Америка има кључну улогу у **светском поморском саобраћају и трговини**.

*Политичка карта региона Средња Америка
Манагва, Никарагва*

На немој карти Америке обоји три регионалне целине различитом бојом, напиши по једну карактеристику за сваку од њих и означи по једну државу из Северне, Средње и Јужне Америке!

На континенту Средња Америка припадају државе: **Гватемала**, главни град **Гватемала Сити**; **Белизе**, главни град **Белмопан**; **Хондурас**, главни град **Тегусигалпа**; **Ел Салвадор**, главни град **Сан Салвадор**; **Никарагва**, главни град **Манагва**; **Костарика**, главни град **Сан Хозе**, и **Панама**, главни град **Панама Сити**.

Поред ових држава, у ширем смислу, на Средњу Америку често се укључују и **острвске државе и територије на Карибима**, као што су Куба, Хаити, Доминиканска Република, Јамајка и друге. Ова острва имају снажне културне, историске и економске везе с копненим делом регије.

Средња Америка се одликује са **тропском климом**, са високим температурама током целе године и израженим кишним и сушним периодима. Рељеф је **планински и вулкански**, и многе државе региона се налазе на тектонски активном подручју. То значи да су овде присутни вулкани, земљотреси и плодна вулканска земљишта, која су погодна за пољопривреду.

Овај регион има и **изузетно богату културноисториску традицију**. Ту се развила **цивилизација Маја**, једна од најнапреднијих претколумбовских цивилизација у Америци. Маје су изградиле градове, пирамиде и храмове, развиле сложен календар, астрономију и писмо. Данас се њихово наслеђе може видети кроз бројне археолошке локалитете као што су Тикал, Чичен Итза и Копан, као и кроз језик, обичаје и традиције савременог становништва.

Захваљујући свом положају, природним условима и историјском развоју, Средња Америка представља **географску и културну везу између Северне и Јужне Америке**, али је и регион са сопственим идентитетом, разноликошћу и значајем у светским географским и историским процесима.

Јужна Америка представља **најјужнији део америчког копна** и почиње **јужно од Истмуса на Панами**, односно од подручја где се данас налази **Панамски Канал**, који је раздваја од Средње Америке. Континент се простире **све до Огњене Земље**, архипелага који се налази на **крајњем југу Јужне Америке**, у близини Антарктика. Са својом издуженом конфигурацијом, Јужна Америка обухвата различите климатске појасеве, од екваторијалних до хладних јужних предела.

Од источне стране Јужна Америка је окружена **Атлантским Океаном**, који има велики утицај на климу и поморску повезаност континента, док је **западна страна** окружена **Тихим Океаном**, највећим океаном на Земљи. Ова географска позиција, заједно са планинским рељефом, има снажан утицај на климу, водне системе и насељеност на континенту.

Јужна Америка заузима површину од око **18 милиона квадратних километара**, по чему је **четврти по величини континент на свету**. Данас на континенту живи више од **430 милиона становника**, али насељеност је **неравномерно распоређена**. Најгушће су насељени **источни и југоисточни обални делови**, нарочито у Бразилу и Аргентини, као и плодни речни низиски предели.

Политичка карта региона Јужна Америка

Буенос Ајрес, Аргентина

Континент се одликује **изузетно разноврсним рељефом**. По дужини се простире планински ланац **Анди, најдужи планински ланац на Земљи**. Овај планински систем има велики утицај на климу, као и на живот на јужном делу континента и представља природну баријеру између обалних и унутрашњих делова континента.

На западној страни континента налази се **Амазонска Низија, највећа тропска низија на свету**, као и огромна река Амазон, најводоноснија река на планети. Због густе вегетације, влажне климе и тешко приступачног терена, ова област има огроман еколошки значај.

Јужна Америка има и неколико великих и важних градова, као што су: **Бразил** са главним градом **Бразилија**, **Аргентина** са главним градом **Буенос Ајрес**, **Чиле** са главним градом **Сантјаго**, **Перу** са главним градом **Лима**, **Колумбија** са главним градом **Богота**, **Венецуела** са главним градом **Каракас**, **Еквадор** са главним градом **Кито**, **Боливија** са главним градом **Сукре** (уставни главни град) и **Ла Паз** (седиште владе), **Парагвај** са главним градом **Асунсијон**, **Уругвај** са главним градом **Монтевидео**, **Гвајана** са главним градом **Џорџтаун**, **Суринам** са главним градом **Парамарибо** и **Француска Гвајана** са главним градом **Кајен** (прекоморска територија Француске). Највећи и најзначајнији градови на континенту су као Сао Пауло, Рио де Жанеиро и Буенос Ајрес, који представљају економски, културни и саобраћајни центар са милионским становништвом.

Становништво Јужне Америке је **најгушће сконцентрисано уз обалне области, плодне низије и у великим градовима**, док **планинске области Анда, Амазонска прашума и пустињске области**, као што је Атакама, имају веома **ретку насељеност**. Ова неравномерна распоређеност становништва резултат је природних услова, климе и могућности за економски развој.

Због своје површине, природних богатстава и културне разноликости, Јужна Америка представља **један од најзначајнијих и најразноврснијих региона на Земљи**, са важном улогом у природним и друштвеним процесима на глобалном нивоу.

ЗАПАМТИ

Америка се најчешће дели на Северну, Средњу и Јужну Америку, према њеном географском положају и природним особинама. Ова подела омогућава лакше проучавање природних и друштвених карактеристика континента.

Питања за проверу знања:

1. На које три регионалне целине је подељена Америка?
2. Каква је важност Панамског Канала и зашто је важан?
3. Које државе припадају Северној Америци?
4. По чему се разликује Средња Америка од друге две регије?
5. Наведи две природне особине карактеристичне за Јужну Америку!

Кључни
географски
појмови:

Урбанизација
Град
Мегаполис
Становништво
Економија
Индустрија
Транспорт
Култура

УРБАНИЗАЦИЈА У АМЕРИЦИ: РАЗВОЈ ВЕЛИКИХ ГРАДОВА

Размисли зашто људи желе да живе у великим градовима. Кажите које велике градове у Америци познајете и по чему мислите да су важни.

Да ли знаш да у неким градовима у Америци живи више људи него у целим државама? На пример, у граду Сао Паулу живи више од 20 милиона становника, док је Мексико Сити један од најстаријих и највећих градова на свету. Велики градови у Америци су места где се срећу различити људи, различите културе, језици и начин живота. Они су срце економије, културе и науке и имају огроман утицај на развој целог континента.

Урбанизација је процес повећавања броја људи који живе у градовима и ширење градских насеља. Савремена урбанизација у Америци знатно се убрзала у XIX веку развојем индустрије, железнице и трговине, а нарочито велики напредак бележи у XX веку. Данас више од 80% становништва Северне Америке и око 75% становништва Јужне Америке живи у градовима. Људи се досељавају у градове због прилика за запошљавање, бољег образовања и здравства, развијеног транспорта, као и културног и друштвеног живота.

ВЕЛИКИ ГРАДОВИ У СЕВЕРНОЈ АМЕРИЦИ

Њујорк је највећи град у Сједињеним Америчким Државама и један од најутицајнијих и најпознатијих градова на свету. Налази се на источној обали САД, на ушћу реке Хадсон, што је омогућило рано да се развије као важно пристаниште и трговачки центар. Захваљујући својој повољној географској локацији, Њујорк је током XIX века постао главна улазна тачка за милионе досељеника који су пристизали у Америку у потражи за бољим животом.

Град данас представља светски финансијски центар, а у регији Менхетн се налази Волстрит, улица која се сматра средиштем светских финансија. Ту су смештене Њујоршка берза и многе финансиске институције које имају огроман утицај на економију целог света. Због тога, одлуке донесене у Њујорку често имају последице далеко изван граница САД.

Њујорк
никада
не спава. У
граду раде
подземни возови и
продавнице 24 сата
дневно, а дневно у
град улази и излази
више од 8 милиона
људи.

Њујорк је познат и по својим **високим облакодерима**, међу којима се издвајају **Емпајер Стејт Билдинг**, **Крајслер билдинг** и бројне модерне пословне зграде. Тиме се симболизује динамичан развој овог града. Поред пословног и економског значаја, град има и бројне зелене површине, као **Централ парк**, који представља „зелено срце“ града и место за одмор и рекреацију.

Једна од највећих особина Њујорка је његова **културна разноликост**. У граду живе људи из скоро **свих делова света**, што га чини једним од најмултикултуралнијих градова на планети. Њујорк се често назива „град света“. Њујорк има огроман **културни значај**. У њему се налазе бројни музеји, театри и уметнички центри, као што су **Метрополитен музеј**, **Бродвеј**, где се изводе светски познате позоришне представе, и Статуа слободе, која представља симбол слободе и демократије. Све ово га чини једним од најважнијих градова, не само у Америци, већ и у целом свету.

Лос Анђелес се налази на **западној обали Сједињених Америчких Држава**, у савезној држави Калифорнија, покрај Тихог Океана. Захваљујући својој повољној локацији, пријатној клими и природним лепотама, град се развио у један од најпознатијих и најутицајнијих градова у Америци. То је центар **филмске и музичке индустрије**, а део града назван **Холивуд** је симбол филмске уметности, престижа и забавне индустрије у светским размерама.

Лос Анђелес је пример **града који се простира на огромној површини**, а његова мрежа аутопутева и булевара једна је од највећих на свету. Свакодневне саобраћајне гужве представљају један од главних проблема с којима се град суочава. Лос Анђелес има и **велики економски значај**, посебно у области међународне трговине. Луке **Лос Анђелес** и **Лонг Бич** заједно чине највећи лучки комплекс у Северној Америци и представљају важну везу између Сједињених Америчких Држава и земаља Азије преко Тихог Океана.

Град је и значајан **туристички центар**, познат по плажама као што су **Санта Моника** и **Венеција Бич**, по филмској индустрији и културној разноликости. У Лос Анђелесу живе људи из различитих култура и народа, што му даје изражен мултикултурални карактер. Због свега тога, Лос Анђелес представља један од најдинамичнијих и најутицајнијих градова америчког континента.

Чикаго се налази у **средишњем делу Сједињених Америчких Држава**, у савезној држави Илиноис, на југозападној обали **Језера Мичиген**. Захваљујући овом положају, Чикаго се развио у **важан саобраћајни и трговачки центар**, који повезује источне и западне делове Сједињених Америчких Држава. Град има кључну улогу у **железничком, друмском и воденом саобраћају**. Путем Великих језера и реке Сент Лоренс, Чикаго има водену везу с Атлантским Океаном, што је омогућило брз развој трговине и индустрије. Чикаго је познат као **један од највећих индустријских центара** у Сједињеним Америчким Државама. У прошлости је имао нарочито важну улогу у развоју металне, прехранбене и машинске индустрије. Данас је, поред индустрије, град и значајан **финансијски, образовни и културни центар**, с бројним универзитетима, истраживачким институтима и музејима.

Емпајер Стејт Билдинг

Лос Анђелес

У Чикагу живи разноврсно становништво из различитих етничких и културних заједница, што доприноси богатом културном животу. Град има важну улогу и у **развоју музике**, посебно џеза и блуза, који су део његове културне традиције. Захваљујући својој географској локацији, транспортном значају и економској моћи, Чикаго представља **један од најважнијих градова Северне Америке** и кључан фактор за развој индустријских и трговинских активности.

Мексико Сити је главни град Мексика и један од **највећих и најнасељенијих градова на свету**. Налази се у **централном делу Мексика**, на **Мексичкој висоравни**, на надморској висини од око **2 200 метара**. Због свог положаја на високој висоравни, окружен планинама и вулканима, град има посебне природне и климатске услове који су утицали на његов развој. Град је изграђен на месту древног астечког града **Теночтитлана**, који је био један од највећих и најразвијенијих градова претколумбовске Америке. Данас Мексико Сити представља спој **древне историје и савременог урбаног живота**, где заједно постоје археолошки остаци, колонијална архитектура и модерне грађевине.

Са више од **20 милиона становника у широј градској агломерацији**, Мексико Сити је типичан **мегалополис**. Он је политички, економски и културни центар државе. У граду се налазе важне институције, универзитети, музеји и најзначајнији финансијски и трговачки центри Мексика. Мексико Сити има развијену индустрију, трговину и услужне делатности, али се истовремено суочава

с озбиљним **урбаним проблемима**, као што су загађење ваздуха, саобраћајне гужве и недостатак простора. Због брзог пораста броја становника, град се стално шири, што ствара велики притисак на инфраструктуру и животну средину.

И поред ових изазова, Мексико Сити је и **значајан културни центар**. То се види кроз његове музеје, као што је Национални антрополошки музеј, као и по историском језгру које је под заштитом УНЕСКО-а, али и кроз богат културни живот, традицију и фестивале.

На некој карти Америке
означи или обоји највеће
градове (Њујорк, Лос
Анђелес, Мексико Сити, Сао
Пауло и Рио де Жансеиро) и
објасни зашто ти сматраш да
су се развили у **велике урбане**
центре!

Број становника метрополитанских агломерација највећих градова Северне Америке

Град	Држава	Приближан број становника (милиони)	Опис
Мексико Сити	Мексико	21–22	Политички, економски и културни центар Мексика, један од највећих градова на свету
Њујорк	САД	19	Светски финансијски центар (Волстрит), култура, трговина
Лос Анђелес	САД	13	Центар филмске индустрије (Холивуд), трговине и туризма
Чикаго	САД	9–10	Важан транспортни и индустријски центар
Торонто	Канада	6–7	Највећи град у Канади, финансијски и културни центар
Хјустон	САД	7	Центар енергетске индустрије и свемирских истраживања
Вашингтон	САД	6	Главни град САД-а, политички центар
Далас–Форт Ворт	САД	7	Велики економски и саобраћајни регион
Гвадалахара	Мексико	5	Важан индустријски и културни центар
Монтереј	Мексико	5	Индустријски центар и финансијски изазов

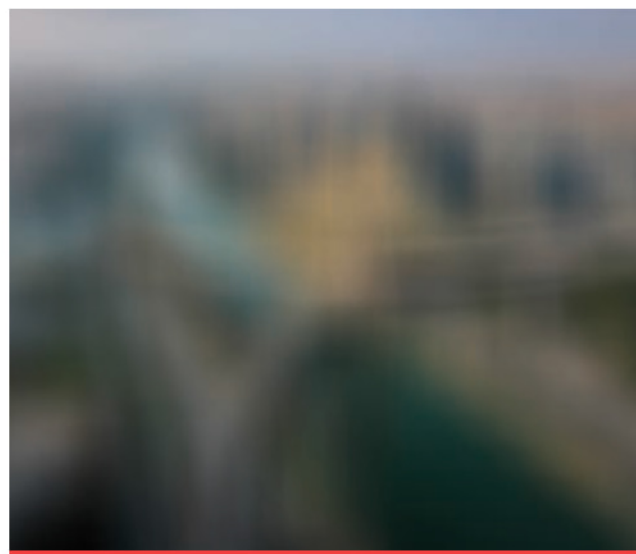
ВЕЛИКИ ГРАДОВИ У ЈУЖНОЈ АМЕРИЦИ

Сао Пауло је највећи град у Бразилу и у целој Јужној Америци, а уједно и један од највећих градова на свету. Налази се у југоисточном делу Бразила, недалеко од Атлантског Океана, у региону који има повољну климу, развијену инфраструктуру и богате економске могућности. Захваљујући овим условима, град се развио у најважнији **економски и финансијски центар континента.**

Са више од **20 милиона становника, Сао Пауло представља огромну градску агломерацију,** односно мегалополис. Данас се у граду налазе седишта великих компанија, банака и индустријских постројења, док Сао Пауло остварује значајан део бруто домаћег производа Бразила.

Град је познат и по својој **изразитој урбанизацији и контрастима.** У централним деловима налазе се модерни облакодери, пословне зоне и трговачки центри, док се на периферији налазе сиромашна насеља, позната као **фавела**, где су услови живота знатно тежи. Сао Пауло је и **град досељеника.** У њему живе људи различитог порекла: Европљани, Африканци, Азијци и домаће становништво Бразила. Ова мешавина ствара богату културну средину, са разноликим језицима, кухињом, традицијом и начином живота.

Поред економског значаја, град има и велику **културну и образовну важност.** У Сао Паулу постоје универзитети, театри, музеји и културни центри од националног и међународног значаја. Као што је туристички, културни и урбани центар попут Рио де Жанеира, Сао Пауло представља истински покретач **развоја Јужне Америке.**

Сао Пауло

Рио де Жанеиро је један од најпознатијих и најпрепознатљивијих градова у Бразилу и у целој Јужној Америци. Налази се на југоисточној обали Бразила, поред Атлантског Океана. Захваљујући свом положају, Рио де Жанеиро има важну улогу као пристанишни, културни и туристички центар. Био је главни град Бразила до 1960. године, када је та улога прешла на Бразилију. Иако је главни град Бразила Бразилија, Рио и данас остаје један од најзначајнијих градова у земљи. Са више од **12 милиона становника у широј градској агломерацији**, он представља велики урбани центар са значајним економским и културним утицајем.

Рио де Жанеиро има и велики **економски значај**, нарочито у секторима туризма, услуга и енергетике. Осим тога, у овом граду развијени су индустрија и саобраћај. Како и многи други велики градови, Рио се суочава са **урбаним изазовима**.

Број становника метрополитанских агломерација највећих градова Јужне Америке

Град	Држава	Приближан број становника (милиони)	Опис
Сао Паоло	Бразил	22	Највећи град на континенту, економско срце Бразила
Буенос Ајрес	Аргентина	15	Главни град, културни и трговачки центар
Рио де Жанеиро	Бразил	12	Туристички и културни центар
Лима	Перу	11	Главни град и важан пристанишни центар
Богота	Колумбија	10	Главни град, смештен на висоравни
Сантјаго	Чиле	7	Главни град и економски центар
Белу Оризонт	Бразил	6	Индустријски и рударски регион
Каракас	Венецуела	5	Главни град, близу Карипског мора
Меделин	Колумбија	4	Индустријски и технолошки центар
Кито	Еквадор	3	Главни град, смештен високо у Андима

ЗАПАМТИ

Урбанизација у Америци је брза и изражена, са развојем великих градова и метрополита. Они се формирају као економски, саобраћајни и културни центри и привлаче становништво из околних области.

Питања за проверу знања:

1. Шта представља урбанизација?
2. Зашто људи се досељавају у велике градове?
3. Наведи три велика града у Северној Америци и њихово значење!
4. Који градови се сматрају мегаполисима?
5. Са каквим проблемима се суочавају велики градови?

Кључни
географски
појмови:

Туризам

Туристички
центри

Градски
туризам

Природне
атракције

Културно-историјске локалитете

Национални
паркови

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ СЕВЕРНЕ И ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ

Размисли зашто људи путују и која места посећују као туристи. Наведи неке туристичке центре у Северној и Јужној Америци које знаш и кажи по чему су познати.

Да ли знаш да у Америци можеш шетати међу облакодерима, а затим да се нађеш међу џунглама, пустињама или пред највишим водопадима на свету? Северна и Јужна Америка су континенти са изузетно разноврсним туристичким атракцијама, од светски познатих градова и забавних центара, до величанствене природе и древних цивилизација. Управо због ове разноликости Америка је међу најпосећенијим туристичким регионима на свету.

Нијагарини водопади се посете од више од 12 милиона туриста годишње.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У СЕВЕРНОЈ АМЕРИЦИ

Северна Америка је један од најразвијенијих туристичких региона на свету. Овде туризам је тесно повезан са великим градовима, културним институцијама, националним парковима и забавном индустријом.

Њујорк је један од најпознатијих туристичких центара у свету. Град привлачи милионе посетилаца са својим знаменитостима као што су Статуа слободе, Централ парк, музеји и позоришта на Бродвеју. То је симбол савременог урбаног туризма.

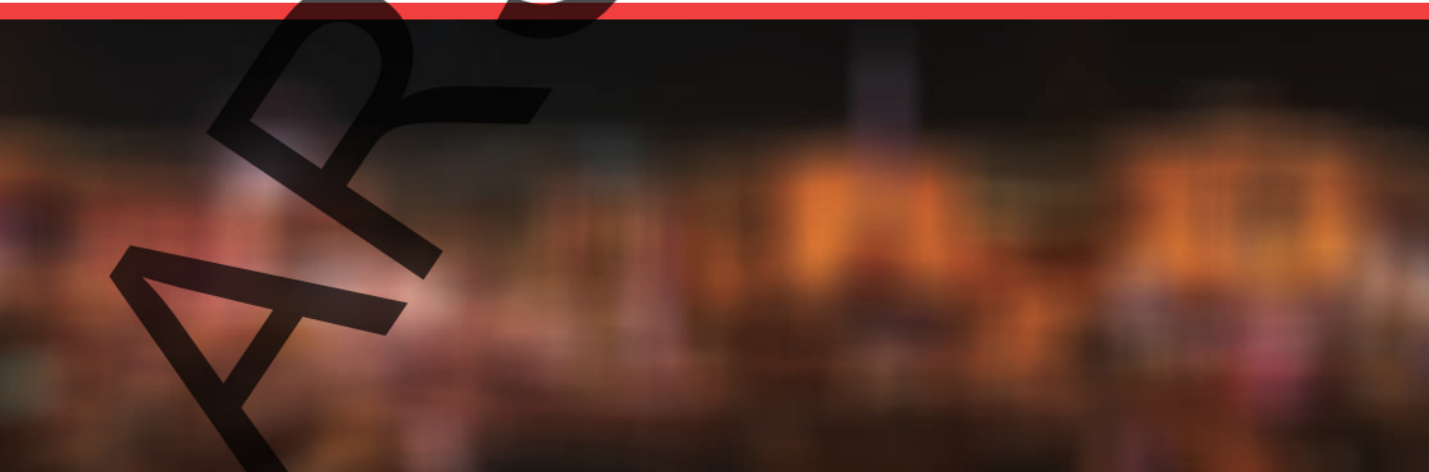
Вашингтон, главни град САД-а, је туристички центар са великим културним и историјским значајем. Ту се налазе Бела кућа, Капитол, бројни споменици и музеји који су отворени за посетиоце.

Лас Вегас је светски познат по својој забавној индустрији, хотелима, коцкарницама и спектакуларним ноћним програмима. Смештен је у пустињској области и представља један од најпосећенијих градова у САД.

Вашингтон, Капитол Хил

Лас Вегас

Туристички најразвијеније државе у Америци				
Ранг	Држава	Број туриста годишње (милиони)	Туристички промет (милијарди УСД)	Опис
1	САД	око 75–80	око 230	Највеће туристичко тржиште у свету
2	Мексико	око 45	око 30	Водећа туристичка држава у Латинској Америци
3	Канада	око 22	око 28	Природни паркови и урбани туризам
4	Доминиканска Република	око 7–8	око 9	Сличан модел и ресорт туризам
5	Бразил	око 6–7	око 6	Велики градови и природне атракције
6	Аргентина	око 6	око 5	Културни и градски туризам
7	Колумбија	око 5	око 6	Брзорастућа туристичка дестинација
8	Чиле	око 4–5	око 6	Екотуризам и природни пејзажи
9	Перу	око 4	око 4	Културноисторијски туризам (Мачу Пикчу)
10	Куба	око 3–4	око 3	Културни и плажни туризам

На немој карти Америке означи и именуј најмање пет туристичких центара у Северној и пет у Јужној Америци и обиљежи их различитим симболима да би разликовао градске, природне и културноисторијске туристичке центре!

Голден гејт, Сан Франциско

Плажата Ваикии, Хонолулу, Хаваји, САД

Орландо, у савезној држави Флорида, познат је као „град забавних паркова“. Ту се налазе Дизниленд, Уни-верзал студија и други тематски паркови који привлаче породице из целог света. **Лос Анђелес** и **Сан Франциско** су значајни туристички центри на западној обали.

Лос Анђелес је дом Холивуда и филмске индустрије, док је Сан Франциско познат по мосту „Златни гејт“, стрмим улицама и културној разноврсности.

Хаваји представљају јединствену туристичку регију са вулканским острвима, тропском климом и океанским плажама, што их чини једном од најпопуларнијих дестинација на свету.

Међу природним атракцијама издвајају се **Национални парк Јелоустон**, познат по гејзирима и дивљем свету, **Велики кањон**, једно од највеличанственијих природних чуда на Земљи, и **Нијагарини водопади**, који су значајна природна и туристичка атракција на граници између САД и Канаде.

Животињски свет на Галапагосу: џиновска корњача и фламинго

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЈУЖНОЈ АМЕРИЦИ

Јужна Америка нуди другачији, али једнако привлачан туристички доживљај, у којем се испреплићу тропска природа, богато културно наслеђе и живи, динамични градови. **Рио де Жанеиро** један је од најпознатијих туристичких градова на континенту. Познат је по плажама Копакабана и Ипанема, кипу Христа Откупитеља и карневалу, који је један од највећих на свету.

Мачу Пикчу, смештен високо у Андима у Перуу, једно је од најзначајнијих археолошких налазишта на свету. Он је симбол цивилизације Инка и једна од најпосећенијих туристичких атракција Јужне Америке.

Галапагоска острва, која припадају Еквадору, светски су позната по јединственом животињском свету. Управо овде је Чарлс Дарвин развијао своје идеје о еволуцији.

Амазонија представља авантуристичку туристичку дестинацију, познату по кишним шумама, рекама и богатој биолошкој разноврсности. Међу природним чудима издвајају се **водопади Игуасу**, смештени на граници између Бразила и Аргентине, **Анђеоски Водопад** у Венецуели, су највиши водопади на свету.

Туристички центри Северне и Јужне Америке разликују се по својим карактеристикама, али сви имају велики економски и културни значај. Градски, културни, природни и авантуристички туризам чине Америку једном од најважнијих туристичких регија на свету.

Водопади Игуасу

ЗАПАМТИ

Северна и Јужна Америка имају бројна туристичка средишта, развијена захваљујући природним лепотама, културноисторијским знаменитостима и великим градовима. Туризам има велики значај за економију и међународни утицај ових региона.

Питања за проверу знања:

1. Који видови туристичких центара постоје у Америци?
2. Зашто се Њујорк и Рио де Жанеиро сматрају светским туристичким центрима?
3. Које природне туристичке атракције постоје у Северној Америци?
4. Које је значење Мачу Пикчуа за туризам у Јужној Америци?
5. Како туризам утиче на економију држава?

Кључни
географски
појмови:

Географски
положај
Границе
Рељеф
Клима
Реке
Стиановништво
Индустрија
Економија
Урбанизација

СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ (САД)

Размисли шта знаш о Сједињеним Америчким Државама. Кажи где се налазе, по чему су познате и зашто имају велики значај у свету данас.

Да ли знаш да је економија Сједињених Америчких Држава већа од економија многих држава заједно и да одлуке донесене у Вашингтону или Њујорку често имају утицај на цели свет? САД су држава која има водећу улогу у политици, економији, науци и култури савременог света. Захваљујући својој повољној географској позицији, огромној територији и разноврсним природним ресурсима, Сједињене Америчке Државе су се развиле у једну од најјачих и најутицајнијих држава на планети.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА САД

Сједињене Америчке Државе се налазе у **централном и северном делу Северне Америке**. На истоку излазе на **Атлантски Океан**, док на западу граниче са **Тихим Океаном**, што им омогућава изузетно важну географску и економску повезаност са Европом и Азијом.

На северу, САД граниче са **Канадом**, а на југу са **Мексиком**. Осим континенталног дела, држави припада и **Аљаска**, која се налази на северозападу континента, као и **Хаваји**, група острва у Тихом Океану.

Са површином од око **9,8 милиона км²**, САД се убрајају међу три **највеће државе на свету**, одмах иза Русије и Канаде. Ова величина омогућава велику природну и климатску разноликост.

Сједињене Америчке Државе имају такође **разуђене и дуге обале**, које излазе на **два велика океана** – **Атлантски и Тихи**, као и на **Мексички Залив**. Источна обала, уз Атлантски Океан, углавном је равничарска и добро разуђена, с бројним заливима, естуаријима и полуострвима,

што је омогућило развој великих лука и обалних градова.

Јужни део обале, поред **Мексичког залива**, је низак и песковит, са широким заливима и полуострвима, као што је **Флорида**, и погодан је за туризам и поморски саобраћај. Западна обала, поред Тихог Океана, је стрма и уска, али она поседује природне луке које су омогућиле развој великих градова као што су **Лос Анђелес** и **Сан Франциско**.

Разуђеност обале САД-а има велико значење за **трговину, туризам и поморски саобраћај**, али и доприноси разноврсности природних и економских активности дуж обале.

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ САД-А

Сједињене Америчке Државе се издвајају као једна од држава са најразноврснијом природом на свету. Огромна територија, различита географска ширина и сложена грађа рељефа омогућили су развој најразличитијих природних предела, климатских појасева и екосистема.

У **западном делу САД-а** налази се један од најзначајнијих планинских система у Северној Америци **Кордиљери**, у чији састав улазе **Стеновите Планине**, **Сијера Невада** и други планински ланци. Ове планине су младог постанка, високе и стрме, с оштрим врховима, дубоким долинама и израженим геолошким процесима. Западни део познат је и по **вулканској** и **сеизмичкој** активности, посебно у Калифорнији и северозападном делу земље. У овом региону налази се и **Велики Кањон**, једно од најпознатијих природних чуда на свету, настало милионима година ерозивним дјеловањем реке Колорадо. Кањон је дубок више од 1.500 метара и представља праву природну лабораторију за проучавање геолошке историје Земље.

Централни део САД-а заузимају **Средишње Низије**, које су међу најпространијим и најплоднијим равницама на свету. Ове области имају равну или благо валовиту површину, плодна тла и повољне климатске услове, што их чини изузетно важним за пољопривреду. Кроз Средишње низије теку неке од највећих река Северне Америке, као што су **Мисисипи** и **Мисури**, које заједно чине огроман речни систем. Ове реке имају велики значај за **наводњавање, транспорт и привредни развој** јер повезују различите делове земље и омогућавају ефикасан унутрашњи саобраћај.

У **источном делу САД-а** простиру се **Апалачке Планине (Маунт Мичел 2.037 м)**, које су знатно старије од планина на западу. Због дуготрајног деловања ерозије, Апалачи данас имају **ниже, заобљене врхове** и шире долине. Ова регија богата је шумама, минералним богатствима и насељима, а историјски је имала важну улогу у развоју рударства и индустрије.

Климатске зоне у САД-у су веома разноврсне. У **Аљасци** преовладава **арктичка и субарктичка клима**, са дугим, хладним зимама и кратким летима. У највећем делу територије влада **умерена клима**, погодна за развој пољопривреде и насељавање. **Јужни делови** имају топлију, **суптропску климу**, са топлим летима и благим зимама. На **Хавајима** влада **тропска клима**, са високим температурама током целе године.

Ова климатска разноликост омогућила је развој различитих **природних екосистема**, као што су тундра, тајга, листопадне и мешовите шуме, прерије, пустиње и тропска вегетација. Захваљујући томе САД располажу богатим природним ресурсима и повољним условима за различите привредне делатности, што је значајно допринело њиховом економском развоју и глобалном значају.

Климатске зоне у САД-у

Хидрографска мрежа у САД-у

Хидрографија у Сједињеним Америчким Државама је изузетно развијена и разнолика, што је резултат велике територије, рељефа и различитих климатских услова. САД имају **густу мрежу река, бројна језера, велике речне сливове и важна крајња водена подручја**, који имају огроман значај за природу, насељавање и економију државе.

Највећи део територије Сједињених Америчких Држава припада **сливу Атлантског Океана**, у који се уливају најдуже и најзначајније реке у земљи. Најважнији је **речни систем Мисисипија и Мисурија**, који представља један од највећих речних система на свету. Овај систем прикупља воде с огромног дела Средишње Низије и има кључну улогу у **наводњавању, саобраћају, пољопривреди и развоју насеља**. Река Мисисипи је вековима представљала природну саобраћајну везу и економску основу државе.

У источном делу земље теку и друге значајне реке, као што су **Охајо, Тенеси и Хадсон**, које имају важну улогу у индустрији и трговини. Хадсон је посебно значајан јер преко њега Њујорк има везу с унутрашњошћу континента.

Западни део Сједињених Америчких Држава углавном припада **сливу Тихог Океана**. Овде су реке краће, али брже и стрмије због планинског рељефа. Најпознатија је **река Колорадо**, која је обликовала **Велики Кањон**. Колорадо има велики значај за снабдевање водом и производњу хидроелектричне енергије у сушним подручјима југозапада.

На северу Сједињених Америчких Држава, посебно на Аљасци, део река припада **сливу Северног Леденог Океана**. Међу њима се истиче река Јукон, која протиче кроз хладна подручја и има велики значај за локално становништво и природне екосистеме.

Сједињене Америчке Државе располажу многобројним природним и вештачким језерима, међу којима су најзначајнија **Велика Америчка Језера**. Она се налазе на граници између Сједињених Америчких Држава и Канаде и чине највећи **слатководни језерски систем на свету**. У њихов састав улазе језера **Горње, Мичиген, Хјурон, Ири и Онтарио**. Ова језера имају велики значај за **пловидбу, индустрију, рибарство и водоснабдевање**.

Поред њих, у Сједињеним Америчким Државама постоје и бројна вештачка језера настала изградњом брана, која служе за **производњу електричне енергије, заштиту од поплава и водоснабдевање**. Захваљујући богатој хидрографској мрежи, Сједињене Америчке Државе спадају међу водеће земље у кориштењу водних ресурса за економске и друштвене потребе.

Транспорт по реци Мисисипи

СОЦИОЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ САД-А

Сједињене Америчке Државе имају више од **330 милиона становника**, што их сврстава међу **најнасељеније државе на свету**. Становништво је неравномерно распоређено, при чему су најгушће насељене **обалне области**, посебно на **источној и западној обали**, као и око **Великих Америчких Језера**. Унутрашњи делови, посебно неки планински и пустињски региони, знатно су ређе насељени.

САД се карактеришу **високим степеном урбанизације**, што значи да највећи део становништва живи у **градовима и градским агломерацијама**. На територији земље постоје бројни **мегалополиси**, односно велики урбани региони са милионима становника. Међу најзначајнијима су **Њујорк, Лос Анђелес, Чикаго, Хјустон, Вашингтон и Сан Франциско**. Ови градови нису само центри становништва већ имају велики значај и за економију, културу, науку и развој земље.

Становништво САД-а **етнички је и културно** веома разнолико јер је држава вековима била одредиште досељеника из различитих делова света. Ова разноликост допринела је стварању динамичног друштва с различитим језицима, религијама и културним обичајима, што додатно обогаћује друштвени и привредни живот земље. Данас је становништво Сједињених Америчких Држава веома разнолико по својој етничкој и расној структури. Тренутно око **60 % становништва чине белци**, што значи да су они још увек најбројнија група у земљи. До средине XXI века белци ће остати **највећа појединачна група**, али **више неће чинити већину** укупног становништва. Очекује се брз раст **латиноамеричког (хиспанског) и азиског становништва**, чији ће се број у наредних 40 година готово утростручити. Према проценама, око 2055. године становништво САД-а састојат ће се од приближно **48 % белаца, 24 % Хиспанаца, 14 % Азијаца и 13 % Афроамериканаца**. Ове промене резултат су миграција, али и различитих стопа природног прираштаја међу појединим групама становништва.

Бројно кретање становништва у САД-у

Највећи градови у САД-у	
Град	Број становника
Њујорк	8,412,513
Лос Анђелес	3,874,297
Чикаго	2,715,336
Хјустон	2,412,920
Феникс	1,688,306

Вашингтон је главни град Сједињених Америчких Држава, али не припада ниједној савезној држави. Званични назив града је Дистрикт Колумбија (Дистрикт оф Цолумбиа), што значи да представља посебну федералну област, створену посебно за седиште савезне власти. Разлог због којег је Вашингтон издвојен из састава савезних држава била је жеља да главни град буде политички неутралан и да не буде под утицајем ниједне савезне државе. У овом граду налазе се најважније институције америчке власти, као што су Бела кућа, Конгрес и Врховни суд. Ознака Д.Ц. користи се како би се главни град Вашингтон разликовао од савезне државе Вашингтон, која се налази на северозападу САД.

На немој карти Северне Америке означи границе Сједињених Америчких Држава, два океана на које излазе, један планински ланац, једну велику реку и један велики град.

Исељавање и досељавање имају велики утицај на развој америчког друштва. Године 2015. око **14 % становништва САД било је рођено у иностранству**, што је знатно више у поређењу с 1965. годином, када је тај проценат износио свега 5 %. Од 1965. године до данас у Сједињене Америчке Државе доселило се око **39 милиона имиграната**, највише из Азије и Латинске Америке. Поред Мексика, највећи број досељеника потиче из Кине и Индије. Данас у Сједињеним Америчким Државама живи око **3,8 милиона људи кинеског порекла** и **4,4 милиона људи индиског порекла**.

Поред етничких промена, значајне су и промене у **старосној структури становништва**. До 2060. године становништво Сједињених Америчких Држава у просеку ће бити старије него данас. Предвиђа се да ће **готово сваки четврти становник имати 65 или више година**. Истовремено се очекује смањење удела становништва радно способне доби (од 18 до 64 године), са око **63 % данас на приближно 52 % до 2060. године**. Ове промене имаће велики утицај на друштво и привреду. Мањи број радно способних људи морат ће осигуравати средства за пензије и здравствену заштиту све бројнијег старијег становништва. Зато су питања повезана са становништвом, миграцијама и старењем међу најважнијим изазовима за будући развој Сједињених Америчких Држава.

Сједињене Америчке Државе имају једну од **најразвијенијих и најмоћнијих привреда на свету**. Оне имају велики утицај на светску трговину, финансије и технолошки развој. Америчка привреда заснива се на **богатим природним ресурсима**, развијеној **инфраструктури, напредној технологији и високообразованој радној снази**. Земља има водећу улогу у иновацијама, научним истраживањима и савременим технологијама.

Индустриски, Сједињене Америчке Државе познате су по **аутомобилској, авиоиндустрији, електронској и информатичкој индустрији**, као и по производњи савремене војне и свемирске технологије. Посљедњих деценија посебно се брзо развија **ИТ сектор**, са средиштима као што је **Силиконска долина**, која представља светски центар технолошких иновација.

Пољопривреда у Сједињеним Америчким Државама је **високо механизована, модерна и продуктивна**. Захваљујући великим плодним равницама и савременим технологијама, земља је један од највећих светских произвођача и извозника жита, пшенице, соје и меса. Пољопривреда има важно место у привреди, иако се њоме бави релативно мали део становништва.

Развијен
саобраћај и
инфраструктура у Хјустону, Тексас

Поред индустрије и пољопривреде, **услужни сектор** има доминантну улогу у економији Сједињених Америчких Држава. Финансијске услуге, трговина, туризам, образовање и информатичке технологије доприносе великом делу националног дохотка. Сједињене Америчке Државе располажу са неким од најпознатијих туристичких места и културних знаменитости. **Вашингтон** је познат по бројним музејима и историјским споменицима, **Лас Вегас** као град забаве, **Орlando** са својим великим тематским парковима, док су природне лепоте представљене кроз националне паркове као што су **Јелоустонски Национални Парк**, познат по гејзирима и дивљој природи, и **Велики Кањон**, једно од најимпресивнијих природних чуда на Земљи.

Због развијене економије, Сједињене Америчке Државе имају висок животни стандард, развијен образовни систем и велики утицај на глобалне економске процесе.

Епл Парк, Силиконска долина, Сан Франциско

Јелоустонски национални парк

ЗАПАМТИ

Сједињене Америчке Државе су федерална држава у Северној Америци, састављена од 50 савезних држава. Имају велики политички, економски и културни утицај у свету и убрајају се међу најразвијеније државе.

Питања за проверу знања:

1. Где се налазе Сједињене Америчке Државе и са којим државама граниче?
2. Зашто разуђеност обале САД је важна за трговину и развој?
3. Које су главне природногеографске области у САД-у?
4. Каква је клима у САД и зашто је толико разнолика?
5. Зашто се САД сматрају једном од најјачих економија у свету?

Кључни
географски
појмови:

Географски
положај

Границе

Рељеф

Клима

Реке

Језера

Становништво

Природни
ресурси

Економија

Урбанизација

КАНАДА

Размисли шта знаш о Канади. Кажи где се налази, каква клима има и по чему је препознатљива према природи и становништву.

Да ли знаш да је Канада друга највећа држава на свету по површини, а има релативно мали број становника? Ова земља има огромне шумске просторе, природне лепоте и висок животни стандард. Захваљујући великој територији, богатим природним ресурсима и стабилном друштву, Канада је једна од најразвијенијих и најуређенијих држава на свету и важан део северноамеричког простора.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА КАНАДЕ

Канада се налази у северном делу Северне Америке. На северу излази на **Северни Ледени Океан**, на истоку на **Атлантски Океан**, а на западу на **Тихи Океан**, што јој омогућава излаз на три океана. На југу Канада граничи са **Сједињеним Америчким Државама**, са којима има једну од најдужих копнених граница на свету.

Са површином од око **9,98 милиона км²**, Канада је **друга највећа држава на свету**, одмах иза Русије. Огромна територија омогућава велику разноврсност природних услова, али истовремено представља и разлог због којег су многи региони ретко насељени.

Канада има изузетно дугу и веома разуђену обалу, најдужу на свету. Источна обала, уз Атлантски океан, дубоко је разуђена бројним заливима, острвима и полуострвима, као што су **Њуфаундленд** и **Лабрадор**, што је омогућило развој рибарства и лука. Западна обала, уз Тихи Океан, планинска је и стрма, с многим острвима и заливима, међу којима се истиче **острво Ванкувер**, важно за трговину с Азијом. Северна Обала, уз Арктик, хладна је и слабо насељена, али има велики стратешки значај.

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ КАНАДЕ

Канада се одликује великом природном разноврсношћу. У западном делу уздижу се Кордиљере, са високим планинама, дубоким долинама и глечерима. **Маунт Логан је највиши врх Канаде**, са висином од **5.959 метара**. Ове планине су младе и стрме по настанку и представљају важну природну препреку и климатску баријеру.

Централни део Канаде заузима **Канадски Штит**, стари геолошки масив са ниским рељефом, великим шумама и безбројним језерима. Ово подручје богато је минералима и представља основу за развој рударства.

У јужном делу, посебно око **Великих Америчких Језера** и реке **Сент Лоренс**, налазе се најгушће насељени и најразвијенији делови Канаде. Ту су смештени велики градови, индустријски и економски центри.

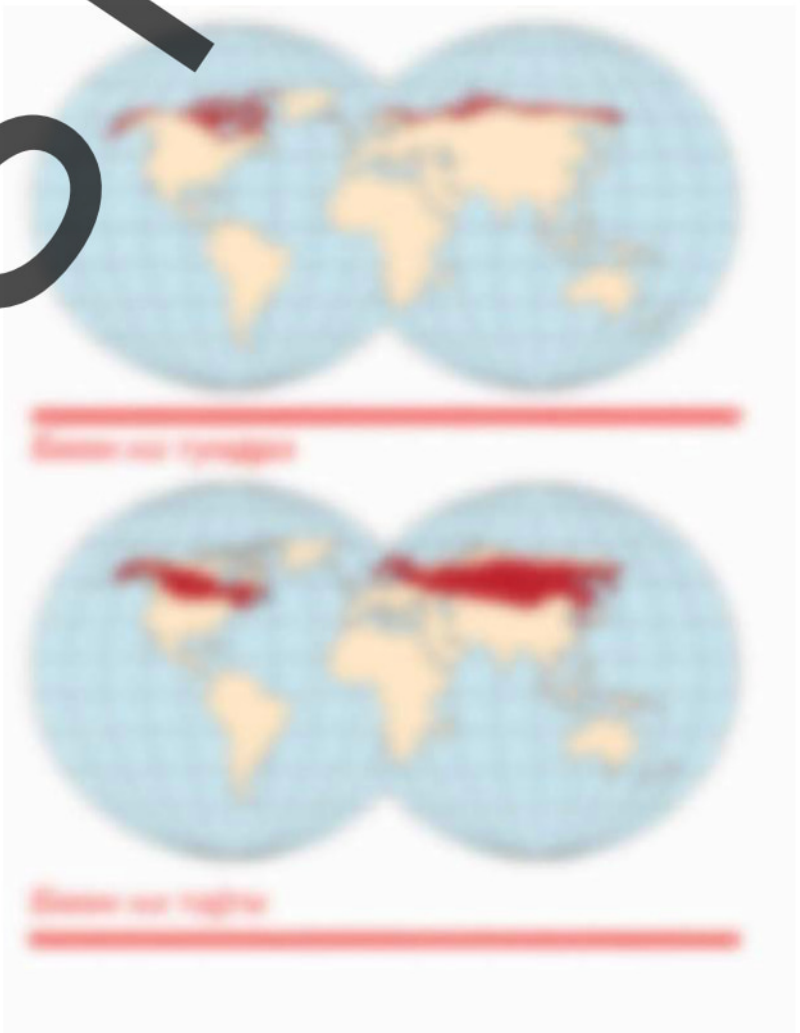
Клима у Канади је углавном **хладна и умерено хладна**. На северу преовладава арктичка и субарктичка клима са дугим и хладним зимама, док јужни делови имају умеренију климу која омогућава насељавање и пољопривреду. Због велике географске ширине и утицаја океана, климатске разлике су веома изражене.

Ови услови омогућили су развој различитих природних појасева: тундре на северу, тајге (иглолисних шума) у средишњим деловима те мешовитих шума и прерија на југу.

Канада располаже једном од најбогатијих хидрографских мрежа на свету. Хиљаде језера и бројне реке имају велики значај за природу, становништво и привреду. Најпознатији је речни систем **Сент Лоренс**, који повезује Велика Америчка Језера с Атлантским Океаном и представља важну саобраћајну артерију.

На овој карти Северне Америке означи Канаду, означи океане на које излази, један планински ланац, једно велико језеро и један велики град!

Канада има више од два милиона језера, што чини око 60% свих природних језера на свету. Толико су бројна да се на неким картама не могу ни приказати сва.

Хидрографска карта Канаде

Велика језера — од којих четири (Горње, Хурон, Ири и Онтарио) Канада дели са САД-ом — чине највећи систем слатководних језера на свету и имају огроман значај за природу и привреду Канаде. Канада такође користи многе своје реке за производњу **хидроелектричне енергије**, по чему је позната.

СОЦИОЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КАНАДЕ

Канада има око **40 милиона становника**, што је релативно мало у односу на њену величину. Становништво је неравномерно распоређено. Највећи део становништва живи у јужним подручјима, близу границе са Сједињеним Америчким Државама, док су северни делови врло ретко насељени због сурове климе.

Канада је високо урбанизована држава, са великим градовима као што су Торонто, Монреал, Ванкувер, Калгари, Едмонтон и Отава. Ови градови представљају центре индустрије, трговине, образовања и политике.

Канада је једна од најмултикултуралнијих држава на свету, са становништвом које чине бројне етничке групе. Највећи део становништва, око једне трећине, изјашњава се да је њиховог етничког порекла **канадског**, што показује снажан осећај националног идентитета. Поред тога, значајан део Канађана има **енглеско, шкотско, француско, ирско и њемачко** порекло, што је резултат историјског досељавања из Европе. У новије време све већи значај има и становништво **кинеског порекла**, које представља једну од најбројнијих неевропских етничких група у држави.

Домородачко становништво Канаде (Индијанци, Инуити и Метиси) чини око **4 % укупног становништва**, али њихов број расте брже од државног просека. Поред њих, око 16 % становништва припада етничким групама које нису европског порекла. Данас чак **22% становништва Канаде је рођено у**

инострaнству, што значи да је Канада једна од највећих имиграционих земаља на свету. Највећи број становништва долази из **Азије**, посебно из **Кине и Индије**.

Канада има **два службена језика – енглески и француски**, што је резултат историског британског и француског утицаја. Више од половине становништва говори **енглески као матерњи језик**, док се око једне трећине користи **француским језиком**, посебно у провинцији Квебек. Осим тога, у Канади постоји **више од 70 домородачких језика**, који су сврстани у **12 језичких породица**. Најраспрострањенија међу њима је **алгонкинска језичка породица**, чији се језици говоре у различитим деловима земље. Ова језичка и етничка разноликост чини Канаду примером **мултикултуралног и толерантног друштва**, у којем различите културе и традиције живе и развијају се заједно.

Привреда Канаде једна је од најразвијенијих и најстабилнијих на свету. Заснива се на изузетно богатим **природним ресурсима**, савременој индустрији, развијеној пољопривреди и снажном услужном сектору. Захваљујући великој територији и разноврсним природним условима, Канада располаже значајним резервама **нафте, природног гаса, угља, железа, бакра, никла и уранија**, као и огромним шумским и воденим ресурсима. Ова богатства представљају основу за развој многих индустријских грана и извоза те имају велики значај за националну привреду.

Енергетски сектор посебно је важан за Канаду. Земља је један од највећих произвођача **хидроелектричне енергије** на свету, захваљујући бројним рекама, водопадима и планинским подручјима. Хидроелектране обезбеђују велики део потребне електричне енергије и представљају релативно чист и обновљив извор енергије. Поред тога, Канада је међу водећим државама у експлоатацији **нафте и природног гаса**, нарочито у провинцији Алберта, где се налазе велика налазишта нафтног песка.

Највећи градови у Канади	
Град	Број становника
Торонто	3.358.275
Монтреал	1.943.903
Калгари	1.678.073
Едмонтон	1.284.480
Отава	1.218.903

Експлоатација нафте, Канада

Индустрија у Канади је модерна и технолошки развијена. Посебно су значајне **метална индустрија, прерада нафте, аутомобилска индустрија, авионска индустрија**, као и производња папира и целулозе. Захваљујући огромним шумским површинама, Канада је један од највећих светских извозника дрвета, папира и дрвних производа. Индустриска производња је концентрисана, углавном, у јужним деловима земље, посебно у околини Великих Америчких Језера и реке Сент Лоренс, где су смештени и највећи градови и транспортне везе.

Пољопривреда у Канади је високо механизована и организована на великим фармама. Иако је у великом делу земље клима хладна, у јужним и централним регијама узгајају се **житарице, пшеница, јечам и кукуруз**, а значајно место заузима и сточарство. Канада је један од водећих светских извозника жита и пољопривредних производа.

Услужни сектор има све већи значај у канадској привреди. У њега спадају **трговина, банкарство, образовање, здравство, туризам и информатичке услуге**. Финансиски центри, као што су Торонто и Ванкувер, имају важну улогу не само на националном него и на међународном нивоу. Такођер, туризам представља значајну привредну грану, јер Канада привлачи милионе посетилаца својом нетакнутом природом, националним парковима, градовима и културном разноликошћу. Захваљујући стабилној привреди, Канада има **висок животни стандард**, развијен образовни и здравствени систем те снажну социјалну заштиту. Држава обезбеђује квалитетне услове за живот, што је чини привлачном за досељавање из различитих делова света. Све то потврђује положај Канаде као економске силе, стабилне и просперитетне државе са значајном улогом у глобалној економији.

Пољопривредна фарма, Канада

ЗАПАМТИ

Канада је друга највећа држава на свету по површини и налази се у северном делу Северне Америке. Богата је шумама, језерима и природним ресурсима, а становништво је неравномерно распоређено, већином уз јужну границу.

Питања за проверу знања:

1. Где се налази Канада и на које океане излази?
2. Зашто је Канада слабо насељена у многим деловима?
3. Које су главне природногеографске области Канаде?
4. Зашто хидрографија има велики значај у економији Канаде?
5. По чему је Канада позната у светској економији?

БРАЗИЛ

Размисли шта знаш о Бразилу. Кажи где се налази, по чему је познат и које природне или друштвене особине повезујеш с овом државом.

Кључни
географски
појмови:

Географски
положај
Релеф
Клима
Амазон
Становништво
Економија
Урбанизација
Природни
ресурси

Да ли знаш да је Бразил је толико велик да заузима готово половину целокупне територије Јужне Америке и да се унутар његових граница налази највећа тропска шума на Земљи – Амазонија? Бразил је земља у којој постоје огромни мегаградови са десетинама милиона становника, али и области где је природа у потпуности очувана. Такође, као спортска сила, посебно у фудбалу, Бразил се убраја међу најпознатије државе на свету.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА

Бразил се налази у источном и централном делу Јужне Америке. На истоку излази на **Атлантски Океан**, с веома дугом и разноврсном обалом, што је омогућило развој лука, трговине и туризма. На копну граничи с готово свим јужноамеричким државама: Аргентином, Уругвајем, Парагвајем, Боливијом, Перуом, Колумбијом, Венецуелом, Гвајаном, Суринамом и Француском Гвајаном (не граничи с Чилеом и Еквадором).

Са површином од око **8,5 милиона км²**, Бразил је **највећа држава у Јужној Америци и пета највећа на свету**. Главни град је **Бразилија**, плански изграђен град у унутрашњости земље са циљем равномерног развоја државе.

Главни град:	Бразилија
Службени језик:	Португалски
Државно уређење:	Федерална председничка република
Валута:	Бразилски реал

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ БРАЗИЛА

Рељеф Бразила је, углавном, низијски и висоравански. Највећи део земљишта заузима **Амазонска Низија**, огромна равна област прекривена густом тропском шумом. Ова низија је једна од најважнијих природних области на планети због своје улоге у регулацији климе и водног циклуса.

Пико да Неблина је највиши врх у Бразилу, са висином од **2.995 метара**. Налази се у једној **северној области Бразила**, уз границу са Венецуелом, у оквиру **Амазонске Низије**. Врх припада **Гвајанским Планинама**. Јужније се налазе **Бразилске Планине**, старе и заобљене висоравни које су богате минералним ресурсима. Ту се налази и један од најгушће насељених и економски најразвијенијих региона у земљи.

Клима у **Бразилу** једна је од најразноврснијих у Јужној Америци, што је резултат велике територије државе и њеног простирања од екваторских области до суптропских географских ширина на југу. Највећи део земље налази се у **тропском климатском појасу**, где су температуре високе током целе године, а разлике између годишњих доба мање су него у умереним крајевима.

У подручју **Амазоније** преовладава **екваторијална клима**, коју карактеришу стално високе температуре, често изнад **25 °C**, и обилне падавине током целе године. Овде нема сушних периода, а висока влажност ваздуха ствара услове за развој највеће кишне шуме на свету. Ови климатски услови основа су изузетне биолошке разноврсности Амазоније, с хиљадама биљних и животињских врста.

У **централним и источним деловима Бразила**, нарочито на **Бразилским планинама**, клима је **тропска, с израженим влажним и сушним сезонама**. Лета су топла и кишовита, док су зиме сушније, што погодује пољопривреди, посебно узгоју кафе, шећерне трске, соје и кукуруза. Ове регије спадају међу најнасељеније и економски најразвијеније делове земље.

Климатске зоне у Бразилу

У **јужним деловима Бразила** преовладава **суптропска клима**, с израженијим годишњим добама. Лета су топла, а зиме свежије, уз повремену појаву мраза, што је реткост у остатку земље. Ови услови омогућавају узгој култура карактеристичних за умерене крајеве и утичу на другачији начин живота у односу на тропски север.

Захваљујући овој климатској разноврсности, Бразил располаже **богатом и разноврсном вегетацијом**, великим пољопривредним потенцијалом и једним од најзначајнијих природних простора на свету. Клима снажно утиче на становништво, привреду и природна богатства земље, чинећи Бразил једном од најважнијих климатских и еколошких регија света.

На некој карти Јужне Америке означи Бразил и обележи: Атлантски Океан, реку Амазон, Амазонску Низију, један велики град и главни град Бразилију!

Бразил је јединствена држава на свету која има излаз на Атлантски Океан и истовремено располаже са највећим речним сливом на планети – сливом Амазона, који сам носи више воде него све европске реке заједно.

Бразил располаже једном од **најгушћих и најмоћнијих речних мрежа на свету**, што је резултат његове велике територије, обилних падавина и разноврсног рељефа. Најзначајнија и најпознатија река је **Амазон**, који се сматра **најводоноснијом реком на свету**. Он прикупља воде с огромног сливног подручја које обухвата готово половину територије Бразила. Амазон са својим стотинама притока ствара сложен и разгранат речни систем кроз Амазонску прашуму. Река има велики значај за саобраћај, јер је у многим подручјима једина саобраћајна веза, као и за екосистеме, рибарство и климатску равнотежу регије.

У **јужном и југоисточном делу Бразила** посебно се истиче Парана, једна од најдужих река Јужне Америке. Она протиче кроз економски најразвијенија подручја и има велики значај за индустрију и енергетику. На реци Парани изграђена је **хидроелектрана Итаипу**, једна од највећих хидроелектрана на свету, која обезбеђује електричну енергију милионима људи у Бразилу и суседним државама. Због тога је река Парана симбол искориштавања водне енергије.

Река **Сао Франциско** има посебан значај за **унутрашње и сушне делове североисточног Бразила**. Често се назива **реком живота**, јер омогућава наводњавање, водоснабдевање и развој пољопривреде у подручјима с мањом количином падавина. Осим тога, Сао Франциско је важна и за производњу хидроелектричне енергије те за повезивање различитих регија. Река **Токантинс**, заједно с реком **Арагуајом**, чини један од највећих речних система који се у целости налази на територији Бразила. Она има велики хидроенергетски потенцијал, а на њој је изграђено неколико значајних хидроелектрана, што додатно учвршћује положај Бразила као **светског лидера у кориштењу обновљиве водне енергије**.

Хидрографска карта Бразила

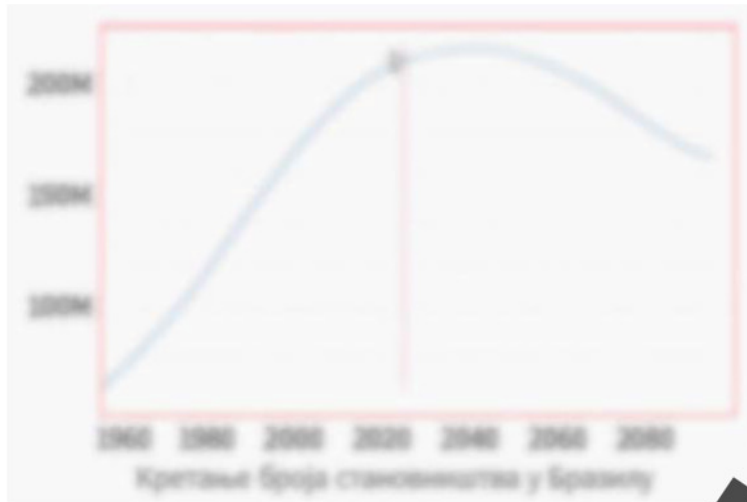
Брана Итаипу

СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА

Бразил има око **210 милиона становника**, што га чини **најнасељенијом државом у Јужној Америци**. Становништво је неравномерно распоређено – највећа концентрација је уз обалу Атлантског Океана и у југоисточним деловима земље, док је унутрашњост, посебно Амазонија је ретко насељена.

Бразил је високо урбанизована држава са многобројним великим градовима, међу којима се истичу **Сао Пауло, Рио де Жанеиро, Бело Хоризонте** и главни град Бразилија.

У Бразилу се **етничка и расна** структура становништва традиционално описује према боји коже, што представља специфичан приступ у односу на многе друге земље. Приликом пописа становништва грађани се сами сврставају у неколико категорија: **белци, црнци, мешовито становништво (смеђи), жути (углавном азиског порекла) и домородачко становништво**. Овакав начин класификације показује колико је бразилско друштво етнички измешано и разнолико.

Око **48 % становништва изјаснило се као белци**, **44 % као мешовито становништво**, **7 % као црнци**, док веома мали проценат припада становништву азијског и домородачког порекла. Иако домородачки народи данас чине мали део укупног становништва, они имају огроман културни и историјски значај за државу.

Религиски Бразил је једна од најкршћанскијих земаља на свету. **Око 90 % станов-**

ништва припада кршћанству, при чему **католици чине око 65 %, а протестанти око 22 %**. Са више од **120 милиона католика**, Бразил је **земља с највећим бројем католика на свету**. Поред кршћанства, присутне су и друге религије и веровања, као што су **спиритизам, традиционалне афричке религије** и различите верске заједнице. Део становништва изјашњава се као **нерелигиозан**. Службени и најраспрострањенији језик у Бразилу је **португалски**, што ову земљу чини јединственом у Јужној Америци, где у већини држава доминира шпански језик. Португалски језик важан је део националног идентитета и културе Бразила.

Просечна старост становништва износи око **32 године**, што показује да земља још увек има релативно младо становништво. Посебно је занимљиво **да Бразил има највећи број изолираних домородачких племена на свету**, која још увек нису успоставила контакт са савременом цивилизацијом. Процењује се да у земљи живи око **900 000 припадника домородачког становништва**, распоређених у више од **200 различитих племена**. То је знатно мање него у време када су Европљани стигли у Јужну Америку, али домородачки народи и данас представљају важан део културног наслеђа и природне историје Бразила.

СОЦИЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Бразил је једна од **водећих привреда света** и убедљиво **најјача привреда у Јужној Америци**, с великим утицајем на регионално и светско тржиште. Велика територија, бројно становништво и богати природни ресурси омогућили су Бразилу да развије **разноврсну и сложену привредну**

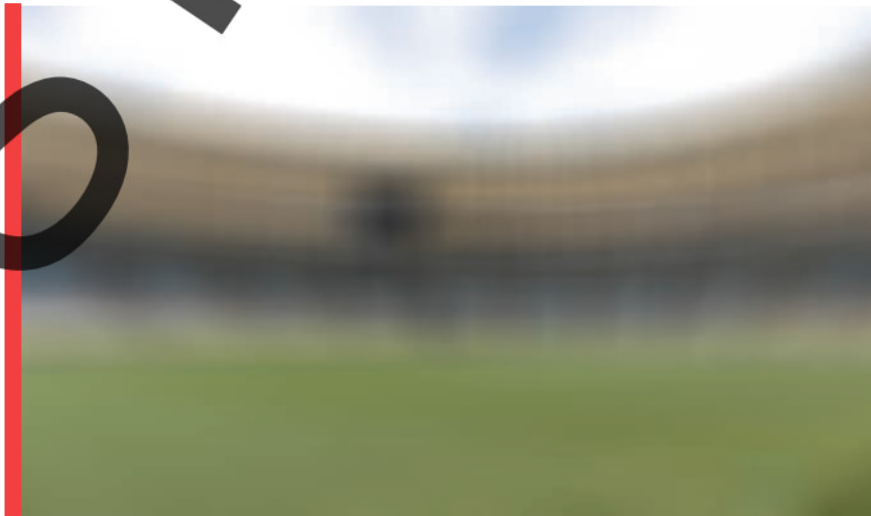
Основа бразилске економије су **природни ресурси и пољопривреда**. Захваљујући повољној клими и великим плодним површинама, Бразил је међу **водећим светским произвођачима** и извозницима кафе, соје, шећерне трске, пшенице, риже и меса. Посебно је значајна производња **кафе**, по којој је Бразил деценијама био међу водећим земљама на свету. Шећерна трска се користи не само за производњу шећера, већ и за производњу **биогорива (етанола)**, што чини земљу важним фактором у развоју обновљивих извора енергије.

Индустрија у Бразилу је **добро развијена и разноврсна**, посебно у југоисточном делу земље, око великих градова као што су Сао Пауло и Рио де Жанеиро. Ту је **развијена аутомобилска индустрија, прерада нафте, металургија, хемијска и текстилна индустрија**. Бразил је и један од највећих светских извозника **железне руде**, што представља основу за развој челичне индустрије и грађевинарства. Велики значај има и енергетски сектор. Бразил је светски лидер у производњи **хидроелектричне енергије**. Хидроелектране као **Итаипу**, једна од највећих на свету, обезбеђују електричну енергију за милионе домаћинстава и индустрије. Поред тога, држава улаже и у развој других обновљивих извора енергије.

Услужни сектор има доминантну улогу у привреди и запошљава највећи део становништва. Трговина, финансиске услуге, образовање, здравство и туризам доприносе значајном делу националног дохотка. **Туризам** је посебно важан захваљујући природним лепотама, Амазонији, плажама, културном наслеђу и познатим градовима. **Култура и спорт**, а нарочито фудбал, имају не само друштвени него и економски значај. Велика спортска такмичења, клубови и играчи доприносе међународној препознатљивости Бразила и развоју спортског туризма.

Плантажа кафе, Бразил

Стадион Маракана, Рио де Жанеиро, Бразил

ЗАПАМТИ

Бразил је највећа држава у Јужној Америци по површини и броју становника. Његов велики део заузима Амазонска низија, највећа тропска шума на свету, која има важну улогу у климатској равнотежи планете. Бразил има значајну улогу у економији и култури континента.

Питања за проверу знања:

1. Где се налази Бразил и са којим државама граничи?
2. Које су главне природногеографске области у Бразилу?
3. Зашто Амазонска Низија има значај не само за Бразил него и за цели свет?
4. Које су главне насељене зоне у Бразилу и зашто?
5. Који привредни сектори су најважнији у економији Бразила?

ГЕОГРАФИЈА АУСТРАЛИЈЕ СА ОКЕАНИЈОМ

Аустралија је континент који је дуго времена био удаљен од главних светских путева. Када су га истраживачи касније открили, тамо су наишли на велику разноликост: тропске шуме на северу, суве пустиње у унутрашњости, хладнија планинска подручја и огроман Велики Корални Гребен дуж источне обале.

Аустралија је позната и по својим невероватним плажама – има их више од 10.000, а ако би сваки дан посећивао по једну, требало би ти скоро 28 година да их све видиш.

Географски, Аустралија је најмањи континент и једина држава која заузима читав континент. Окружена је Индијским и Тихим Океаном, а њена изолираност је створила природни свет који се разликује од других делова планете.

Данас је Аустралија савремен континент са импресивним природним богатствима и културама које је чине јединственом на свету.

САДРЖАЈ:

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ СА ОКЕАНИЈОМ

Географски положај, разуђеност обала Аустралије са Океанијом

Рељефне карактеристике Аустралије и Океаније

Клима и климатске карактеристике Аустралије и Океаније

Хидрографија Аустралије и Океаније

Природна богатства Аустралије

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

Демографске карактеристике Аустралије и Океаније

Регионални преглед Аустралије – велики градови и културно-историски центри

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ СА ОКЕАНИЈОМ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛА АУСТРАЛИЈЕ СА ОКЕАНИЈОМ

Кључни
географски
појмови:

Географски
положај

Обална
разућеност

Осјрва:

Тасманија

Нови Зеланд

Нова Гвинеја

Осјрвске жрује:

Меланезија

Микронезија

Полинезија

Полуосјрва:

Јорк

Архемска

Земља

Мора:

Тиморско Море

Драфурско Море

Тасманово Море

Корално Море

Заливи:

Карјеншариски

Залив

Велики

Аустралиски

Залив

Замисли да путујеш да би посетио неки град као Мелбурн или Сиднеј. Док пратиш своје замишљено путовање на карти, кроз које континенте би пролазио и које океане прелазио пре него што стигнеш у Аустралију?

Аустралија је део Аустралијске тектонске плоче, једне од најстабилнијих на Земљи. Захваљујући тој стабилности, њена обала је једноставне структуре и релативно слабо разућена, без великих фјордова и дубоких залива какви су карактеристични за друге континенте.

Међутим, плоча није потпуно непокретна. Напротив, Аустралија се помера према северу око 7 центиметара годишње, што је једно од најбржих кретања тектонских плоча на нашој планети. Због тога се каже да је Аустралија „континент у кретању“ – стабилан, али стално у покрету.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ АУСТРАЛИЈЕ

Аустралија је најмањи континент на Земљи и једини који се у потпуности налази унутар једне државе. Заједно с острвом **Тасманијом** и неколико мањих околних острва заузима површину од **7,7 милиона км²**, што је чини шестом највећом државом на свету. **Према којим државама?**

Налази се на **Јужној Земљиној полулопти** и представља једини насељени континент који се у целости налази на јужној Земљиној полулопти. **Размисли: Који се други континент, осим Аустралије, у целости налази на Јужној Полулопти?**

Географски положај Аустралије и Океаније

Најближи континент је Азија, од које је Аустралија одвојена плитким морима и острвима. На истоку се отвара према Тихом Океану, а на западу и југу према Индиском океану. Због оваквог положаја, Аустралија је **природно изолована**, али истовремено повезана са острвским светом **Океаније**.

РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛА

Разућеност обала Аустралије је **једноставна**. Обала је слабо разуђена, са малим увалама, што јој даје компактан облик континента. На југу се налази **Велики Аустралијски Залив**, а на северу **Карпенатарски Залив**. Најизраженији полуострви су полуострво **Јорк**, које представља северни крај Аустралије, и полуострво **Арнхамова Земља**.

МОРА ОКО АУСТРАЛИЈЕ

Аустралија је окружена с неколико важних мора. **Пронађи их на географској карти!** На северозападу се налази **Тиморско Море**, које одваја Аустралију од острва Тимор. Затим следи **Арафурско Море**, смештено између северне Аустралије и **Нове Гвинеје**. Дуж североисточне обале простире се **Корално Море**, познато по **Великом Коралном Гребену**. Велики корални гребен толико је велик да се може видјети чак и из свемира, а његова острва сматрају се једним од најбогатијих екосистема на Земљи. На југоистоку се налази **Тасманово Море**, које раздваја Аустралију од **Новог Зеланда**.

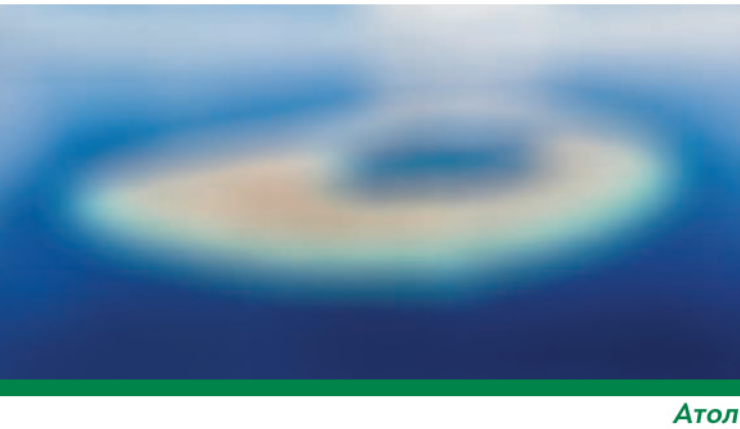

ЗАЛИВИ, ПОЛУОСТРВА И ОСТРВА ОКО АУСТРАЛИЈЕ

На јужној обали налази се **Велики Аустралијски Залив**, највећи залив на континенту. На северу се простире **Карпентаријски залив**, који обликује северну обалу Аустралије. **Полуострво Јорк** и **Арнхемска Земља** најзначајнија су полуострва и дају карактеристичан изглед северном делу Аустралије.

Атол

Иако је обала једноставна, Аустралија има неколико значајних острва. Највеће и најважније острво је **Тасманија**, које се налази на југоисточној обали и одвојено је од континента **Басовим Мореузом**. У близини Аустралије налазе се и два велика острва која јој не припадају, али су важна за општу географију: **Нова Гвинеја** на северу и **Нови Зеланд** на југоистоку. Поред острва, у региону се налазе и бројни **атоли** – корална острва која су распрострањена у Коралном Мору и Тихом Океану.

ОСТРВСKE ГРУПЕ У ОКЕАНИЈИ

Аустралија је део ширег острвског света Океаније, која се дели на три велике острвске скупине. Меланезија се налази северно и североисточно од Аустралије и обухвата велика и висока острва. Микронезија („мала острва“) обухвата бројне мале острвске државе и територије у Тихом Океану, северно од Меланезије. Полинезија обухвата велики број острва у централном и јужном делу Тихог Океана, међу којима су Хаваји, Самоа и Тонга.

Острвска група	Положај	Карактеристике	Примери држава / острва
Меланезија	Северно и североисточно од Аустралије	Велика, висока и често вулканска острва	Нова Гвинеја, Фиџи, Соломонска Острва, Вануату
Микронезија	Северозападни и централни део Тихог океана	Мала, ниска и разуђена корална острва	Гуам, Кирибати, Маршалска Острва, Микронезија
Полинезија	Централни и јужни део Тихог Океана	Бројна острва распрострањена на великој површини	Хаваји, Самоа, Тонга, Тахити, Нови Зеланд*

*Нови Зеланд се често убраја у Полинезију због културних и историјских веза.

Истражи: Како би описао разлике између Аустралије и Океаније?

Сателитски снимак Аустралије и Океаније

Аустралија и Океанија

Подводни корални гребен

Око коралних острва и Великог Коралног Гребена појављује се прстен „светлећег појаса“, настао од плитких коралних платформи који снажно рефлектују сунчеву светлост и чине море светлоплавим као дан. Нека мала пешчана острва, позната као каје, могу потпуно нестати, а затим се поново појавити након неколико дана, јер их таласи стално премештају.

У мирним заливима Гребена стварају се подводне „баште“ од корала, сложене структуре које личе на природне скулптуре и представљају један од најбогатијих морских екосистема на планети. На неким местима, када таласи ударају у посебне камене облике, чује се звук налик тихом „певању“, настао од вибрација воде и ваздуха у уским пукотинама.

Титирак – „светлећи појас“ код Великог Коралног Гребена

ЗАПАМТИ

Аустралија је најмањи континент и шеста највећа држава на свету, са површином од око 7,7 милиона км². Налази се на јужној Земљиној полулопти и природно је изолована, али блиска Азији. Обала јој је слабо разуђена, са великим заливима као што су Велики Аустралиски залив и Карпенатарски Залив. Најважнији полуострви су Јорк и Арнхамова Земља. Око Аустралије налазе се мора као Тиморско, Арафурско и Корално Море. Највеће острво које јој припада је Тасманија, а у њеној близини се налазе Нова Гвинеја и Нови Зеланд. Аустралија је део Океаније, која се дели на Меланезију, Микронезију и Полинезију.

Питања за проверу знања:

1. Који је најмањи континент на Земљи?
2. Којим морима је окружена Аустралија?
3. Зашто Аустралија је природно изолована, али ипак повезана са Океанијом?
4. Које три острвске групе чине Океанију?
5. Упореди Велики Аустралијски и Карпенатарски Залив према положају и значају!

Кључни
географски
појмови:

Рељеф
Низије
Аустралијска
Низија
Планине
Велико
Водоносне
Планине
Висоравни
Пустииње
Велика
Пешчана
Пустииња
Велика
Викторијина
Пустииња

РЕЉЕФНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

Како замишљаш Аустралију – равну или планинску? Шта мислиш, да ли у Аустралији има пустиња? Да ли, по твом мишљењу, у Аустралији постоје високе планине?

Пустииња Симпсон налази се у централном делу Аустралије и једна је од већих пустиња у земљи. Заузима површину од 176.500 km^2 , што је чини двоструко већом од европске државе Мађарске. Једно од њених најпрепознатљивијих обележја су црвене пешчане дине које се протежу на стотину километара. Њихова црвена боја потиче од железа у песку које временом зарђа од јаког Сунца. Неке од ових дина високе су и до 40 метара, а поједине достижу дужину и до 200 километара.

Рељеф Аустралије веома је разнолик и састоји се од великих низија, планинских ланаца, висоравни, приобалних подручја и пространих пустињских области. Просечна надморска висина континента износи око 330 метара, што Аустралију чини најнижим и најравнијим континентом на Земљи. Ове природне целине распоређене су од запада према истоку и стварају сложену и контрастну географску слику у којој се смењују приобална подручја, високи планински ланци на истоку, сухи унутрашњи крајеви и издвојени планински масиви.

Рељефна карта Аустралије

АУСТРАЛИЈСКА НИЗИЈА

Аустралијска низија простире се од Карпентаријског залива, преко слива језера Ер, до слива река Мареј и Дарлинг. Низију карактеришу равнице, сушни предели, пустиње и велики седиментни басени.

Најпознатији међу њима је Велики Артезијански Басен, који представља огроман подземни резервоар воде. Захваљујући њему, делови Квинсленда, Јужне Аустралије, Северне Територије и Новог Јужног Велса могу се користити за сточарство и пољопривреду упркос сухој клими. *Пронађи на географској карти Карпентаријски залив!*

ВЕЛИКЕ РАЗВОДНЕ ПЛАНИНЕ

Дуж источне обале уздиже се **Велике Водоносне Планине**, најзначајнији и најдужи планински систем у Аустралији. Оно се простире кроз Квинсленд, Нови Јужни Велс, Викторију и део Аустралиске Главне Територије.

Овај планински венац дели речну мрежу на приобални и унутрашњи део те има велики утицај на климу источног дела континента. Највиши врх је Кошћушко (2 228 м), који се налази у држави Нови Јужни Велс.

Планински врх Кошћушко

УСАМЉЕНИ ПЛАНИНСКИ МАСИВИ

У унутрашњости и западним деловима Аустралије налазе се усамљене планине и планински ланци, настали од веома старих планинских масива.

Најпознатији су Мекдонелови ланци у Северној територији, Мазгревови ланци, који се простиру кроз Јужну и Западну Аустралију, те Хамерслијеви ланци у Западној Аустралији. Ове планинске групе су изолиране, али имају велики геолошки значај. *Пронађи на карти ове усамљене планине!*

ВИСОРАВНИ

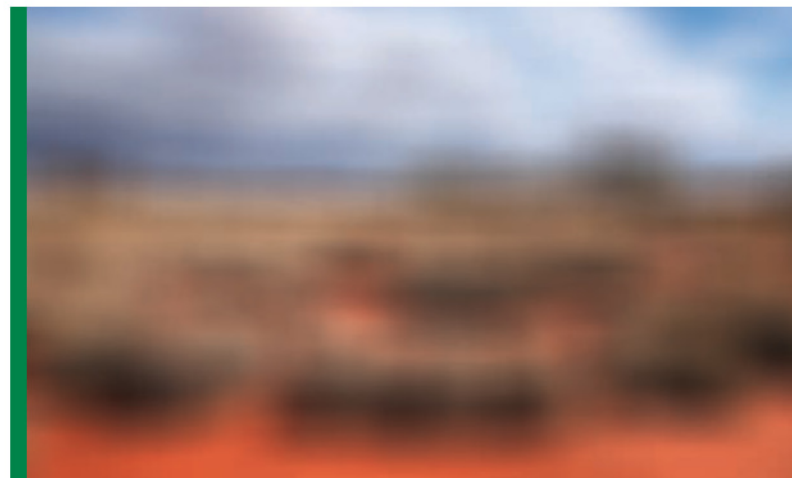
У централним и западним деловима континента налазе се **висоравни** умерене надморске висине, са заравњеним подручјима и благим до стрмим падинама. Простиру се у Западној Аустралији, Северној територији, Јужној Аустралији и западним деловима Квинсленда.

Због сушних услова, ове области се најчешће користе за сточарство.

ПУСТИЊЕ

Велики део унутрашњости Аустралије прекривен је пустињама. Најпознатије су **Велика Пешчана Пустиња**, која се налази у Западној Аустралији и Северној територији, те **Велика Викторијина Пустиња**, која се простире кроз Западну и Јужну Аустралију.

Ове пустиње карактеришу пешчане дине, камените равнице и ретка вегетација састављена од ниског грмља и трава.

Велика Викторијина пустиња

Повежи рељефну целину с њеном одговарајућом карактеристиком:

1. Велике Разводне Планине	а) Пустииња са црвеним пешчаним динама
2. Аустралска Низија	б) Најдужи планински венац у Аустралији
3. Велика Пешчана Пустииња	в) Веома стара планинска група у унутрашности
4. Мекдонелови Гребени	г) Ниска и равна област с подземним водама

Птица ему је највећа птица у Аустралији и друга по величини на свету након ноја. Иако не може летети, има снажне ноге којима може трчати брзином око 50 км/х, што јој омогућава да пређе велике удаљености. Ему настањује сушне пус-тиње, травнате равнице, степе и подручја са ниским растињем где има довољно хране и простора за живот. Има веома развијен вид и слух, а њене тамнозеле-не очи омогућавају јој добро сналажење у природи. Карактеристично је да током парења мужјак лежи на јајима и брине се о младунцима. Због своје издржљи-вости и прилагодљивости различитим стаништима, ему се сматра једном од најсимболичнијих животиња природних предела Аустралије.

Птица ему

ЗАПАМТИ

Аустралија је најравнији континент на Земљи, са ниском просечном надморском ви-сином и великим пустињским подручјима. Најважније рељефне целине су Аустра-лијска висораван, Аустралијска низија и Велике разводне планине. У саставу Аустра-лијске висоравни налазе се Велика Викторијина пустиња, Велика пешчана пустиња и друге пустињске области. Рељеф Аустралије је стар, стабилан и снажно обликован ерозијом.

Питања за проверу знања:

1. Која је најважнија планинска целина у источном делу Аустралије?
2. Објасни зашто се Аустралија сматра најнижим континентом на Земљи!
3. Како рељеф Аустралије утиче на животиње које тамо живе? Наведи пример као што су кенгур или ему!

КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

Кључни
географски
појмови:

Клима
Климатски
типови
Биљни свет
Еукалиптис
Акација
Животињски
свет
Кенгур
Коала
Птица ему
Пас динго
Тасманијски
ђаво

Шта прво помислиш када чујеш реч Аустралија? Које животиње и биљке повезујеш с Аустралијом и у каквој клими мислиш да живе? Мислиш ли да је клима у Аустралији свуда иста? Објасни зашто!

Аустралија је један од најнеобичнијих континената на свету. Иако делује удаљено и топло, њена клима је веома разнолика. Један део земље је тропски и влажан, други део пустињског карактера, а на југу владају умереније температуре и више падавина. Ове разлике настају зато што Аустралија обухвата више климатских појасева и окружена је океанима који утичу на климу. Због тога сваки део континента има посебан изглед, биљке и животиње. У наставку ћеш открити како се клима мења од севера према југу и зашто је Аустралија толико јединствена по својој природи.

КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ

Главни климатски фактор који одређује климу Аустралије јесте **географски положај**. Јужни повратник пролази тачно средином континента, па се северна половина Аустралије налази у **жарком (тропском)** појасу, јужна половина у **јужном умереном топлотном појасу**, а између њих се простире суптропски појас. Такав положај условљава велику разноликост климе и климатских типова. Због снажног Сунчевог зрачења и великог испаравања, нарочито у подручјима око Јужног повратника, велики део Аустралије је сув. Средишњи и западни делови континента најсушнија су подручја, а тло има карактеристичну црвенкасту боју због присуства оксида гвожђа.

Северна Аустралија налази се у тропском појасу и има **тропску климу** с високим температурама и израженом влажном и сушном сезоном. У овом делу велики утицај имају летњи монсуни, који доносе топао и влажан ваздух с океана и узрокују обилне падавине, често више од 1 000 до 1 500 мм годишње, а понегде и више. Средишњи део Аустралије налази се у **суптропском појасу** и има **топлу пустињску климу** с мало падавина, најчешће мање од **250 мм годишње**. Око пустиња јавља се **степска клима**, која представља прелаз између пустињске и влажне суптропске климе источне обале.

Климе и климатске зоне
Аустралије

Источна обала Аустралије има **влажну суптропску климу** с топлим летима и падавинама током целе године. На ову област снажно утичу југоисточни **пасати**, који доносе влажан ваздух с Тихог океана и узрокују падавине од 800 до 1 200 мм годишње, а у Квинсленду и до 1 600 мм.

Западни део Аустралије одликује се разноврсном климом. У унутрашњости преовлађује пустињска клима, док се дуж западне обале клима постепено мења – од тропске на северу до средоземноморске на југозападу.

У Аустралији расте једно заиста значајно дрво које се назива еукалиптус клоезијана (*Eucalyptus cloeziana*), познато и као гимпи мешмејт или квинсленд мешмејт. Иако изгледа као обично еукалиптусово дрво, познато је по својој чврстој дрвеној маси, коју су староседелачки народи користили за израду алата и градњу. Ово дрво може достићи велику висину и има грубу кору и беле цветове који се појављују лети. Научници га цене због природних уља која садржи и која служе као заштита од инсеката. За коале су еукалиптусова дрвећа посебно важна јер њихово лишће представља главну храну и склониште. Иако еукалиптус клоезијана није међу омиљеним врстама за исхрану, он је део шире еукалиптусове шуме која им обезбеђује дом.

Биљка акација

Пас динго

Јужни делови Аустралије и острво Тасманија налазе се у јужном умереном топлотном појасу и имају **умерену океанску** климу. Овде доминирају **западни ветрови**, који доносе влажан и хладнији ваздух са Индијског океана, па се количина падавина креће од 600 до преко 1.000 mm годишње, а у планинским областима и више. У југозападној и деловима јужне Аустралије јавља се и **средоземноморска** клима, са топлим, сувим летима и благим, кишовитим зимама. Овај појас има блаже температуре и израженија годишња доба, што га чини једним од најпријатнијих климатских региона на континенту.

Океани и мора имају велики утицај на климу Аустралије. Они ублажавају температуре у приобалним подручјима, доносе влагу, а морске струје утичу на количину падавина. Планински венци на источној обали задржавају влажан ваздух, док унутрашњост остаје сува и топла.

Биљни свет Аустралије богат је и јединствен. Најраспрострањеније дрво је **еукалиптус**, који је прилагођен сувој и топлој клими, док је **акација** национални симбол и расте у сухим и полупустињским областима. Животињски свет је специфичан и обухвата бројне ендемске врсте, као што су кенгур, који живи у сухим и травнатим подручјима, **коала**, која се храни листовима еукалиптуса, **птица ему**, која не лети, али брзо трчи, **пас динго**, који живи у пустињама и шумама, те **тасманијски ђаво**, месождер који живи искључиво на Тасманији.

У којим климатским областима живе кенгури, коале и динго? Зашто Аустралија има толико много ендемских врста?

ЗАПАМТИ

Клима у Аустралији је разноврсна. Северни део има тропску климу, средишњи део претежно пустињску и степску климу, источна обала има влажну суптропску климу, југозападни део и делови јужне обале средоземноморску климу, а Тасманија и крајњи југоисток умерену океанску климу. Океани, ветрови и планински ланци снажно утичу на климатске услове. Захваљујући тим разликама, Аустралија има јединствен биљни и животињски свет, укључујући еукалиптус, акацију, кенгура, коалу и тасманиског ђавола.

Питања за проверу знања:

1. Који климатски фактори највише утичу на климу Аустралије?
2. Који ветрови утичу на климу источне обале?
3. Објасни како климатске разлике утичу на биљни и животињски свет континента!

Кључни
географски
појмови:

Реке

Мора

Језера

Језеро Ејр

ХИДРОГРАФИЈА АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

Океан са свих страна; Река која нестаје; Слана равница; Језеро без воде.

Аустралија је најсушнији насељени континент на свету. Због тога има мали број сталних. Многе реке су повремене и носе воду само током сезонских киша. Чак и када се уливају у океан, често испаравају у унутрашњости или пресуше.

У сушним подручјима вода брзо испарава због високих температура. Зато су језера често промењива. На њиховом месту, када пресуше, настају велике беле слане равнице. Слане равнице су равне и чврсте површине које настају испаравањем воде у сушним подручјима. Користе се за научна истраживања, а понекад и за снимање филмова.

Аустралија је континент потпуно окружен водом, што јој даје јасно изражену и препознатљиву обалу. На истоку се налази **Тихи Океан**, а на западу и југозападу **Индиjsки Океан**. Дуж северне обале простиру се значајна мора: **Арафурско Море**, **Тиморско Море** и **Корално Море**, познато по Великом Коралном Гребену, највећем коралном систему на Земљи.

Мапа Аустралије са
морима и океанима

Иако је Аустралија најсушнији насељени континент, у њеним источним и југоисточним деловима развило се неколико важних река. Најдужа и најзначајнија **река је Мари**, која извире у Аустралијским Алпама, на граници између Новог Јужног Велса и Викторије. Заједно са реком Дарлинг чини велики речни систем који има кључну улогу за пољопривреду у унутрашњости континента. Река Мари улива се у **Индиски Океан**, у заливу Енкаунтер у Јужној Аустралији.

Пронађи на карти реку Мари и њене притоке!

Аустралија има више **десетина хиљада језера**, али већина њих је мала, плитка и повремена, односно пуне се само након обилних киша. Због сушне климе многа од њих су **слана језера** или **слане равнице** настале исушивањем воде. Најпознатије међу њима је **Језеро Ејр**, највеће слано језеро и најнижа тачка на континенту.

Језеро Ејр има велику географску важност. Већи део године је сухо и прекривено слојем соли, али након ретких обилних киша може се претворити у огромну водену површину, стварајући јединствен природни пејзаж и привлачећи велики број птица.

Мари

Сателитски снимак Језеро Ејр

Река Купер Крик не стиже до мора.
Истражи где завршава и зашто!

ЗАПАМТИ

Аустралија је окружена Тихим и Индиским Океаном, а на северу има неколико мора (Арафурско, Тиморско и Корално Море).

Континент је веома сух, па су реке малобројне и често повремене.

Најдужа река је Мари, која извире у Аустралијским Алпама и улива се у Индиски Океан.

Аустралија има много сланих и повремених језера, а највеће је Језеро Ејр, које је најчешће сухо.

Питања за проверу знања:

1. Који се океан налази уз источну обалу Аустралије?
2. Зашто су многе реке у Аустралији повремене или пресуше пре него што стигну до мора?
3. Објасни како сушна клима утиче на изглед и особине сланих језера, као што је Језеро Ејр!

Кључни
географски
појмови:

Природна бо-
гајштва

Нафта

Угаљ

Природни гас

Дијаманти

Злато

Сребро

Железо

Никал

Алуминијум

ПРИРОДНА БОГАТСТВА АУСТРАЛИЈЕ

Шта мислиш, могу ли се нафта и природни гас сматрати природним богатствима Аустралије? Ако могу, где се налазе највећа налазишта – на копну или у мору? Да ли су пустиње у Аустралији крај вредних природних ресурса?

Шта ако је један од најсушнијих континената на свету истовремено и један од најбогатих природним ресурсима? Аустралија на први поглед делује као сув и неплодан простор, али геолошка истраживања и сателитска осматрања показују да се испод њене површине крију значајна природна богатства.

То је резултат дуготрајног геолошког развоја и стабилне грађе Земљине коре. Током милиона година формирана су и очувана велика подземна налазишта, без снажних померања и нарушавања стенских слојева.

Резултати научних истраживања и сателитских снимака јасно приказују њихову распрострањеност. Због тога Аустралија данас има значајну улогу у светској индустрији и економији.

Аустралија располаже значајним и разноврсним природним ресурсима, чија је географска распоређеност различита у појединим државама и регијама. Најважнија минерална и енергетска богатства су нафта, природни гас, угаљ, железна руда, злато, дијаманти, сребро, никал, боксит (алуминиска руда) и уранијум.

Нафта и природни гас највише су концентрисани у **Западној Аустралији**, као и у **Северној територији** и **Јужној Аустралији**. Посебно су значајна морска налазишта која имају велику улогу у енергетској производњи. Ове регије убрајају се међу најважнија подручја за производњу природног гаса у свету.

Истражи како изгледају морска
налазишта нафте!

Угаљ је најзаступљенији у источном делу Аустралије. **Квинсленд** је најзначајнији произвођач висококвалитетног металуршког угља, док се у Новом Јужном Велсу производе и енергетски и металуршки угаљ.

Аустралија је светски лидер у производњи железне руде, која је готово у потпуности концентрисана у регији Пилбара у Западној Аустралији. Ова држава је водећа и у производњи злата, као и никла, који се експлоатише у подручјима око Камбалде и Рејвенсторпа.

Шта Аустралија производи од железне руде?

Рудник Аргајл у Западној Аустралији је до свог затварања 2020. године био један од најзначајнијих светских рудника дијаманата, посебно познат по ретким ружичастим дијамантима.

Рудник угља

Сребро је, заједно с оловом и цинком, најзаступљеније у рударском појасу Брокен Хил у Новом Јужном Велсу у Аустралији, као и у Квинсленду.

Боксит (алуминијска руда) распрострањен је углавном у западним деловима земље, посебно у Квинсленду, Северној територији и Западној Аустралији (подручје Дарлинг).

Аустралија такођер располаже великим резервама **уранијума**, али се, упркос томе што спада међу водеће светске произвођаче нуклеарног горива, у земљи не користи за производњу електричне енергије. Уместо тога, углавном се извози за научне и индустријске потребе, укључујући снабдевање горивом нуклеарних реактора у другим државама.

Рудник дијаманата Аргајл у регији Кимберли, Западна Аустралија

Напиши есеј на тему: „Природна богатства која обликују моћ Аустралије“.

У XIX веку откриће злата у Аустралији изазвало је „златну грозницу“. Многи људи из целог света досељавали су се у потрази за богатством, што је довело до брзог пораста броја становника.

Данас је Аустралија један од највећих извозника злата на свету.

Највећи део извоза усмерен је према азиско-пацифичкој регији, посебно према Кини и Индији, где се злато користи за израду накита, улагања и стварање финансијских резерви.

Након експлоатације, злато се пречишћава у посебним постројењима и лева у полуге тачно одређене чистоће.

Некада се рад у рудницама обављао ручно и био је веома тежак, док се данас користе савремене машине и компјутерски системи, што чини процес ефикаснијим и сигурнијим.

ЗАПАМТИ

Аустралија је једна од најбогатијих држава света по минералним и енергетским ресурсима. Најважнија природна богатства су нафта, природни гас, угаљ, железна руда, злато, дијаманти, сребро, боксит и уранијум.

Железна руда се највише експлоатише у регији Пилбара, где су рудници толико велики да се могу видети и на сателитским снимцима. Познати дијаманти Аустралије потичу из рудника Аргајл.

Нафта и природни гас углавном се налазе у морским налазиштима уз обалу Западне Аустралије. Аустралија има велике резерве уранијума, али га не користи за производњу електричне енергије, већ га углавном извози.

Питања за проверу знања:

1. Која су три најважнија природна богатства која се експлоатишу у Аустралији?
2. Зашто се рударска регија Пилбара сматра посебно важном за Аустралију?
3. Објасни зашто Аустралија, иако поседује велике резерве уранијума, не производи електричну енергију из њега!

СОЦИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

Кључни
географски
појмови:

Број
становника
Густина
насељености
Природни
прираштај
Религије:
Кришћанство
Ислам
Хиндуизам
Будизам
Групе народа
Дборицини
Туристички
центри
Велики
корални
гребен
Бора Бора
Фиџи

ДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АУСТРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ

Замислите огромну земљу, скоро величине Европе. На њеним обалама живот, светла, градови и људи из целог света. Али у њеној унутрашњости – тишина. Празнине. Хиљаде километара без градова, без аутопутева, без насељених места.

Аустралија је површином готово велика као Европа, али има само око 26 милиона становника – што је много мање од већине европских држава. У поређењу са Аустралијом, Европа има гушћу насељеност и већи број насеља у унутрашњости. Источна и југоисточна обала имају највећу густину насељености због урбанизације и економске концентрације, док је унутрашњост готово ненасељена због недостатка воде, сушне климе, великих удаљености, слабе саобраћајне доступности и ограничених услова за трајно насељавање. Главни град Канбера има око пола милиона становника, док у градовима попут Сиднеја, Мелбурна и Бризбејна живи више милиона људи.

Аустралија је једна од најмултикултуралнијих земаља на свету. Скоро свака трећа особа рођена је у иностранству, што је више него у већини европских држава.

Океанија, пак, изгледа сасвим другачије. Састоји се од стотина острва с малим популацијама. Острвске државе у Океанији (без Аустралије и Новог Зеланда) имају заједно око 12 милиона становника.

Међутим, тамо је становништво веома младо; у многим острвским државама више од половине становника млађе је од 25 година, што је супротно Европи, где је старење становништва велики проблем. Тиме Аустралија и Океанија представљају занимљив контраст: једна огромна земља с малим бројем становника и високом урбанизацијом, те регија с малим острвима, младом популацијом и снажним културном разноликошћу.

СТАНОВНИШТВО

Аустралија је једна од најразвијенијих земаља света по животном стандарду. Према проценама за 2024. годину, има око **26,6 милиона становника**, што је знатно мање него у многим европским државама. **Највећи део становништва** концентрисан је дуж источне и југоисточне обале, где су смештени највећи урбани центри као што су Сиднеј, Мелбурн, Бризбејн и Аделајд. Ове регије имају повољну климу, развијену инфраструктуру и снажну привреду, што их чини магнет за становништво и миграције.

Да ли у Аустралији живе Македонци и у којим градовима их има највише?

ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ

Иако је Аустралија једна од највећих држава на свету, њена **густина насељености** износи свега око **3,5 становника по км²**, што је сврстава међу најређе насељене земље света. Источни и југоисточни делови земље имају највећу густину насељености због повољнијих природних услова и концентрације великих градова, док је унутрашњост континента веома слабо насељена због сушне климе и ограничених природних ресурса. Западна Аустралија је насељена углавном око града **Перта**, док већи део њене територије остаје ретко насељен.

ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ И ДЕМОГРАФСКА КРЕТАЊА

Аустралија има низак, али позитиван природни прираштај, који износи око 2–3‰ годишње. Земља има релативно низак наталитет због промена у економским, социјалним и демографским околностима. На то утичу високи трошкови живота, дуже школовање, касније ступање у брак и родитељство, веће учешће жена на тржишту рада, урбанизација, као и промене у животним вредностима и начину живота. Укупна стопа фертилитета износи око 1,5–1,6 деце по жени и испод је нивоа потребног за просту репродукцију.

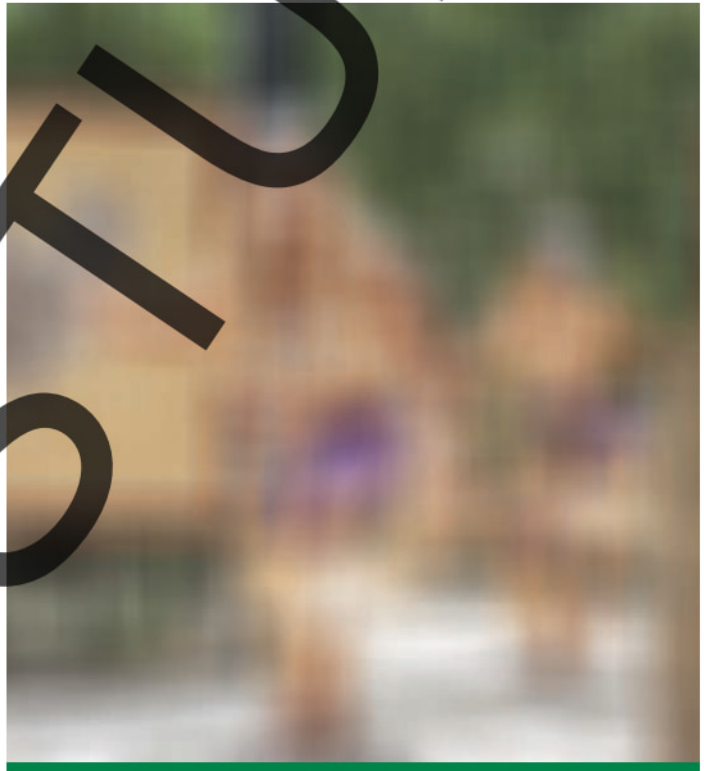
РЕЛИГИЈСКА СТРУКТУРА

Аустралија је изразито мултикултурно и мултирелигиско друштво. Најзаступљенија религија је **хришћанство**, присутно у свим деловима земље. **Ислам, хиндуизам и будизам** највише су заступљени у великим градовима као што су Сиднеј, Мелбурн, Бризбејн и Перт. **Абориџинска** традиционална веровања присутни су међу становништвом Северне територије и у руралним подручјима Западне Аустралије и Квинсленда.

НАРОДИ И ЕТНИЧКЕ ГРУПЕ

Поред домородачких народа, **Абориџина и Торес Стрејт Острвљана**, који имају више од 60 000 година културне историје, Аустралија је дом многобројним етничким заједницама из Европе и Азије. Најбројније заједнице су британског и ирског порекла, које су историјски обликовале језик и институције земље. У последњим деценијама значајно се повећао број имиграната из Кине, Индије, Филипина, Вијетнама, Либана, Јужне Африке, Италије и Грчке, као и из Новог Зеланда и различитих пацифичких острвских држава. Ова велика етничка и културна разноликост снажно утиче на језик, културу, начин живота и друштвену динамику савремене Аустралије.

Који се језик говори у Аустралији?

Торес Стрејт Острвљани, Квинсленд

Одговори са тачно или нетачно

Бр.	Тврдња	Т / Н
1.	Већина људи у Аустралији живи уз источну и југоисточну обалу.	☐
2.	Западну обалу Тихог Океана насељавају Абориџини и народи Торесовог Мореуза као староседелачко становништво Аустралије.	☐
3.	Хришћанство је најзаступљенија религија у Аустралији.	☐
4.	Велики Корални Гребен је познато природно богатство Аустралије.	☐

Абориџини изводе церемонијални плес

Абориџини су староседилачки становници Аустралије и представљају једну од најстаријих живих култура на свету, са историјом дужом од 60.000 година. Живели су широм континента – од тропских крајева на северу до пустиња у унутрашњости – и развили су различите начине живота прилагођене природним условима. Говорили су око 250 различитих језика и створили богату традицију прича, песама и уметности. У њиховој митологији важну улогу има „Време снова“, које објашњава настанак света, животиња, људи и природних појава. Абориџини су били вешти ловци и сакупљачи, користили су бумеранг и примењивали контролисано паљење вегетације како би обнављали станишта и олакшали лов. Данас највише живе у Северној Територији, Западној Аустралији и Квинсленду, а њихова култура и знање представљају важан део аустралског идентитета.

ЗАПАМТИ

Аустралија има око 26,6 милиона становника, при чему је највећа концентрација становништва на источној и југоисточној обали.

Просечна густина насељености је веома ниска, око 3,5 становника по км², што Аустралију сврстава међу најређе насељене државе света.

Природни прираштај је низак, али позитиван, док највећи део раста становништва потиче од имиграције.

Аустралија је мултирелигијско друштво у којем је хришћанство најзаступљенија религија, а присутни су и ислам, хиндуизам, будизам и домородачка веровања.

Поред домородачких народа – Абориџина и Торресових острвљана – у Аустралији живе бројне етничке заједнице из Европе и Азије.

Аустралија је позната по природним и културним знаменитостима као што су Сиднејска опера (Sydney Opera House), Велики Корални Гребен, Улуру, Парламент у Канбери и др.

Питања за проверу знања:

1. Где је највећа концентрација становништва у Аустралији и зашто?
2. Који фактори утичу на низак природни прираштај у Аустралији?
3. Које су најзаступљеније религије у Аустралији и зашто се ова држава сматра мултирелигијском?
4. Који народи и етничке групе живе у Аустралији поред домородачких заједница?

РЕГИОНАЛНИ ПРЕГЛЕД АУСТРАЛИЈЕ – ВЕЛИКИ ГРАДОВИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ ЦЕНТРИ

Ова држава има кенгуре, коале и пустиње. Ова регија има хиљаде малих острва. Где се налази Сиднеј?

Аустралија са Океанијом представља географску целину коју чине континент Аустралија и бројна острва Тихог океана, позната као Океанија. Ово подручје одликује велика природна разноврсност, од пустиња и тропских шума до вулкана и коралних острва.

Због великог пространства и положаја између великих океана, овај регион има значајну улогу у светској географији.

Океанију чине хиљаде острва у Тихом Океану. Највећи део чине Аустралија, Нови Зеланд и острвске групе Меланезија, Микронезија и Полинезија.

Аустралија је држава-континент и највећа држава у Океанији, с површином од око 7,7 милиона км². Главни град Аустралије је Канбера, која има око 470 хиљада становника. Политички је Аустралија подељена на шест савезних држава: Нови Јужни Велс, Викторију, Квинсленд, Јужну Аустралију, Западну Аустралију и Тасманију. Поред тога, постоје две територије – Аустралска Главна Територија и Северна територија. Иако постоје унутрашње административне поделе, у географским подацима Аустралија се сматра јединственом целином, па се често наводи као једна држава. Назив Аустралија потиче од латинског израза *Terra Australis*, што значи „Јужна земља“.

Кључни
географски
појмови:

Регије

Аустралија

Нови Зеланд

Меланезија

Микронезија

Полинезија

Највећи

градови

Сиднеј

Мелбурн

Бризбејн

Перт

Аделајд

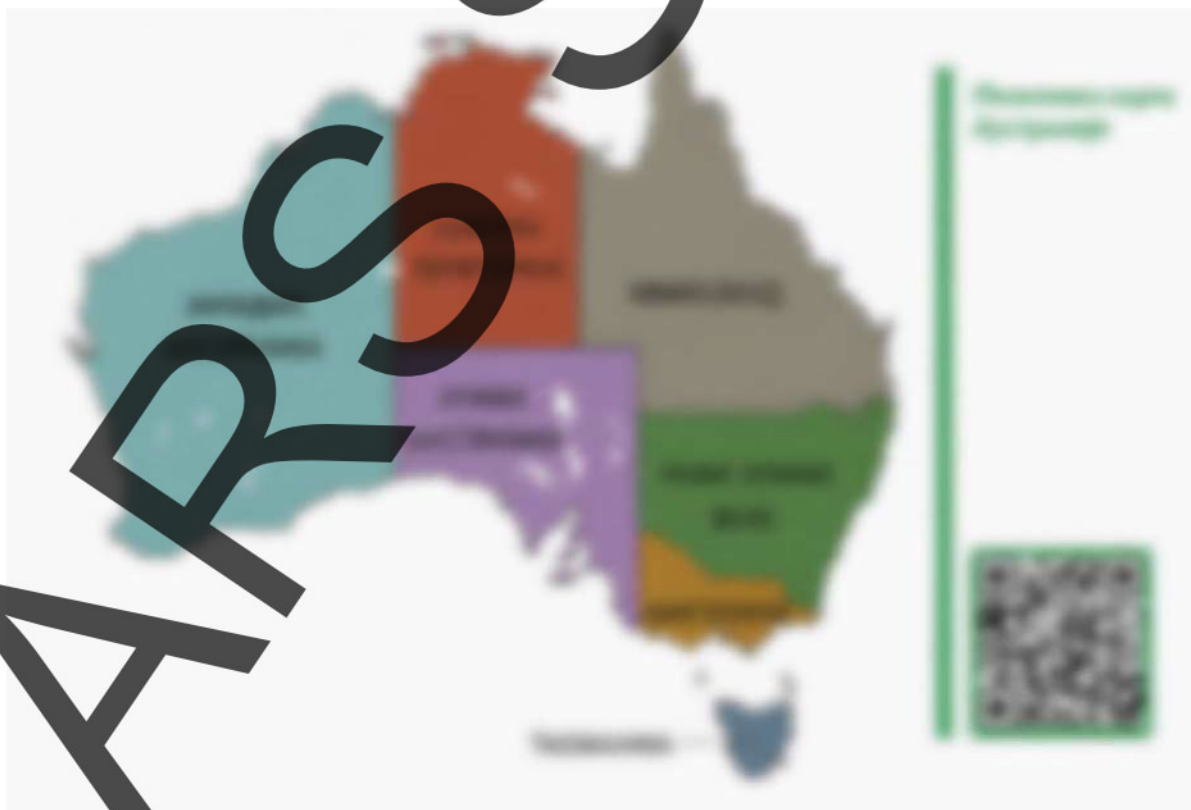
Океанија

Сиднејска Ојера

Краљевска

Изложбена

Палаћа

НОВИ ЗЕЛАНД

Име Нови Зеланд потиче од холандског назива *Nieuw Zeeland*, према покрајини Зеланд, што значи „земља на мору“. Географски се састоји од Северног и Јужног Острва. Северно Острво познато је по вулканима, гејзирима и топлим изворима, док се на Јужном острву уздижу Новозеландски Алпи. Клима је умерено океанска, са много падавина и бујном зеленом вегетацијом.

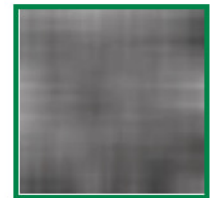
Нови Зеланд (Северно острво)

Острво	Површина (км ²)	Главни град/ Највећи град	Становништво
Северно Острво	113.729	Велингтон (главни град државе, налази се на Северном острву)	4 милиона становника
Јужно Острво	151.215	Крајстчерч (највећи град на Јужном острву)	1,24 милиона становника

Подаци о становништву према проценама Уједињених нација за 2024. годину.

МЕЛАНЕЗИЈА

Назив Меланезија потиче од грчких речи *мелас* (црн) и *несос* (острво), што значи „Црна острва“, према тамнијој боји коже домородачког становништва. Географски, Меланезија се налази у југозападном делу Тихог Океана и обухвата велика вулканска острва са тропском климом, густим кишним шумама и богатом биодиверзитетском разноликошћу. У овој регији чести су земљотреси и вулканске ерупције.

Држава / Територија	Површина (км ²)	Главни град	Становништво
★ Папуа Нова Гвинеја	462.840	Порт Морсби	10.000.000
★ Соломонска Острва	28.400	Хонијара	740.000
★ Вануату	12.189	Порт Вила	335.000
★ Фиџи	18.274	Сува	930.000
◦ Нова Каледонија (Француска)	18.576	Нумеа	290.000

Подаци о становништву према проценама Уједињених нација за 2024. годину. Суверене државе означене су ★, а територије ◦.

Порт Морсби,
Папуа Нова
Гвинеја,
Меланезија

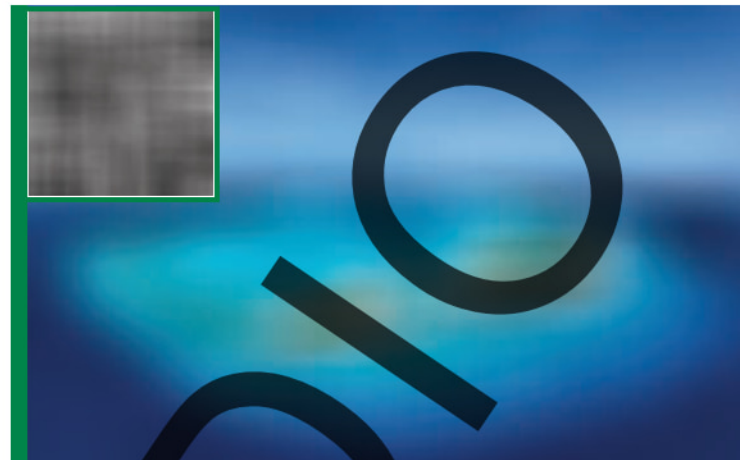

МИКРОНЕЗИЈА

Назив Микронезија потиче од грчких речи *микрос* (мали) и *несос* (острво), што значи „Мала острва“. Ову регију чине хиљаде малих коралних атола и ниских острва расутих по западном делу Тихог Океана. Због мале површине и ниске надморске висине, многи делови Микронезије посебно су осјетљиви на пораст нивоа мора. Клима је тропска, са високим температурама и ограниченим природним ресурсима.

Откриј шта је корални атол!

Кајангел Атол, Палау, Микронезија

Држава / Територија	Површина (км ²)	Главни град	Становништво
★ Федеративне Државе Микронезије	702	Паликир	105.000
★ Кирибати	811	Јужна Тарава	125.000
★ Маршалска Острва	181	Мајуро	42.000
★ Науру	21	Јарен – фактичко седиште владе; држава нема званични главни град.	11.000
★ Палау	459	Нгерулмуд	18.000
◦ Гуам (САД)	549	Хагатња	165.000
◦ Северна Маријанска Острва (САД)	464	Сајпан	50.000

Подаци о становништву према проценама Уједињених нација за 2024. годину. Суверене државе означене су ★, а територије ◦.

ПОЛИНЕЗИЈА

Назив Полинезија потиче од грчких речи *полу* (много) и *несос* (острво), што значи „Многа острва“. Ова регија обухвата велики трокут између Хаваја, Новог Зеланда и Ускршњег Острва. Острва су вулканског или коралног порекла, са тропском и суптропском климом. Полинезиски народи познати су по поморским вештинама, традиционалној култури и снажној повезаности с океаном.

Откриј како изгледају Хавајска острва!

Држава / Територија	Површина (км ²)	Главни град	Становништво
★ Самоа	2.842	Апија	225.000
★ Тонга	747	Нукуалофа	107.000
★ Тувалу	26	Фунафути	11.000
◦ Америчка Самоа (САД)	199	Паго Паго	55.000
◦ Кукова Острва (самоуправна држава у слободној асоцијацији са Новим Зеландом)	236	Аваруа	17.000
◦ Ускршње Острво (Чиле)	163	Ханга Роа	7.800
◦ Нијеу (самоуправна држава у слободној асоцијацији са Новим Зеландом)	261	Алофи	1.600
◦ Питкерн (Велика Британија)	47	Адамстаун	50
◦ Токелау (Нови Зеланд)	12	Факафо	1.500
◦ Валис и Футуна (Француска)	274	Мата-Уту	11.000
◦ Француска Полинезија (Француска)	4.167	Папеете	281.000
◦ Хаваји (савезна држава САД)	28.311	Хонолулу	1.430.000

Подаци о становништву према проценама Уједињених нација за 2024. годину. Суверене државе означене су ★, а територије ◦.

Град Сиднеј

Највећи градови у Аустралији и Новом Зеланду препознатљиви су по својој урбаној енергији, културним знаменитостима и економском значају. **Сиднеј** је најпознатији град Аустралије, познат по својој луци и Сиднејској опери, симболу модерне Аустралије. **Мелбурн** је центар уметности, спорта и културних фестивала, док је **Бризбејн** важан технолошки и образовни центар.

Перт, иако удаљен на западној обали, представља снажан економски центар захваљујући рударству и трговини. **Аделајд** је познат по мирном начину живота, културним догађајима и винским регијама у околини. **Окланд**, највећи град Новог Зеланда, космополитски је центар у којем се европска, маорска и друге културе спајају у јединствену урбану средину.

Најдубља тачка на Земљи налази се у јужном делу Маријанског Рова, у западном делу Тихог Океана. Дубина досеже око 10.935–11.000 метара испод нивоа мора, што га чини најдубљим делом светских океана. Маријанска Острва, која припадају Микронезији, налазе се уз овај ров. Маријански Ров настао је као последица сударања и подвлачења Пацифичке плоче под Филипинску плочу, што је довело до формирања веома дубоког океанског рова.

Мапа Маријанског Рова, најдубљег океанског рова на Земљи.

Канбера, главни град Аустралије

ТУРИСТИЧКЕ И КУЛТУРНО-ИСТОРИСКЕ ЗНАМЕНИТОСТИ

Аустралија се одликује бројним природним и **културно-историским знаменитостима**, међу којима се издвајају нека од најпрепознатљивијих обележја овог континента. **Сиднејска опера (Sydney Opera House)** представља светски познат архитектонски симбол и препознатљиво обележје града Сиднеја. **Велики Корални Гребен** највећи је корални екосистем на Земљи, познат по изузетној биолошкој разноврсности. **Улуру (Ayers Rock)** свето је место домородачких народа и једна од најимпресивнијих природних формација у земљи. У **Канбери** се налази Парламент Аустралије, док је **Мелбурн** познат по Тргу Федерације, Краљевским ботаничким баштама и бројним културним институцијама.

На карти Океаније испланирај своје „путовање“ линијом која почиње у Аустралији и пролази кроз: једну државу Меланезије, једну државу Микронезије, једну државу Полинезије, и завршава на Новом Зеланду.

ЗАПАМТИ

Океанија је регија у Тихом Океану коју чине Аустралија, Нови Зеланд и три велике острвске групе: Меланезија, Микронезија и Полинезија. Аустралија је највећа држава Океаније, са површином од око 7,7 милиона км², а главни град јој је Канбера. Назив Аустралија потиче од латинског израза Terra Australis „Јужна земља“.

Питања за проверу знања:

1. Која је највећа држава Океаније и који је њен главни град?
2. Објасни укратко које три острвске групе чине Океанију.
3. У коју острвску групу спадају Фиџи и Самоа?
4. Упореди Меланезију и Микронезију према величини острва и броју становника!

ГЕОГРАФИЈА ПОЛАРНИХ ОБЛАСТИ

Поларне области су најхладније регије на Земљи. На северу се налази Арктик, чије име потиче од грчке речи арктос („медвед“), према сазвежђу Велики медвед које се види изнад Северног пола. На југу се налази Антарктик, чије име значи „супротно од Арктика“, односно „на- супрот медведу“.

Ова подручја дуго су привлачила истраживаче као што су Роалд Амундсен, Роберт Ф. Скот, Ернест Шеклтон и Фридтјоф Нансен, који су допринели откривању до тада непознатих делова света.

У поларним областима јавља се и поларна светлост (аурора), једна од најупечатљивијих природних појава на Земљи. Данас научници у поларним крајевима проучавају климатске промјене, глечере, океанске струје и животињски свет како би боље разумели промене климе на Земљи у будућности.

САДРЖАЈ:

ПОЛАРНЕ ОБЛАСТИ

Природногеографске карактеристике

Социјогеографске карактеристике

ПОЛАРНЕ ОБЛАСТИ

ПРИРОДНОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ

Кључни
географски
појмови:

Арктик
Дантарктик
Гренланд
Поларна
клима
Глечери
Ледене обале
Ледене
санџе
Ирваси
Пингвини
Поларни
медвед
Фоке
Кишкови

Интерактивни разговор: Који је пол према вашем мишљењу хладнији – Северни или Јужни? Један од њих толико је хладан да ствара утисак као да се и ваздух смрзава. Размислите шта утиче на температуру: географски положај, мраз, ветар...

Које животиње живе на Арктику, а које на Антарктику?

Како би изгледао живот у месту где се месецима смењују тама и светлост? Замислите да нема изласка сунца, да нема дневне светлости – само тама и хладноћа. Како би се људи сналазили? Како би то утицало на ваше расположење?

Да ли знате да Антарктик садржи око 70 % слатке воде на Земљи, али да је она заробљена у леду и тешко доступна за кориштење?

Антарктик је најхладнији, најветровитији и најсушнији континент на Земљи. Замислите огроман континент прекривен снегом и ледом, где се крију масивни планински ланци, дубоке долине и огромне ледене структуре. Најнижа температура измерена на Земљи износила је $-89,2^{\circ}\text{C}$, а забележена је управо на Антарктику. Антарктик садржи око 70% светских залиха слатке воде, али због сталног леда она је недоступна.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Поларне области налазе се на оба краја Земље. На северу је Арктик, а на југу Антарктик.

Арктик је океанска регија чије су воде делимично прекривене ледом, а његов централни део чини Северни Ледени Океан, који је повезан с Атлантским и Тихим Океаном. Око Северног Леденог Океана налазе се копнене територије Канаде, Русије, Норвешке, Сједињених Америчких Држава (Аљаске) и Данске (Гренланда). Највеће острво је Гренланд, самоуправна територија у оквиру Краљевине Данске, готово у потпуности прекривена дебелим леденим покривачем дебљине до 3 km. Гренланд је други највећи ледени масив на Земљи, после Антарктика. Површина Арктика износи око 14,5 милиона km^2 .

Пронађи на географској карти поларна подручја Арктика и Антарктика!

Географски положај Арктика и Антарктика

Антарктик је континент површине од око 14 милиона km^2 , готово у потпуности прекривен дебелим леденим покривачем. Окружен је водама Јужног Океана (према класификацији Међународне хидрографске организације из 2000. године), који повезује Атлантски, Индиски и Тихи Океан. Због веома мале количине падавина, Антарктик се сматра највећом леденом пустињом на Земљи.

КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И ВРЕМЕНСКИ УСЛОВИ

Поларне области карактерише **поларна клима** са дугим, веома хладним зимама и кратким, свежим летима. Падавине су ретке, а снег и лед присутни су током целе године. Просечна температура на Гренланду креће се око $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$ зими, док лети може достићи око $10\text{ }^{\circ}\text{C}$. На Антарктику летње температуре обично се крећу око $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$, док зими могу пасти и до $-80\text{ }^{\circ}\text{C}$. На Антарктику је измерена и најнижа температура на Земљи: $-89,2\text{ }^{\circ}\text{C}$.

ГЛЕЧЕРИ И ЛЕДЕНИ ОБЛИЦИ

У овим екстремним условима настају **гледери, ледени брегови и ледене санте**, које се непрестано крећу и обликују простор.

Највећи гледер на Антарктику је **Ламбертов Гледер**, дуг око **400 км**, а широк приближно **100 км**.

Ледена санта

Ламбертов гледер на Антарктику

Аурора Бореалис

Аурора Аустралис

ПОЛАРНИ ДАН, ПОЛАРНА НОЋ И ПОЛАРНА СВЕЛОСТ

Поларне области познате су по појави поларног дана, када Сунце не залази месецима, и поларне ноћи, када се Сунце не појављује изнад хоризонта током дужег периода.

Током ових раздобља често се јавља поларна светлост:

- Аурора Бореалис (северна светлост)
- Аурора Аустралис (јужна светлост)

Ова појава настаје када се наелектрисане честице са Сунца сударају са Земљином атмосфером.

БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТО

Живи свет поларних области прилагођен је екстремној хладноћи.

На Арктику живе: поларни медвед, арктичка лисица, ирвас, морж и бројне врсте птица.

На Антарктику доминирају: пингвини, фоке и китови.

У природним условима пингвини живе искључиво на јужној хемисфери, а највећи број врста распрострањен је на Антарктику и околним острвима. Поларни медведи сусрећу се само на Арктику.

Биљни свет је оскудан и ограничен на лишајеве, маховине и ниске траве, нарочито у арктичкој тундри.

Пингвини

Поларни медвед

Ирвас

Китови

Пингвини су птице које не могу летети, али су изванредни пливачи и савршено прилагођени животу у хладним поларним водама. Уместо летења, користе снажна крила у облику пераја за брзо кретање кроз воду, достижући брзину и до 15 километара на сат. Њихова исхрана углавном се састоји од рибе, крила и лигњи, које лове роњењем – неке врсте могу заронити и до 500 метара дубине. Пингвини имају црно-бела перје које служи као природна камуфлажа: бела страна штити их од предатора када их посматрају одозго, док их црна страна загрева када их Сунце обасјава одозго. Како би се заштитили од хладноће, имају густо перје, слој масног ткива и зрачни слој између перја који их изолира од леда. Пингвини живе у великим колонијама и често се окупљају једни уз друге како би се угрејали, посебно током сурових антарктичких зима.

КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ И ЗНАЧАЈ

Поларне области веома су осетљиве на глобално загревање.

Топљење арктичког морског леда и глечера на Гренланду смањује површине које одбијају Сунчеву светлост, што додатно убрзава загревање.

Топљење антарктичких ледених покривача доприноси порасту нивоа мора, што представља претњу приобалним подручјима широм света.

Промене у поларним крајевима утичу на океанске струје, климу, екосистеме и животињске врсте, па су од великог значаја за разумевање и праћење климатских промена.

Мини дебата - Које мере су најефикасније за заштиту Арктика и Антарктика? Образложите свој став аргументима.

ЗАПАМТИ

Поларне области обухватају Арктик на северу и Антарктик на југу, најхладније делове Земље. Арктик је океан прекривен ледом, док је Антарктик континент покривен огромним леденим кровом и сматра се леденом пустињом. Клима је веома сурова, са изузетно ниским температурама, jakim ветровима и малом количином падавина. У овим областима настају глечери, ледени брегови и ледене санте. Поларни медведи живе на Арктику, док су пингвини карактеристични за Антарктик и друга подручја јужне хемисфере. Арктик је делимично насељен, док Антарктик нема стално становништво. Поларне области снажно су погођене глобалним загревањем, које узрокује топљење леда и пораст нивоа мора.

Питања за проверу знања:

1. Који се океан налази у средишту Арктика?
2. Објасни зашто пингвини и поларни медведи живе у различитим поларним областима.
3. Како топљење леда у поларним областима утиче на животиње које зависе од леда? Објасни примером!

Кључни
географски
појмови:

Инуити (Ескимии)

Иџло

Роберт Пири

Роалд Амундсен

Фридрих Јоф

Нансен

СОЦИОГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Дискусија - Ко би имао највеће шансе за преживљавање на Северном полу? Образложи свој одговор.

- човек у модерној зимској опреми
- ескимска породица у одећи од животињске коже
- истраживач на Антарктику
- туриста у обичној зимској јакни
- човек у традиционалној афричкој одећи

На крајњем северу и југу света постоје места где природа изгледа као да припада другој планети. Тамо се снег не топи ни током лета, лед пуца под ногама, а тишина је толико дубока да можеш чути властит уздах. Упркос овим суровим условима, на Арктику живе народи који су вековима успели створити дом у овој леденој пустињи. Они лове, путују саоницама и користе различите врсте настамби прилагођених поларним условима. На супротној страни, на Антарктику, нема ниједног села нити иједног града – тамо бораве само научници који истражују климу и животињски свет.

СТАНОВНИШТВО ПОЛАРНИХ ОБЛАСТИ

Поларне области спадају међу најређе насељене делове Земље због екстремно ниских температура, дугих периода мрака и ограничених могућности за живот. Арктик је једина поларна област са сталним становништвом. Тамо живе бројни домородачки народи, међу којима су **Инуити, Јупици, Алеути и Сами**, који су се током векова прилагодили суровим условима.

Антарктик нема стално становништво. На њему нема села ни градова, већ само привремене научне станице у којима бораве истраживачи.

Припадница домородачког становништва
Арктика

Игло

НАЧИН ЖИВОТА ДОМОРОДАЧКОГ СТАНОВНИШТВА

Домородачки народи Арктика развили су различите начине живота прилагођене локалним природним условима. Лове рибе, фоке и китове, путују са санкама и носе одећу од животињских кожа која их штити од хладноће. Карактеристична су њихова привремена склоништа колибе од леда – иглои, који пружају топлину и заштиту током зиме. Њихов живот уско је повезан с природом и сезонским променама.

ИСТРАЖИВАЧИ ПОЛАРНИХ ОБЛАСТИ

Тројица истраживача оставила су дубок траг у истраживању и освајању поларних крајева.

Роберт Пири, амерички истраживач, 1909. године тврдио је да је стигао до Северног пола. Његово достигнуће и данас је предмет научних расправа.

Роалд Амундсен, норвешки истраживач, 1911. године постао је први човек за кога је потврђено да је стигао до Јужног пола. Његова експедиција била је пажљиво планирана, са залихама хране и брзим кретањем преко антарктичког мраза, што јој је омогућило да се цео тим успешно врати.

Фридтјоф Нансен, такођер норвешки истраживач, познат је по својој смелој арктичкој експедицији бродом Фрам. Намерно је дозволио да брод буде заробљен у арктичком морском леду како би се кретао с њим под утицајем леденог струјања. Његова истраживања донела су важна научна сазнања о Арктику и поставила темеље модерне поларне науке.

Роберт Пири

Роалд Амундсен

Фридтјоф Нансен

САВРЕМЕНА НАУЧНА ИСТРАЖИВАЊА

Данас поларне области представљају једну од најважнијих природних лабораторија на Земљи. На Антарктику делује више од 70 истраживачких станица којима управљају државе попут САД-а, Русије, Норвешке, Велике Британије, Њемачке, Француске, Кине, Јапана, Аустралије и Новог Зеланда. Ове станице раде у екстремним условима, али омогућавају прикупљање података који се не могу добити нигде друго.

Научници проучавају:

- Климатске промене – праћење топљења леда, промена температуре и нивоа мора.
- Глечери и ледене језгре – дубљењем леда издвајају се језгре старе стотинама хиљада година које откривају податке о прошлим климатским променама.

Истраживачка станица

- Миграције животиња – проучава се кретање пингвина, китова, фока и поларних медведа.
- Озонски омотач – Антарктик је кључно подручје за истраживање озонске рупе.
- Океанске струје – поларна подручја имају важну улогу у глобалној циркулацији воде.
- Загађење и микропластика – чак и у овим удаљеним регијама пронађени су трагови глобалног загађења.

На Арктику се истраживања посебно усмјеравају на утицај климатских промена на локалне заједнице и традиционални начин живота Ескимана.

Истражи како научници живе и раде у поларним областима током истраживачких мисија!

ЗНАЧАЈ ПОЛАРНИХ ИСТРАЖИВАЊА

Поларне регије често се називају раним показатељима климатских промена, јер промјене у њима најбрже откривају последице глобалног загревања. Промене леда, температуре и океанских струја утичу на климу целе планете.

Истраживања у поларним областима важна су за:

- предвиђање будућих климатских промена;
- заштиту екосистема;
- разумевање глобалне циркулације ваздуха и воде и
- праћење пораста нивоа мора.

Поларне области имају огроман значај за науку и за будућност животне средине на Земљи.

Истражи да ли је туризам на Антарктику одржив и које се мере примењују за заштиту природне средине!

Суве долине на Антарктику

На Антарктику постоје подручја позната као **суве долине**, која се **сматрају међу најсушим местима на Земљи**. Делови ових долина **остали су готово потпуно без леда хиљадама година**, упркос томе што се налазе на **леденом континенту**. Узрок томе су **снажни, хладни и суви ветрови који пушу великим брзинама и уклањају снег и лед**, баш као што **вјетар обликује пустињске пејзаже**. Због тога су **суве долине подручја без леда, без вегетације и готово без живота**, а њихова **необична околина често се упоређује с површином Марса**. Научници их проучавају како би сазнали **више о климатској прошлости Земље и условима који би могли постојати на другим планетама**.

ЗАПАМТИ

Поларне области су **готово ненасељене због екстремне хладноће и дугих периода мрака**. Арктик има **стално становништво, које чине бројни домородачки народи и други становници у градовима, насељима и привредним центрима**. На Антарктику **нема сталног становништва и тамо бораве само научници**. Поларне експедиције истраживача као што су **Роберт Пири, Роалд Амундсен и Фридтјоф Нансен допринеле су проширењу научних сазнања о поларним областима**. На Антарктику **нема сталног становништва и тамо бораве само научници**. Поларне експедиције истраживача као што су **Роберт Пири, Роалд Амундсен и Фридтјоф Нансен допринеле су проширењу научних сазнања о поларним областима**.

Питања за проверу знања

1. Који **домородачки народи живе на Арктику и како су се прилагодили поларним условима?**
2. **Зашто Антарктик нема стално становништво и ко данас тамо борави?**
3. **Објасни како климатски услови у поларним областима утичу на свакодневни живот и могућности насељавања!**

ЛИТЕРАТУРА

Миленковски, Љ., & Ставревски, Д. (1997). Географија за седмо одделение. Просветно дело. Младинска книга. (2006). Државите во светот. Младинска книга. Младинска книга. (2007). Атлантика: Голем нов сателитски атлас на светот. Младинска книга. Просветно дело. (2011). Географски атлас на светот. Просветно дело. Birmingham, D. (2017). A concise history of South Africa. Cambridge University Press. Crkvenčić, I. (1990). Afrika: Regionalna geografija. Školska knjiga. Johnson, D. L., Haarmann, V. B., & Johnson, M. L. (2016). World regional geography: Global patterns, local lives. Wiley. Kicošev, S. (2002). Regionalna geografija Afrike. Univerzitet u Nišu, Prirodno-matematički fakultet. National Geographic Society. (2019). National Geographic atlas of the world (11th ed.). National Geographic Society. Orešić, D., Vuk, R., Tišma, I., & Bujan, A. (2023). Geografija 8: Udžbenik za osmi razred osnovne škole. Školska knjiga. Zemljopisni atlas svijeta Westermann. (2009). Westermann.

ИЗВОРИ СА ИНТЕРНЕТА

African Union. (n.d.). African Union. <https://au.int/en>
African Union. (2026). 2026 Theme of the Year: Assuring sustainable water availability and safe sanitation systems. <https://au.int/en/theme-year/theme-year-2026-assuring-sustainable-water-availability-and-safe-sanitation-systems>
Arctic Council. (n.d.). Arctic Council. <https://arctic-council.org/>
Australian Bureau of Statistics. (n.d.). Australian Bureau of Statistics. <https://www.abs.gov.au/>
Australian Geography Teachers Association. (n.d.). Australian Geography Teachers Association. <https://www.agta.asn.au/>
CIA. (n.d.). The World Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/>
Encyclopaedia Britannica. (n.d.). Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/>
Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). FAO. <https://www.fao.org/>
Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). Gender overview. <https://www.fao.org/neareast/action-areas/gender/overview/en>
Geoscience Australia. (n.d.). Geoscience Australia. <https://www.ga.gov.au/>
Global Geografia. (n.d.). Global Geografia. <https://www.globalgeografia.com/>
National Aeronautics and Space Administration. (n.d.). NASA Earth Observatory. <https://earthobservatory.nasa.gov/>
National Geographic Society. (n.d.). National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/>
National Geographic Society. (n.d.). North America, Central America and South America educational resources. <https://education.nationalgeographic.org/>
National Oceanic and Atmospheric Administration. (n.d.). NOAA. <https://www.noaa.gov/>
NASA. (n.d.). Earthdata Search. <https://search.earthdata.nasa.gov/>
Organisation for Economic Co-operation and Development. (n.d.). OECD. <https://www.oecd.org/>
Our World in Data. (n.d.). Climate change. <https://ourworldindata.org/climate-change>
Oxford University Press. (n.d.). Oxford Reference. <https://www.oxfordreference.com/>
The International Hydrographic Organization. (n.d.). International Hydrographic Organization. <https://iho.int/en/>
UNESCO. (n.d.). UNESCO Digital Library. <https://unesdoc.unesco.org/library/collection>
UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). World Heritage List. <https://whc.unesco.org/>
United Nations. (n.d.). UNData. <https://data.un.org/>
United Nations. (n.d.). World Population Prospects. <https://population.un.org/wpp/>
United Nations. (n.d.). World Population Prospects: Demographic Profiles. <https://population.un.org/wpp/graphs?loc=908&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts>
United Nations Development Programme. (n.d.). UNDP. <https://www.undp.org/>
United Nations Environment Programme. (n.d.). UNEP. <https://www.unep.org/>
UN Tourism. (n.d.). UN Tourism. <https://www.untourism.int/>
World Bank. (n.d.). World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/>
World Meteorological Organization. (n.d.). World Meteorological Organization. <https://wmo.int/>
World Population Review. (n.d.). Continents. <https://worldpopulationreview.com/continents>